

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta
Ústav pro archeologii

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Anna Sandanusová

Raně středověké pohřebiště v Praze-Lahovicích

Early medieval burial ground in Prague-Lahovice

Praha 2019

Vedoucí práce: PhDr. Ivo Štefan, PhD.

Za velmi trpělivé vedení a pomoc při tvorbě diplomové práce děkuji v první řadě svému vedoucímu PhDr. Ivu Štefanovi, PhD. Dále bych chtěla moc poděkovat PhDr. Ivaně Boháčové, PhD. za její neocenitelné rady a ochotu pomoci při shánění a hodnocení podkladů. Za poskytnutí kresebné a fotografické dokumentace patří můj velký dík Mgr. Miroslavě Šmolíkové z Muzea hlavního města Prahy. Mgr. Janu Hasilovi, PhD. patří má neskonalá vděčnost za pomoc s tvorbou grafických plánů v prostředí GIS a za jeho rady k tématu raně středověkého pohřbívání. Mé sestře Markétě Sandanusové moc děkuji za pomoc při úpravě výsledných grafických podkladů a za to, že si na mě vždy najde čas, když to potřebuji. V neposlední řadě bych chtěla poděkovat za korektury a věčné připomínky k textu Mgr. Pavlu Taiblovi, bez jehož pomoci by tato práce pravděpodobně nevznikla. Velkou vděčnost a díky bych chtěla vyjádřit svým úžasným rodičům, Jarmile a Jiřímu Sandanusovým, kteří mi poskytovali neutuchající zdroj veliké podpory a pochopení po celou dobu mého studia. Poděkovat bych chtěla také zbytku své rodiny, přátelům, kamarádům a spolužákům, jejichž podpora mě provázela celým studiem. A jeden z největších díků patří panu Jiřímu Jánskému, bez kterého bych se ke studiu archeologie nikdy nedostala.

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a že jsem řádně citovala všechny použité prameny, literaturu a další odborné zdroje. Práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne ..... Podpis

Anotace

Raně středověké pohřebiště v Praze-Lahovicích je doposud největší vesnickou nekropolí, která zatím nemá v Čechách obdoby. Předložená práce se bude věnovat komplexní analýze tohoto pohřebního areálu, který se nacházel nedaleko soutoku Vltavy s Berounkou. Hlavním podkladem pro vypracování celkové analýzy bude elektronická evidence pohřebních celků, která bude propojena s celkovým plánem lahovického pohřebiště a poskytne tak hlavní grafické podklady. Práce se bude dále věnovat upřesnění vnitřní chronologie pohřebiště a jeho prostorovému rozložení. Pozornost bude věnována také pohřebnímu ritu, demografii zde pohřbené populace a zhodnocení jejího sídelního prostředí v období raného středověku. Závěrem bude zhodnocen význam raně středověkého pohřebiště v Praze-Lahovicích v rámci vývoje pražské kotliny v raném středověku.

Klíčová slova

Praha-Lahovice - raný středověk – pohřebiště - analýza

Annotation

The early medieval burial ground in Prague-Lahovice is so far the largest village necropolis and is for the time being unprecedented in Bohemia. The submitted work will be devoted to a comprehensive analysis of this burial complex, which was located near the confluence of the Vltava and Berounka. The main basis for the elaboration of the overall analysis will be electronic records of funerary units, which will be linked to the overall plan of the Lahovice burial ground and will provide the main graphical background. The work will also be devoted to specifying the internal chronology of the burial ground and its spatial distribution. Attention will also be paid to the burial rite, the demography of the buried population and the evaluation of its settlement environment in the Early Middle Ages. Finally, the importance of the early medieval burial ground in Prague-Lahovice will be evaluated in the context of the development of the Prague basin in the Early Middle Ages.

Keywords

Prague-Lahovice - early medieval - burial ground - analysis

Obsah

1. Úvod	7
2. Přírodní Podmínky	10
2.1. Geografické podmínky	10
2.2. Hydrologické a klimatické podmínky	10
3. Historie bádání	12
4. Analýza raně středověkého pohřebiště v Praze-Lahovicích	14
4. 1. Celkový popis pohřebiště	14
4.2. Demografie a zdravotní stav lahovické populace	16
4.2.I. Pohřební ritus a jeho zvláštnosti	18
4.2.II. Prostorové rozdělení pohřebiště v závislosti na pohlaví	19
4.2.III. Prostorové rozdělení pohřebiště na základě výbavy	20
4.3. Pohřební výbava	25
4.3.I. Keramika	25
4.3.II. Šperky	27
4.3.II.i. Záušnice	27
4.3.II.ii. Perly	31
4.3.II.iii. Náušnice	32
4.3.II.iv. Korálky	34
4.3.II.v. Přezky	34
4.3.III.vi. Další šperky	34
4.3.III. Předměty denní potřeby	35
4.3.III.i. Nože	35
4.3.III.ii. Kování	36
4.3.III.iii. Zbraně	36
4.3.III.iv. Přesleny	37
4.3.III.v. Srpy	37
4.3.IV. Další předměty výbavy	37
4.3.IV.i. Železné předměty	37
4.3.IV.ii. Tkaniny	38
4.3.IV.iii. Zvířecí kosti	38
4.3.IV.iv. Štípaná industrie	39
4.3.IV.v. Ostatní předměty	39
4.4. Úprava hrobových jam	40
4. 5. Kamenné systémy na pohřebišti	62
4. 6. Pohanská kultovní stavba a tzv. „memorium“	65
5. Raně středověké pohřebiště v Praze-Lahovicích a jeho význam v rámci pražské kotliny	71
6. Shrnutí	78
7. Prameny a literatura	82
8. Seznam příloh	86

1. Úvod

Raně středověké pohřebiště v Praze-Lahovicích se nacházelo na písčité duně, která leží na levém břehu řeky Berounky, přibližně 400 m na západ od jejího soutoku s Vltavou ve výšce přibližně 193,9 m.n.m. Archeologický výzkum zde začal někdy koncem listopadu roku 1954, kdy byly první hroby narušené stavbou nové komunikace vedoucí z Lahovic směrem na Radotín nahlášeny na ředitelství pražského Městského muzea¹. Vedení výzkumu se tehdy ujal tehdejší ředitel pravěkého oddělení Bedřich Soudský, který předal vedení výzkumu v roce 1955 Zdeňce Krumphanzlové, která výzkum vedla až do roku 1960.

V následných obdobích bylo vydáno několik prací, které byly zaměřeny spíše na dílčí aspekty pohřebiště, například problematika šperků nebo nezvyklých hrobů, ale nezhodnocovaly ho jako celek. Většinu z těchto prací publikovala Z. Krumphanzlová sama, kdy některé závěry, které zde budou analyzovány, byly určitým způsobem ovlivněny tendencemi doby, kdy se na raně středověkých nekropolích hledaly různorodé skutečnosti, které ale nenašly jistou oporu ve hmotných pramenech. Z konkrétních příkladů lze uvést třeba protivampyrické zásahy nebo určení tzv. pohanského kultovního objektu, kdy nelze tyto závěry stoprocentně podpořit fakty. Dochovaná dokumentace byla také poplatná tehdejší metodice výzkumu, i když hroby byly dostatečně zdokumentovány a jejich popis dovoluje celkem ucelenou představu o jejich podobě. Problematické je pak spíše přesnější prostorové určení hrobů, které ale již nelze plně zrekonstruovat.

Během sedmi výzkumných sezón se podařilo odhalit okolo 400 hrobů, z nichž bylo dochováno 398 jedinců, jejichž pozůstatky byly znovu revidovány na počátku 21. století. I přes značný časový úsek, který odděluje dobu výzkumu a publikaci této práce ale zůstává raně středověké pohřebiště v Praze-Lahovicích zatím největší kompletně odkrytou venkovskou raně středověkou nekropolí, která nebyla zatím komplexně vyhodnocena. Právě velikost a rozsah výzkumu lahovického pohřebiště vyvolává potřebu celkové analýzy tohoto pohřebního areálu, což si klade za cíl předkládaná práce.

Základním podkladem pro celkovou analýzu raně středověkého pohřebiště v Praze-Lahovicích se stala elektronická databáze všech dochovaných hrobových

---

¹ Dnes Muzeum hlavního města Prahy

celků, která byla následně spojena s celkovým plánem v prostředí GIS a byla tak vytvořena základní grafická dokumentace na základě které byla následně vytvořena analytická část práce.

V úvodní části jsou popsány geografické, hydrologické a klimatické podmínky. Další kapitoly jsou pak věnovány zmapování vývoje archeologického výzkumu lahovického pohřebiště v letech 1954-1960.

Následně bude kriticky rozebrán detailní popis pohřebiště, ve kterém bude kladen důraz na jeho prostorové souvislosti. V této části se pokusím o upřesnění vnitřní chronologie pohřebiště a budu se snažit o co nejkomplexnější vyhodnocení aspektů pohřebního ritu a korelaci vzájemných vztahů těchto aspektů. K tomuto účelu bude sloužit podrobnější popis samotných hrobů a jejich prostředí. Podrobněji se v těchto kapitolách budu věnovat také nestandartním pohřbům² a jejich sociální interpretaci a významu v rámci nekropole. V analytické části budou použity údaje o zemřelých, které byly získány v revizní analýze kosterních pozůstatků, která byla provedena na počátku 21. století a její výsledky byly publikovány v roce 2013³, kdy tato práce sloužila jako jeden z hlavních podkladů pro sestavení elektronické a grafické evidence.

Dále bude také řešena otázka kamenných systémů na pohřebišti, které měly podle Z. Krumphanzlové sloužit k vnitřnímu členění nekropole. Podle dochované dokumentace bude také kriticky rozebrán význam tzv. pohanské kultovní stavby a memoria.

Interpretační část se pak následně změní na otázku demografie komunity, která na lahovickém pohřebišti ukládala své mrtvé a jejich sociálního a sídelního prostředí. V rámci sídelních souvislostí bude raně středověké pohřebiště začleněno do vývoje pražské kotliny v období raného středověku, která byla součástí přemyslovské domény, která se postupně transformovala v raně středověký stát.

Závěrečná část se dále bude věnovat i poměrně náhlému zániku fungování lahovické nekropole, který s velkou pravděpodobností souvisel s postupným přijetím křesťanské víry ve venkovském prostředí.

---

² Zde budou probírány především jedinci uloženi například v nestandartních polohách, kdy se ve většině případů podle původní interpretace autorky jednalo o tzv. protivampyrické zásahy atd.

³ *Krumphanzlová a kol 2013*

2. Přírodní Podmínky

2.1. Geografické podmínky

Katastrální území Praha-Lahovice se nachází v geomorfologickém celku Pražské kotliny, která je součástí Pražské plošiny. Jedná se o erozní kotlinu, která se nachází na staropaleozoických jílovcích, prachovcích, břidlicích, drobách, křemencích, vápencích Barrandienu a pleistocénních říčních štercích a píscích. Rovinný reliéf kotliny je tvořen středopleistocénními a mladopleistocénními říčními terasami a aluviálními nivami Vltavy a jejích přítoků (*Demek 1987, 362*).

Raně středověké pohřebiště v Praze-Lahovicích se nacházelo v aluviální nivě řeky Berounky na ustáleném písečném přesypu v nadmořské výšce 193,9 m. n. m. Aluviální niva je z větší části plochá, pouze na některých místech mírně vyvýšená nebo s mírnými prohlubněmi (*Krumphanzlová a kol. 2013, 10*).

Niva je tvořena náplavy různého mechanického složení. Ve svrchních částech převažují sypké nebo rypné hlinitopísčité až písčitohlinité náplavy s vyvinutým humózním horizontem, které bývají občas zaplavovány povodňovým okalem. Plocha nivy je podmáčena spodní vodou, s čímž úzce souvisí různá propustnost nivních náplavů a kolísání hladiny Berounky. Spodní voda za normálních okolností nepřesahuje úroveň vegetační hloubky (*Krumphanzlová a kol. 2013, 10*).

Písečný přesyp představuje morfologicky nízkou, od severu k jihu mírně protáhlou přes 100 metrů dlouhou vyvýšeninu. Tato vyvýšenina leží nad úrovní záplav, které občas postihnou údolí Berounky a Vltavy. Přesyp je tvořen jemným pískem, který je minerálně slabý, má velkou propustnost a rychle vysychá. Barva písku je z velké většiny šedožlutá, je nepatrně zahliněný a má malou vzlínavost spodní vody a tím je pro zemědělství nevhodný (*Krumphanzlová a kol. 2013, 10*).

2.2. Hydrologické a klimatické podmínky

Raně středověké pohřebiště v Praze-Lahovicích se nacházelo na levém břehu Berounky, přibližně 400 m od jejího dnešního soutoku s Vltavou. Až do poloviny 19. století bylo koryto Berounky posunuto o 2 km jižněji (*Krumphanzlová a kol. 2013, 6,9*).

Klimaticky spadá tato část Prahy-Lahovic do mírně suché oblasti, ve které je převážně mírná zima. Průměrná roční teplota se zde pohybuje okolo 8°C a průměrné roční srážky se pohybují okolo 500-600 mm za rok.

3. Historie bádání

První zmínka o pohřebních nálezech z lokality Praha-Lahovice pochází z roku 1977, kdy ve své práci J. Sláma⁴ zmiňuje dva hroby, které měly být obloženy kameny a orientované ve směru Z-V. V jednom z hrobů měly být údajně stopy po železném meči, ale bohužel žádné další informace se o hrobech nedochovaly. Po první světové válce byly do Národního muzea v Praze odevzdány dr. Kuthanem keramické nádoby, které měly z Lahovic pocházet, ovšem není jasné, zda tyto nádoby pocházely ze dvou výše zmíněných hrobů, nebo z jiných náhodně narušených situací v areálu lahovického pohřebiště (*Sláma 1977, 108-109*).

Výzkum lahovického pohřebiště začal v listopadu 1954, kdy ředitelství Pražského městského muzea (dnes Muzeum hlavního města Prahy) obdrželo telefonické hlášení, že se při stavbě nové silnice do Radotína za Lahovičkami objevují kostry (*Krumphanzlová a kol. 2013, 6*). Vedoucí pravěkého oddělení muzea byl v té době Bohumil Soudský, který po obhlídce místa nálezů identifikoval, že bylo narušeno raně středověké pohřebiště. Pohřebiště se nacházelo na písčném přesypu, který byl nazýván Suchý nebo Holý vrch, který se nachází na levém břehu řeky Berounky, přibližně 400 m od jejího dnešního soutoku s Vltavou (*Krumphanzlová a kol. 2013, 6*).

B. Soudský zahájil výzkum ještě v listopadu 1954 a k vyzvedávání koster si přizval odborníky z antropologického oddělení AÚ ČSAV v Praze (dnes AÚ AV ČR) (*Krumphanzlová a kol. 2013, 6*). V této první sezóně bylo odkryto a vyzvednuto celkem 29 hrobů, ze kterých část byla zaznamenána na celkový plán pouze obrysově, protože se nacházely v rozbágované části silnice a byly tudíž stavbou narušeny (*Krumphanzlová a kol. 2013, 11*).

Po skončení první sezóny předal B. Soudský výzkum raně středověkého pohřebiště v Praze-Lahovicích Zdeňce Krumphanzlové (za svobodna Jelínkové), druhé odborné pracovníci na pravěkém oddělení Městského muzea (*Krumphanzlová a kol. 2013, 6*). Z. Krumphanzlová zahájila druhou sezónu výzkumu na lahovickém pohřebišti v roce 1955, kdy celý výzkum trval až do roku 1960. Výzkum pohřebiště tedy celkově proběhl v sedmi sezónách.

---

⁴ *Sláma 1977, 108-109*

Mezi lety 1955-1958 výzkum navázal na plochu zkoumanou B. Soudským a postupoval dále. Během těchto sezón se podařilo potvrdit prostorovou složitost lahovického pohřebiště a byly odkryty části hypotetických kamenných konstrukcí, které se na pohřebišti podle Z. Krumphanzlové měly oddělovat jižní a severní část pohřebiště⁵. Za čtyři výzkumné sezóny bylo odkryto a vyzvednuto celkem 218 hrobů, kdy v roce 1955 bylo odkryto 20 hrobů, v roce 1956, 39 hrobů, v roce 1957⁶, 66 hrobů a v roce 1958, 99 hrobů. Po vyzvednutí kosterních pozůstatků byl odkrytý prostor všech hrobů ještě prozkoumán malými sondážemi, které vedly až na úroveň diluviální terasy (*Krumphanzlová a kol. 2013, 11*).

V sezónách 1959 a 1960 se pokračovalo v plošných odkryvech pohřebiště, kdy v roce 1959 bylo odkryto a vyzvednuto 61 hrobů a v roce 1960 dalších 81 hrobů. Dále se podařilo zachytit stopy cesty, která byla s velkou pravděpodobností současná s raně středověkým pohřebištem a vedla kolem východního okraje pohřebiště, dále zahlužený objekt elipsovitého půdorysu a tři sloupové jamky. Pomocí buldozeru bylo zkoumáno i okolí pohřebiště a to formou 22 sond na šířku radlice (přibližně 3 m), které byly vedeny kolmo k prozkoumané ploše pohřebiště nebo souběžně s ní (*Krumphanzlová a kol. 2013, 12*).

Celkem se za sedm výzkumných sezón na lahovickém pohřebišti podařilo odkryt pozůstatky 431 jedinců, kteří byli uloženi v 395 hrobových jamách. Na pohřebišti bylo nalezeno dalších 8 prázdných hrobových jam, které byly pravděpodobně připraveny na další pohřby. Podle Z. Krumphanzlové byly zničeny kosterní pozůstatky přibližně 25-40 jedinců a podle jejího odhadu mohlo být na pohřebišti uloženo přibližně 470-480 jedinců. Pohřebiště bylo dlouhé 135 m a jeho šířka se pohybovala mezi 13 a 25 m. Západní okraj jižní poloviny pohřebiště byl lemován bahnitou, přibližně 8 m dlouho prohlubní, ve které se při jarních a podzimních záplavách držela voda a tudíž se pohřebiště v jižním směru dále rozšiřovat nemohlo. Východní strana přesypu, na kterém se pohřebiště nacházelo, byla podle výsledků výzkumu pro pohřbívání také nevhodná a to kvůli její členitosti (*Krumphanzlová a kol. 2013, 12-13*).

---

⁵ Problematika kamenných konstrukcí na pohřebišti bude hlouběji probrána v dalších kapitolách.

⁶ Během tohoto období, konkrétně v roce 1957, přestoupila Z. Krumphanzlová z Městského muzea do ARÚ ČSAV v Praze. (*Krumphanzlová a kol. 2013, 6*).

4. Analýza raně středověkého pohřebiště v Praze-Lahovicích

4. 1. Celkový popis pohřebiště

Jak již bylo zmíněno výše, raně středověké pohřebiště v Praze-Lahovicích se nacházelo v aluviální nivě Berounky, na jejím levém břehu přibližně 400 m od jejího dnešního soutoku s Vltavou, přičemž koryto Berounky bylo do 19. století posunuto přibližně o 2 km jižněji. Písečný přesyp, na kterém se pohřebiště nacházelo, byl v místním názvosloví znám jako Suchý či Holý vrch, kdy tento název již mohl naznačovat fakt, že tento přesyp odolával záplavám, které občas údolí obou řek postihovaly.

Z. Krumphanzlová na základě zhodnocení kumulace hrobů, jejich výbavy a úpravy vytvořila relativní chronologii, kterou lze na pohřebišti sledovat podle vertikální stratigrafie hrobů a podle nárůstu pohřebiště, které se pravděpodobně rozšiřovalo ve směru od jihu k severu. Časově zařadila Z. Krumphanzlová pohřebiště do poloviny 9. – počátku 11. století (*Krumphanzlová a kol. 2013, 13*).

Celkem bylo na pohřebišti odkryto 395 hrobových jam, ve kterých bylo pohřbeno 431 jedinců na celkové ploše dlouhé 135 m a široké 13-25 m. Pohřebiště se vizuálně dělilo na dvě poloviny, kdy v jižní polovině byly pohřby uspořádány spíše v nepravidelných skupinách a v polovině severní byly pohřby uspořádány do pravidelnějších řad. Jižní polovina je s vysokou pravděpodobnější starší a nacházely se zde nejstarší pohřby na pohřebišti, ale na obou polovinách se pohřbívalo až do konce funkce pohřebiště (*Krumphanzlová a kol. 2013, 14*). Hroby byly s největší pravděpodobností označeny na povrchu pohřebiště, protože se ve velké většině případů hroby navzájem neporušovaly, byly také často označovány kameny, ale jak byly označeny hroby bez kamenné úpravy, není jasné.

Celkem bylo na pohřebišti identifikováno 11 vícenásobných pohřbů⁷, konkrétně šlo o hroby 1-1/54, 3-3/54, 24-24/54, 27-27/54, 40-11/55, 77-28/56, 88-39/56, 123-35/57, 138-50/57, 143-55/57 a 308-55/59. Z. Krumphanzlová pravděpodobně právě tyto hroby označovala za etážové a vysvětlovala jejich vznik snahou pozůstalých ukládat příbuzné do společné hrobové jámy (*Krumphanzlová a kol. 2013, 14*). Co se týče superpozic, tak na lahovickém pohřebišti bylo

---

⁷ Vícenásobnými pohřby jsou v tomto případě myšleny hroby, ve kterých bylo v jedné hrobové jámě pohřbeno více jedinců.

identifikováno celkem 47 případů, které zahrnují jak úplné, tak i částečné superpozice. V jižní polovině se superpozice vyskytla celkem devatenáctkrát a v severní polovině celkem osmadvacetkrát (*Krumphanzlová a kol. 2013, 23*). Dále se na pohřebišti nacházely i tzv. sklady kostí, kdy byl starší pohřeb odsunut stranou a místo něj vložen pohřeb mladší⁸. Sklady kostí jsou z velké části situovány v severní části pohřebiště (*Krumphanzlová a kol. 2013, 25*)

Pohřbení byli z velké části uloženi v typické poloze nznak, rukama podél těla a nataženýma nohama. V některých případech s odchylkami, jakými byly pokrčení rukou a nohou v různých variantách⁹. V několika málo případech se ovšem vyskytly jiné polohy zemřelých. Jedná se například o polohu na boku, která se vyskytla ve čtyřech případech a to v hrobech 18-18/54, 317-3/60, 357-43/60 a 385-71/60. Další odchylku v obvyklém uložení představují dva pohřby na břicho, kde se s velkou pravděpodobností jednalo o jedince, kteří byli v době uložení svázáni. Tento typ uložení se objevil v hrobech 269-16/59 a 292/39/59. V jednom případě se na pohřebišti vyskytlo i zatížení těla kameny a to konkrétně u hrobu 43-14/55.

V některých případech se na pohřebišti vyskytly i doklady druhotného otevření či násilného porušení hrobu, což je na raně středověkých pohřebištích obecně poměrně častý jev (*Krumphanzlová a kol. 2013, 26-27*).

Pohřby na lahovickém pohřebišti byly většinou orientovány ve směru západ-východ, tedy hlavou k západu a nohama k východu, s mírnými odchylkami k severozápadu a jihovýchodu. Dále se na pohřebišti objevují orientace J-S, S-J a V-Z, také s většími či menšími odchylkami¹⁰.

Na pohřebišti nebyly nalezeny žádné pozůstatky sakrální stavby, tudíž se s největší pravděpodobností jednalo o pohřebiště nekostelní. Jediným možným dokladem jednoduché konstrukce mohou být tři sloupové jámy a objekt elipsovitého půdorysu, které Z. Krumphanzlová interpretovala jako pohanské kultovní místo (*Krumphanzlová a kol. 2013, 29*). Pro tuto interpretaci ovšem nejsou důvěryhodné doklady a funkce toho objektu tím zůstává nejasná.

---

⁸ Konkrétní počty hrobů viz Tab. 1

⁹ Konkrétní popisy poloh viz Vysvětlivky Tab. 1

¹⁰ Viz Tab. 1

4.2. Demografie a zdravotní stav lahovické populace

Antropologickou analýzu kosterních pozůstatků 402 jedinců z Lahovic původně provedli J. Chochol a H. Hanáková a to již v první polovině 60. let dvacátého století. Na počátku 21. století byla provedena revizní analýza 398 jedinců, protože čtyři jedince se nepodařilo nalézt (*Krumphanzlová a kol. 2013, 34*).

Při zhodnocení populace pohřbené v Lahovicích byl použit jak morfometrický, tak i morfologický postup hodnocení ostatků. Pohlaví bylo určováno u dospělých jedinců, protože u nedospělých jedinců nejde pohlavní znaky s přesností určit. Věk pohřbených byl u dětí určován stavem prořezání chrupu, mineralizace chrupu a délky dlouhých kostí. U dospělých jedinců byly vyhodnoceny všechny znaky biologického stáří, pokud se zachovaly, jako stav pubické symfýzy, pánev, abraze chrupu, stav lebečních švů a byl hodnocen i celkový stav kostry, kde byly pozorovány degenerativně produktivní změny na páteři a apendikulárních kloubech (*Krumphanzlová a kol 2013, 37*). Zkoumaná populace pak byla rozdělena do následujících věkových kategorií: U dětí Infans I – 0-9,9 roku, Infans II – 6-13,9 roku a Juvenis – 14-19,9 roku. U dospělých Adultus I – 20-29,9 let, Adultus II – 30-39,9 let, Maturus I – 40-49,9 let, Maturus II – 50-59,9 let. Kategorie Senilis pak zahrnuje osoby starší 60 let (*Krumphanzlová a kol. 2013, 35*).

Ze 398 analyzovaných jedinců bylo 149 nedospělých a 249 dospělých, z čehož bylo 79 mužů a 90 žen. Vyjádřeno v procentuálním zastoupení tedy bylo mezi analyzovanými dospělými 31, 5% mužů a 36,3% žen. U zbývajících 80 osob nebylo určeno pohlaví z důvodu nedostatečného zachování ostatků (*Krumphanzlová a kol 2013, 37*).

Dalším faktorem, který byl u lahovické populace určován byla úmrtnost. U žen se úmrtnost pohybovala okolo 30-40 let a u mužů okolo 40-50 lety. Nad 60 let, tedy senilního věku, se dožilo skoro 7% mužů a žen. Co se týče dětské úmrtnosti, tak ta byla nejvyšší v období Infans I, tedy od narození do 6 let věku (*Krumphanzlová a kol 2013, 37*).

Pohřbení jedinci měli převážně dlouhou, úzkou až středně širokou lebku a středně vysokou lebku a to jak u mužů, tak i u žen. Obličeje měli muži úzké, tzv. leptoprosopní a ženy široké, tzv. mesoprosopní (*Krumphanzlová a kol 2013, 38*). Výškově byla lahovická populace v období raného středověku poměrně vysoká, kdy

průměrná výška se u mužů pohybovala okolo 170,3 cm a u žen okolo 160,3 cm (*Krumphanzlová a kol. 2013, 39*).

Původní i revizní kosterní analýza se také zaměřila na zdravotní stav populace pohřbené na raně středověkém pohřebišti v Praze-Lahovicích (*Krumphanzlová a kol. 2013, 54-67*). Zkoumaný soubor byl hodnocen kasuisticky, což bylo dáno stavem dochování jednotlivých kostí. V případě rozvoje degenerativních změn a výskytu traumatických lezí pohybového aparátu se autoři revizní analýzy pokusili také o populační vyhodnocení, ale i v těchto případech měl stav dochování zkoumaného materiálu vliv na interpretaci (*Krumphanzlová a kol. 2013, 54*).

Analýza kosterních pozůstatků z lahovického pohřebiště odhalila některé vrozené a vývojové vady, jakými byly bloky obratlů, spondylis, rozštěp páteřního kanálu, sakralizace nebo lumbalizace v oblasti křížové kosti. Mezi těmito vadami byla zajímavá například oboustranná dysplasie hlavice femuru u jedince v hrobě 44-15/55 nebo nález oboustranného srůstu kosti loketní a vřetenní s hypoplasii předloktí u jedince uloženého v hrobu 362-48/60, u kterého byla identifikována i trepanace lebky¹¹.

Dále byla na lahovickém pohřebišti identifikována deformační spondylóza páteře¹² v různém stupni (*Krumphanzlová a kol. 2013, 54*) a deformační artróza (*Krumphanzlová a kol. 2013, 55*). Další hodnocenou kategorií byla zranění na kostech, ať už úmyslná či neúmyslná. V případě neúmyslných zranění byly identifikovány celkem 17 zhojených zlomenin u 12 jedinců, kdy se jednalo o zlomeniny horních i dolních končetin a byly zaznamenány i zlomeniny žeber. V rámci úmyslných zranění byl zjištěn jen jeden případ, a to u muže z hrobu 53-4/56, kde byly patrné dvě seční rány na lebce (*Krumphanzlová a kol. 2013, 57-58*).

Na pohřebišti se vyskytly i arteficiální zásahy, a to v podobě tzv. trepanací lebky. V Lahovicích byly identifikovány dva tyto případy a to hrob 3-3/54, kde se jednalo o dvojitou trepanaci lebky, a hrob 362-48/60, jak již bylo zmíněno výše (*Krumphanzlová a kol. 2013, 58*). Dále byly na kosterních pozůstatcích z Lahovic objeveny zánětlivé změny kostí a byl zkoumán zdravotní stav chrupu (*Krumphanzlová a kol. 2013, 59-63*). Ve srovnání s jinými raně středověkými

---

¹¹ Podrobněji viz *Krumphanzlová a kol. 2013, 54*.

¹² Jedná se o degenerativní onemocnění páteře, které postihuje meziobratlové prostory a v jeho důsledku se na obratlích vytvářejí nárůsty (osteofyty), zdroj: <https://www.ulekare.cz/nemoci-vysetreni/spondylosa-patere>

pohřebišti vesnického charakteru, vykazuje lahovická populace menší intenzitu kazivosti zubů, která je dána jak sociálními podmínkami (přístupem ke „zdravé stravě“ apod.), tak i genetickými faktory, ústní hygienou, úpravou pokrmu a dalšími faktory (*Krumphanzlová a kol. 2013, 65*).

Podle stavu opotřebení jednotlivých kostí je velice pravděpodobné, že se v případě Lahovic jednalo o zemědělskou komunitu, a tudíž i to by naznačovalo, že se jedná o pohřebiště vesnického charakteru, které ale jistě mělo svou sociální hierarchii¹³.

4.2.I. Pohřební ritus a jeho zvláštnosti

Jak již bylo naznačeno výše v textu, většina jedinců pohřbených na lahovickém pohřebišti byla uložena v tradiční poloze nznak, s rukama podél těla a nataženými nohama, kdy se vyskytly různé odchylky v podobě skrčení rukou nebo nohou. Na pohřebišti se ale také vyskytly pohřby s nestandardním uložením anebo úpravou pohřbu.

Jednou z netypických úprav pohřbu bylo zatížení kameny, které se na lahovickém pohřebišti v několika případech objevilo. Například v hrobě 43-14/55 byl pohřben muž, jehož tělo bylo obloženo suťovými kameny, a další mu zatěžovaly oblast chodidel, kolen, klína, hlavy a ramen. Zatíženo bylo možná i zápěstí. Muž byl vysoký přibližně 173 cm a stáří se pohybovalo mezi 50-60 lety. Během života utrpěl dvě zranění, a to zlomenou levou klíční kost a zlomení několika levých žeber (*Krumphanzlová a kol 2013, 34*).

Dalším nestandardním uložením na lahovickém pohřebišti byla poloha na boku. Celkem se na pohřebišti nacházely čtyři hroby, u kterých se tento způsob uložení objevil. Všechny tyto pohřby byly odkryty v jižní polovině pohřebiště, jednalo se o hroby 18-18/54, 317-3/60, 357-43/60 a 385-71/60. Ve třech případech se jednalo o ženy a v jednom případě nebylo pohlaví jedince určeno, a to u hrobu 18-18/54. Věkově se jednalo a jedince v kategorii matus a v jednom případě adultus 2, tedy ve věku od 30-60 let. V případě dětí nebyla takováto poloha prokázána, což také mohlo být dáno špatným zachováním kosterních pozůstatků u nedospělých jedinců.

---

¹³ Problematika charakteru pohřebiště a jeho sociální hierarchie bude probírána dále v textu.

Další kategorií nestandardního uložení jedince byly pohřby, do kterých bylo podle kosterní analýzy násilně zasahováno pravděpodobně již v době fungování pohřebiště. Takový příklad byl hrob 170-16/58, ve kterém byl uložen jedinec, pravděpodobně muž, v kategorii juvenis (ve věku mezi 15-19 lety). V tomto případě bylo podle antropologické analýzy do hrobu zasaženo ještě před uplynutím tlecí doby, kdy byla horní část těla násilně přemístěna (*Krumphanulová a kol 2013, 35*). Tento hrob se nacházel v severní polovině pohřebiště a byl obložen opukami. Lebka pohřbeného jedince byla pravým spánkem obličejem přitisknuta k zemi. Obratle v krční oblasti až k oblasti hrudní byly silně vytočeny, čtyři až pět levých žebér se nacházelo v jakémsi svazku a některé obratle byly uloženy v neanatomické poloze. Zbytek těla se nacházel v anatomické poloze a nohy byly natažené (*Krumphanzlová a kol. 2013, 118*). Dalším příkladem druhotného zásahu do hrobu v době fungování pohřebiště je hrob 280-27/59, ve kterém byl uložen jedinec ve věkové kategorii adultus 1, tedy ve věku přibližně 20-35 let. Pohlaví pohřbeného se nepodařilo určit, zachovala se z něj pouze lebka, která byla uložena obličejovou částí na lebce kojence nebo velmi malého dítěte, hrob 289-36/59 (*Krumphanzlová a kol. 2013, 139*). Lebka byla do hrobu podle analýzy uložena již ve stádiu značného rozkladu (*Krumphanzlová a kol. 2013, 35*).

Na lahovickém pohřebišti se dále ve dvou případech vyskytlo uložení jedince na břicho, s pokrčenými horními končetinami a nohama těsně u sebe. Tato poloha mohla naznačovat, že jedinci byli svázáni, jednalo se o hroby 269-16/59 a 292-39/59. Tyto hroby se nacházely v severní polovině pohřebiště. V obou případech se jednalo o ženy v kategorii adultus 1 a adultus 2, tedy ve věku od 20-50 let. Hrob 292-39/59 byl vybaven keramickou nádobou a několika dalšími keramickými zlomky¹⁴ (*Krumphanzlová a kol. 2013, 142*).

4.2.II. Prostorové rozdělení pohřebiště v závislosti na pohlaví¹⁵

---

¹⁴ Podrobněji viz Kap. 4.3.I. Keramika

¹⁵ Viz Obr. 1

Prostorově nevykazuje raně středověké pohřebiště v Praze-Lahovicích výrazné koncentrace žen, mužů či dětí. Všechny kategorie se na pohřebišti vyskytují více méně rovnoměrně v obou jeho polovinách. Nelze ani vysledovat fakt, že by se dětské hroby vyskytovaly spíše u mužských nebo u ženských pohřbů. Podle pohlaví ani nejsou patrné skupiny hrobů, které by naznačovaly rodinné příslušníky, tedy koncentrace mužů, žen i dětí se zdá být čistě náhodná. Pohlaví také nemuselo být jediným faktorem, který ovlivnil příslušnost jedince k určité skupině.

4.2.III. Prostorové rozdělení pohřebiště na základě výbavy¹⁶

V následující kapitole bude hrobová výbava¹⁷ rozdělena do tří kategorií – keramika, šperky a předměty denní potřeby. Celkem byla hrobová výbava přítomna ve 162 hrobech.

Keramické fragmenty či celé nádoby se na lahovickém pohřebišti podařilo odkrýt celkem u 77 jedinců v 65 hrobech. Z toho patřilo 19 hrobů dětem, 16 hrobů mužům, 18 hrobů ženám a ve zbývajících 12 hrobech nebylo pohlaví určeno, přičemž nejčastěji byly keramikou vybavovány děti. Větší koncentrace hrobů vybavených keramickými artefakty se nacházela v jižní polovině pohřebiště, ve které se také nacházely nádoby technologicky méně propracované. Tento fakt by mohl potvrzovat teorii, že tato polovina pohřebiště je starší a zde se také začalo dříve pohřbívat.

Mezi šperky nalezenými na lahovickém pohřebišti patří esovité záušnice, náušnice, náramky, prsteny nebo kroužky, korálky, perly, přezky, gombík a kaptorga. Esovité záušnice byly nalezeny u 55 jedinců v 54 hrobech. Z toho ve 25 případech u dětí, ve 25 případech u žen, v jednom případě dokonce u muže a ve 4 případech nebylo pohlaví určeno. Záušnice byly tedy dominantní v ženských a v dětských hrobech. Zajímavý případ výskytu esovité záušnice je v mužském hrobu 27-27/54b, ovšem ovlivněný v tomto případě nejasným inventářem hrobu, kde je stříbrem plátovaná záušnice uváděna v NZ a Inventáři MMP, ale při revizi v roce 2011 nebyla objevena¹⁸, tudíž není jisté, zda opravdu patřila pohřbenému muži. Prostorově jsou hroby se záušnicemi celkem rovnoměrně rozmístěny po celé ploše pohřebiště, kdy

---

¹⁶ Viz Obr. 2

¹⁷ Podrobněji viz Kap. 4.3. Pohřební výbava

¹⁸ Krumphanzlová a kol. 2013, 87-88

v malé míře převažují v polovině severní. Záušnice samy o sobě mohly sloužit jako určitý odznak výše postavených jedinců v komunitě, ale ani v tomto případě nelze na pohřebišti sledovat prostorově vydělenou skupinu.

Náušnice se nacházely celkově v 10 hrobech u 11 jedinců. Ve třech případech se vyskytla u dětí, v pěti u žen, v jednom u muže a u zbývajících dvou zemřelých se nepodařilo pohlaví určit. Prostorově se hroby s náušnicemi nacházely ve velké většině v jižní polovině pohřebiště, a to převážně v její spodní části. Nelze ovšem říci, že by tyto hroby tvořily uzavřenější skupinu. V menších počtech byly odkryty další kategorie šperků.

Náramek byl nalezen ve dvou hrobech a to 310-57/59, který patřil dítěti a 356-42/60, ve kterém byl pohřben muž. Oba hroby byly situovány v jižní polovině pohřebiště, ale byly poměrně vzdáleny od sebe.

Kategorie prstenů nebo kroužku se na pohřebišti vyskytla ve dvou případech, a to v hrobu 13-13/54, který patřil ženě a v hrobu 310-57/59, který náležel dítěti. V prvním případě se jednalo spíše o stříbrný kroužek, ve druhém o bronzový páskový prsten s přeloženými konci. Stejně jako v případě náramků se oba hroby nacházely v jižní polovině pohřebiště, poměrně vzdáleny od sebe.

Další šperkem, který byl na lahovickém pohřebišti nalezen jsou korálky a perly, které byly součástí náhrdelníků. Korálek byl nalezen celkem v 8 hrobech u 8 jedinců a perla celkem v 18 hrobech u 18 jedinců. Kombinace korálků a perel se vyskytla celkem v pěti případech, ze kterých dva pohřby patřily dětem, dva ženám a v jednom nebylo pohlaví jedince určeno. Ve třech ženských hrobech byly korálky nalezeny samostatně. U perel pak mimo společný výskyt s korálkem patřilo pět hrobů dětem, pět hrobů ženám, u dvou hrobů nebylo pohlaví určeno a v jednom případě se perla vyskytla v mužském hrobu. Hroby s korálky se vyskytovaly v jižní polovině pohřebiště a hroby s perlami se vyskytovaly v obou polovinách pohřebiště, více ale převažovaly na té jižní. Co se týče hrobů, kde byly nalezeny jak korálky, tak i perly, ty byly přítomny pouze v jižní polovině pohřebiště.

Přezka byla nalezena celkem ve 4 hrobech u 4 jedinců. Dvě byly nalezeny v mužských hrobech, jedna u dítěte a další u neurčeného jedince. Tyto tři hroby se nacházely v jižní polovině a jeden v severní.

Bronzový nezdobený gombík byl nalezen v hrobu 151-63/57, kdy se opět jednalo o pohřeb dítěte. Hrob se nacházel v severní polovině pohřebiště.

Jediná nalezená kaptorga na lahovickém pohřebišti se nacházela v hrobě 310-57/59, který patřil dítěti a nalézal se v jižní polovině pohřebiště.

Další skupinou předmětů pohřební výbavy byly tzv. předměty denní potřeby, mezi které jsem zařadila přesleny, nože, kování vědra, srpy a zbraně. V rámci této skupiny předmětů výbavy budou také rozebrány další artefakty, které se v pohřbech našly, jako například zbytky látek, zbytky kůže, kosti zvířat, lastur, pazourku a dalších.

Přesleny byly nalezeny ve 2 hrobech u 2 jedinců. V jednom případě se jednalo o ženský hrob a ve druhém o hrob dětský. Oba pohřby se nacházely v jižní polovině pohřebiště.

Nejčastějším artefaktem každodenního použití, který byl na lahovickém pohřebišti byl nůž. Celkem jím bylo vybaveno 58 hrobů, z čehož 25 hrobů patřilo mužům, 15 ženám, 11 dětem a u 7 jedinců nebylo pohlaví určeno. U 17 hrobů se zachovaly i části dřevěných pochev, ve kterých byly nože uloženy. Hroby s noži se nacházely více méně rovnoměrně na obou stranách pohřebiště.

Zbytky kování věder se zachovaly celkem v 11 hrobech, 4 hroby patřily mužům, 4 ženám, 2 dětem a u jednoho jedince nebylo pohlaví určeno. Hroby vybavené kování vědra se více koncentrovaly v jižní polovině pohřebiště.

Srp byl nalezen v jednom případě, a to v hrobu 192-38/58¹⁹, ve kterém byla uložena žena. Hrob se nacházel v severní polovině pohřebiště.

Kategorii zbraní na lahovickém pohřebišti reprezentovaly zbytky šipek a v jednom případě se zachoval kus železného okutí z nákončí meče nebo válečného nože, na kterém byl zachován otisk hrubé tkaniny²⁰. Nákončí se nacházelo v hrobě 67-18/56, který náležel ženě²¹. Šipky pak byly nalezeny ve 3 hrobech, z nichž dva patřily mužům a jeden dítěti. Jednalo se o pohřby 114-26/57²², 129-41/57²³ a 250-96/58²⁴. V jednom případě se dokonce zachoval u šipky kus dřevěného řapu.

Dále se ve čtyřech hrobech zachovaly i zbytky látky a ve dvou případech se zachovaly i zbytky kůže. V osmi případech byla v hrobu odkryta zvířecí kost, z čehož

---

¹⁹ Krumphazlová a kol. 2013, 122

²⁰ Krumphazlová a kol. 2013, 96

²¹ Krumphanzlová a kol. 2013, 96

²² Krumphanzlová a kol. 2013, 107

²³ Krumphanzlová a kol. 2103, 110

²⁴ Krumphanzlová a kol. 2013, 134

dva hroby náležely dětem a v šest hrobů náleželo mužům. Dále se v hrobech zachovaly zbytky železných předmětů, jako zbytky hřebů a ocílky.

Dalšími předměty, které byly v hrobech odkryty je lastura škeble říční, která byla nalezena v hrobě 166-12/58²⁵, zbytky pazourku, které byly v hrobech 171-17/58²⁶ a 184-29/59²⁷, různé druhy kamenů v 5 hrobech, nezdobená bronzová hřebíkovitá jehlice v hrobě 291-38/59²⁸, dvě hrudky pryskyřice v hrobech 291-38/56²⁹ a 335-21/60³⁰ a kulatý plíšek kovu odkrytý v hrobě 291-38/56³¹.

Rozložení výbavy na pohřebišti bylo následující. Hroby vybavené keramikou se nacházely v obou polovinách pohřebiště, z čehož o trochu větší koncentrace se nacházela na polovině jižní. Keramika se vyskytla v největším množství hrobů, z čehož mírně převažovala v dětských hrobech, což také může být dáno stavem dochování jednotlivých pohřbů. Nelze tudíž říci, že by se tento druh výbavy vázal na určité pohlaví jedince. V kategorii šperků byly na lahovickém pohřebišti nejčastěji zastoupeny esovité záušnice, které se nacházely také na obou polovinách pohřebiště, kdy nepatrně převažovaly v polovině severní. U záušnic je vazba na pohlaví zřetelnější, kdy tímto druhem šperku byly vybaveny ženy a děti. Méně pak byly zastoupeny náušnice, které se vyskytly celkem v 11 hrobech, které byly ve většině situovány v jižní polovině pohřebiště a stejně jako u záušnic se nacházely v ženských a dětských hrobech. Další výše popsané kategorie šperků se vyskytly v malém množství případů a jejich koncentrace více převažovala v polovině jižní, kdy výjimku tvořil bronzový gombík, který se nacházel v polovině severní. U předmětů denní potřeby převažovaly výrazným způsobem nože, které byly rozloženy poměrně rovnoměrně na obou stranách pohřebiště. Hroby s noži patřily především mužům, ale vyskytly se i u žen a dětí. Další předměty denní potřeby byly rozloženy spíše na jižní polovině pohřebiště a na pohlaví byly vázány různě, jak je uvedeno výše v textu. Zajímavou součástí jsou pak šipky a kus nákončí, kdy hroby vybavené těmito artefakty protínaly pohřebiště od jižní poloviny do severní poloviny pohřebiště. I když

---

²⁵ Krumphanzlová a kol. 2013, 117

²⁶ Krumphanzlová a kol. 2013, 118

²⁷ Krumphanzlová a kol. 2013, 131

²⁸ Krumphanzlová a kol. 2013, 141-142

²⁹ Krumphanzlová a kol. 2013, 141-142

³⁰ Krumphanzlová a kol. 2013, 153

³¹ Podle původní interpretace Z. Krumphanzlové se jednalo o falzum mince, ale tento fakt není prokazatelný. Krumphanzlová a kol. 2013, 141-142.

se jedná celkem o čtyři hroby, může být tento fakt zajímavý v rámci sociální hierarchie komunity, jak bude rozebráno dále v textu³².

---

³² Podrobněji viz Kap. 4.3.III.iii. *Zbraně*

4.3. Pohřební výbava

Jak již bylo rozebráno výše, pohřební výbava byla na raně středověkém pohřebišti rozdělena do tří kategorií, a to keramika, šperky a předměty denní potřeby. Následující kapitoly se budou zabývat podrobnějším popisem jednotlivých artefaktů, popřípadě bude rozebrán jejich datační význam.

4.3.I. Keramika

Keramika byla nejčastěji zastoupeným předmětem hrobové výbavy na pohřebišti a jak již bylo uvedeno výše, nebyla výrazněji vázána na pohlaví.

Nálezy keramických artefaktů na raně středověkém pohřebišti v Praze-Lahovicích odpovídaly typické keramické produkci středohradištního a mladohradištního období v Praze a okolí. Hmota obsahuje písčité/křemičité ostřívo, které je zachyceno na povrchu v různé intenzitě.

Artefakty byly dále rozděleny podle tvaru a výzdobných prvků do dvou skupin a to od 1. pol. 9. – 1. pol. 10. století a od 2. pol. 10. století do pol. 11. století, kdy v keramickém inventáři v Praze-Lahovicích nebyly zastoupeny nádoby, které by se vyskytovaly po polovině 11. století, což je jedna z datačních opor pro dobu zániku pohřebiště.

Výzdobné prvky³³ byly zdokumentovány následující: jednoduchá vlnice, hřebenová vlnice, horizontální linie, vpichy a v několika případech se objevila i hrnčířská značka na dně nádoby. Výzdoba byla vytvářena jednohrotým a vícehrotým nástrojem³⁴.

Pro starší keramickou produkci, tedy od 1. pol. 9. – 1. pol. 10. stol., je typická výzdoba hřebenovou vlnicí v kombinaci s horizontálními rýhami a vpichy. Keramické nádoby nebo fragmenty zdobené vícenásobnou hřebenovou vlnicí se na lahovickém pohřebišti vyskytly v 18 případech, kdy byla vlnice doplněna ve většině případů vícenásobnou horizontální linií a ve dvou případech doplněna vpichy. V kombinaci s hrnčířskou značkou se hřebenová vlnice vyskytla v 8 případech³⁵.

---

³³ Podrobněji Tab. 3

³⁴ Viz Tab. 3

³⁵ Tvary keramických značek budou probrány dále v textu.

Keramika, která byla zařazena do tohoto intervalu se výrazně koncentrovala na jižní polovině pohřebiště.

Mladší keramická produkce, od 2. pol. 10. stol. – pol. 11. stol. se vyznačuje výzdobným motivem jednoduché vlnice, tvořené ve většině případů jednohrotým nástrojem. Tato výzdoba se na lahovickém pohřebišti nejčastěji vyskytovala v kombinaci s jednoduchou horizontální linií. Tento motiv se celkem objevil v 17 případech a v 6 případech v kombinaci s hrnčířskou značkou. Keramika zařazená do mladšího intervalu se vyskytovala rovnoměrně na obou stranách pohřebiště.

Kromě výše popsané výzdoby se na keramickém souboru z Lahovic vyskytly i hrnčířské značky³⁶ a to celkem na 23 exemplářích. Značka ve formě kolečka byla identifikována na dvou nádobách, křížek nebo křížek zarámován v kruhu na osmi, svastika na čtyřech a ve třech případech se vyskytla plastická vypnulina, lišta nebo výčnělek. Dalšími tvary byly routa, dva soustředné kruhy s vepsaným čtvercem a křížkem, kruh s dvěma vepsanými překříženými břevny, trojčipá značka, obdélník s úhlopříčkami a kobercová značka. Ve všech těchto případech se značka vyskytla vždy na jedné nádobě. V jednom případě se vyskytl motiv, který nebyl zřetelný, proto nešlo určit tvar. Nádobu opatřené značkami se více koncentrovaly v jižní polovině pohřebiště. Samotné hrnčířské značky jako datační prostředek sloužit nemohou, protože interval jejich výskytu je moc široký³⁷. Nádobu byly tedy datovány podle výše v textu zmíněných faktorů.

Keramické artefakty byly celkově kombinovány se všemi kategoriemi hrobové výbavy, tedy jak se šperky, tak s předměty denní potřeby. Nejčastěji se keramika nacházela v kombinaci s nožem a to ve 24 případech a potom se záušnicemi v sedmi případech. S ostatními předměty pohřební výbavy se keramika vyskytla jen ojediněle.

Keramika je také jednou z datovacích opor pro určení relativní chronologie lahovického pohřebiště. Nejstarší keramické artefakty, které byly při výzkumu odkryty, lze podle dochovaných analogií klást přibližně do období okolo poloviny 9. století. Nejmladší keramický inventář lze pak klást do období okolo druhé poloviny či poslední třetiny století jedenáctého, s tím, že na pohřebišti nebyly již nalezeny archaické zduřelé okraje, pouze okraje kalichovitého typu. Na základě keramických

---

³⁶ Podrobněji viz. Tab. 4

³⁷ Moucha, V. – Nechvátal, B. – Varadzin, L. et al. 2015

nálezů lze tedy klást dobu fungování lahovického pohřebiště do období od poloviny 9. až nejpozději do poslední třetiny 11. století.

4.3.II. Šperky

4.3.II.i. Záušnice

V kategorii šperků byly na lahovickém pohřebišti nejvíce zastoupeny esovité záušnice s vícenásobnou kličkou. Tento typ šperku se vyskytoval celkem v 54 hrobech u 55 jedinců³⁸.

Záušnice z Lahovic byly podle jejich průměru rozčleněny na dvě skupiny, a to na malé záušnice o průměru 10-20 mm a na větší o průměru 21-35 mm. Z těchto dvou vymezených skupin značně převažuje skupina záušnic s menším průměrem, kdy do této skupiny spadá 123 záušnic a do druhé skupiny s větším průměrem spadá pouze 30 záušnic. Esovité záušnice s průměrem do 20 mm byly do obecně do hrobů v Čechách ukládány v intervalu od konce 10. až do první třetiny 11. století, kdy v průběhu 11. století lze vypožorovat tendenci zvětšování jejich průměru, i když pravděpodobně přetrvávaly i menší exempláře (*Štefan 2010*, 182). V tom případě by pak hroby, které obsahovaly záušnice s průměrem do 20 mm tak mohly představovat střední horizont pohřbívání na pohřebišti a hroby se záušnicemi s většími průměry pak konečnou fázi pohřbívání. Přesnější datování není v tomto případě možné, protože žádná z náušnic nalezených v Lahovicích se nenacházela v uzavřeném celku s chronologicky citlivějším předmětem, například mincí.

Prostorově se skupina záušnic s průměrem 10-20 mm nacházely více méně rovnoměrně po celém pohřebišti. Ovšem záušnice s větším průměrem mezi 21-35 mm, tak hroby obsahující tyto záušnice se koncentrovaly spíše na severní polovině pohřebiště.

Na lahovickém pohřebišti byla většina záušnic vyrobena z bronzu a menší část byla pak vyrobena ze stříbra. Síla drátku se pohybovala mezi 0,5-5 mm.

---

³⁸ Viz Tab. 2

Jak již bylo uvedeno výše, záušnice se vyskytovaly především v ženských a dětských hrobech, a to ve všech věkových kategoriích. Závislost na pohlaví nebo prostorovém umístění hrobů se záušnicemi nelze na lahovickém pohřebišti prokázat, ale jinak tomu je u věkové kategorie pohřbených. U žen se záušnice vyskytla nejvíce ve věkové kategorii adultus I, popřípadě adultus I-II, čili u žen ve věku mezi 20-35 lety, kdy z celkového počtu 25 žen pohřbených se záušnicemi bylo 10 žen v této věkové kategorii. V šesti případech byly ženy vybavené záušnicí ve věku 35-50 let, čili kategorie adultus II. Dále byly záušnicemi vybaveny tři ženy v kategorii matusus I a matusus I-II, jejichž věk se také měl pohybovat mezi 35-50 lety. Další čtyři ženy byly ve věkové kategorii matusus, matusus I-II a matusus II, v tomto případě se již jednalo o ženy starší padesáti let. Jedna žena se záušnicí náležela do kategorie senilis a u jedné nebyl přesný věk ani věková kategorie určeny. U dětských hrobů byla situace následující. Z 25 dětských hrobů se záušnicemi bylo celkem 23 dětí ve věkové kategorii infans. Konkrétně jedenáct dětí bylo v kategorii infans I, tedy ve věku od jednoho do šesti let, deset dětí spadalo do kategorie infans II, čili ve věku 6- 13 let, u jednoho dítěte nebyla přesněji věková kategorie určena, ale jeho věk se předpokládá mezi 9-10 lety a u jednoho nebyl přesný věk určen, pouze věková kategorie infans I. Poslední dva dětské pohřby spadaly do kategorie juvenis, čili jedinci ve věku 14-20 let³⁹. Předpokládám, že i když u dětských hrobů nebylo určeno pohlaví, jedná se v tomto případě o dívky, jelikož záušnice byl ve slovanském prostředí téměř výhradně ženským, popřípadě dívčím, šperkem. Pět pohřbů s náušnicemi, jeden mužský a čtyři jedinci, u kterých se nepodařilo pohlaví určit, zde rozebírat nebudu, jelikož v těchto případech jsou věkové kategorie různé a nelze zde vypožorovat žádnou souvislost. Pokud se tedy vrátíme k ženským a dětským hrobům vybavených záušnicemi, tak lze vypožorovat, že zvyk ukládání záušnice do hrobu mohlo mít určitou souvislost s věkem pohřbené. Tento šperk byl nejčastěji ukládán do hrobu mladým ženám, tedy ženám ve věku od 20 do 35 let a malým dívkám, které se pohybovaly v rozmezí od jednoho roku do třinácti let⁴⁰. Jak tuto skutečnost interpretovat je složitý úkol a možností se nabízí několik, ale žádnou z nich nelze stoprocentně prokázat. V případě dívčích pohřbů by mohly záušnice uložené do hrobů reprezentovat funkci sociálního statu, který nestihl být za života dívky naplněn, ale přesto k němu byla pohřbená

---

³⁹ Viz Tab. 2

⁴⁰ Viz Graf 1

předurčena. Záušnice mohly v tomto případě být například součástí svatebního kroje. Tuto možnost ale nelze vztáhnout na hroby mladých žen, u kterých se dá s velkou pravděpodobností předpokládat, že již vdané byly. Zde mohla být záušnice atributem neprovdané ženy, která měla potenciál se stát nevěstou a matkou, ale opět nelze tuto hypotézu ničím podložit, Pokud by se naopak vzala v úvahu možnost, že samotná záušnice reprezentovala statut vdané ženy, pak ale není jasné, proč se záušnice více nevyskytují v hrobech starších žen. (Štefan 2010, 192-195)

Jakou přesně tedy měla záušnice v hrobové výbavě funkci, nelze určit, jediné, lze z dostupných informací odvodit je fakt, že tento typ šperku byl vázán jednak na pohlaví a jednak na věkovou skupinu. Nelze ani s přesností určit, zda byla záušnice šperkem, který byl běžnou součástí ženského oděvu anebo naopak tvořily součást oděvu pohřebního. (Štefan 2010, 192-195)

S počtem kusů záušnic v jednotlivých hrobech vypadal situace následovně. Hroby s největším počtem záušnic⁴¹ na lahovickém pohřebišti náležely téměř výhradně dětem, pravděpodobně mladým dívkám, a to až na jednu výjimku, kdy se šest záušnic nacházelo v hrobě ženském⁴².

Malé rozdíly také můžeme pozorovat u materiálu, ze kterého byly záušnice zhotovovány. V dětských hrobech se častěji nacházely záušnice vyrobené z bronzu, kdežto stříbrné záušnice se nacházely spíše u žen.

Záušnice byla velmi pravděpodobně buď součástí oděvu nebo úpravy účesu. V případě lahovického pohřebiště se záušnice nacházely většinou v oblastech okolo hlavy, což by mohlo svědčit o jejich využití spíše jako komponenty účesu. Bohužel se na lahovickém pohřebišti dochovalo jen málo organických materiálů, takže nelze určit, zda byly záušnice nošeny samostatně nebo byly například připevněny ke kusu látky, ať už čelenky nebo oděvu.

Co se týče předmětů, se kterými byly záušnice nejčastěji ve výbavě zemřelého kombinovány, tak situace vypadala následovně. Z kategorie šperků byly záušnice nejčastěji kombinovány s jantarovými perlami a perlami skleněnými a v jednom případě měla být perla vyrobena z kovu, ale v tomto případě nebyla perla při revizi nalezena⁴³. S olivovitou perlou se záušnice nacházela pouze v jenom

---

⁴¹ Zde myšlen počet od 4-10 kusů.

⁴² Hrob 320-6/60 (Krumphanzlová a kol. 2013, 149), kde se podle antropologické analýzy jednalo pravděpodobně u ženu.

⁴³ Hrob 147-59/57 (Krumphanzlová a kol. 2013, 113)

případě⁴⁴. Další šperky, se kterými byly záušnice kombinovány byly náušnice, a to v šesti případech⁴⁵. U hrobů 151-63/57⁴⁶ a 389-75/60⁴⁷ se jednalo o náušnice velkomoravského typu, kdy v hrobě 151-63/57 se nacházely dvě náušnice se třemi filigránovými košíčky a v hrobě 389-75/60 se nacházela jedna stříbrná náušnice s hrozníčkem ze tří kuliček a háčkovitým uzávěrem a jedna bronzová z tenkého drátu a ozdobnými manžetkami. V hrobu 151-63/60 se nacházely záušnice s průměrem maximálně do 16 mm a v hrobě 389-75/60 byly nalezeny dva zlomky, které měly s velkou pravděpodobností průměr 35 mm. Ve zbylých hrobech se nacházely náušnice s několikanásobnými esovitými kličkami o průměru mezi 9-20 mm, kdy se nedají s jistotou datovat do žádné fáze pohřebiště.

- Záušnice byla dále odhalena v kombinaci s:
- korálky
  - náramkem
  - kroužkem či prstenem
  - přezkou
  - gombíkem
  - kaptorgou

Další kategorie výbavy je keramika, která se v kombinaci se záušnicemi vyskytla celkem v sedmi případech, jak již bylo zmíněno výše. V kategorii předmětů denní potřeby se záušnice nejčastěji vyskytla v kombinaci s nožem, a to celkem v pěti případech. V jednom případě se záušnice vyskytly v kombinaci s přeslenem. S žádným dalším předmětem denní potřeby anebo se zbraní se záušnice nevyskytly.

Záušnice představují další datační oporu vytvoření relativní chronologie lahovického pohřebiště. Jak již bylo uvedeno výše, záušnice s esovitou kličkou byly na raně středověkých pohřebištích na území Čech ukládány přibližně od konce 10. století, kdy se jejich průměr pohyboval do 20 mm. V průběhu 11. století se průměr záušnic začal zvětšovat, i když přetrvávaly i exempláře s menším průměrem. (*Štefan 2010*, 182)

Na základě keramického inventáře lze počátky lahovického pohřebiště klást do doby okolo poloviny 9. století, tuto dataci by potvrzovala i přítomnost náušnic

---

⁴⁴ Hrob 389-75/60 (*Krumphanzlová a kol. 2013*, 164)

⁴⁵ Jednalo se o hroby 13-13/54, 27-27/54, 74-25/56, 151-63/57, 362-48/60 a 389-75/60.

⁴⁶ *Krumphanzlová a kol. 2013*, 114

⁴⁷ *Krumphanzlová a kol. 2013*, 164

velkomoravského typu⁴⁸. Záušnice s vícenásobnou kličkou se na raně středověkých pohřebištích vyskytovaly do konce 12. století, možná vyznívaly ještě v polovině 13. století. Ale již během 12. století se záušnice objevují v hrobech již daleko vzácněji⁴⁹. Na pohřebišti v Praze-Lahovicích se kromě záušnic malého průměru vyskytovaly i záušnice většího průměru, mezi 21-35 mm, tudíž mladší exempláře, které lze zařadit již do průběhu 11. století.

4.3.II.ii. *Perly*

Druhým nejčastějším předmětem v kategorii šperků byly perly. Perla byla nalezena celkem v 18 hrobech⁵⁰ u 21 jedinců, kdy se nejčastěji vyskytovala v ženských a dětských hrobech, a to vždy v sedmi případech. V jednom případě se perla vyskytla v hrobě mužském a ve třech případech se pohlaví jedince nepodařilo určit. Celkem v osmi případech bylo v hrobech nalezeno 6 kusů perel a více, konkrétně se jedná o hroby 24-24/54, 80-31/56, 253-99/58, 291-38/59, 294-41/59, 310-57/59, 320-6/60 a 389-75/60, kdy se dá předpokládat, že v těchto hrobech perly pravděpodobně tvořily náhrdelníky, kdy u hrobů 80-31/56, 253-99/58, 294-41/59, 310-57/59 a 394-80/60 se o náhrdelníky jistě jednalo. Perly obecně byly nalézány v prostoru okolo hlavy a hrudníku⁵¹, tudíž velmi pravděpodobně tvořily ozdoby krku nebo popřípadě oblečení. Prostorově se hroby vybavené perlami nacházely spíše v jižní polovině pohřebiště.

Celkem bylo na lahovickém pohřebišti nalezeno 196 perel, které byly vyrobeny především ze skla, skelné hmoty nebo jantaru. Dvě perly pak byly vyrobeny z kamene a nacházely se v hrobech 76-27/56 a 298-45/59.

Perly se na lahovickém pohřebišti nejčastěji vyskytly se záušnicemi, a to celkem v 10 hrobech. V kategorii dalších šperků se pak perla s náušnicí vyskytla ve 2 hrobech, perla s korálkem byla zachycena celkem ve 3 hrobech, perla s náramkem v jednom hrobě a s prstenem také v jednom hrobě. Dále se v kategorii ostatních šperků perly vyskytla jednou s kaptorgou a jednou s přezkou. S keramikou byly perly

---

⁴⁸ Viz Kap. 4.3.II.iii. Náušnice

⁴⁹ Štefan I 2010, 179-185.

⁵⁰ Hroby 24-24/54, 30-1/55, 63-14/56, 68-19/56, 76-27/56, 80-31/56, 147-59/57, 213-59/58, 253-99/58, 291-38/59, 294-41/59, 298-45/59, 307-54/59, 310-57/59, 320-6/60, 362-48/60, 389-75/60 a 394-80/60.

⁵¹ V případě lahovického pohřebiště byly perly v prostoru hlavy a hrudníku zachyceny celkem v 11 případech, kdy v těch 7 zbylých nebylo místo přesně specifikováno.

nalezeny ve 4 případech. Ohledně předmětů denní potřeby byla perla s nožem nalezena v 8 hrobech, s přeslenem ve 2 hrobech a s kováním vědra v jednom hrobě.

Datačně jsou v této kategorii šperku zajímavé tzv. olivovité perly, které se vyskytly celkem ve čtyřech hrobech, a to v hrobě 24-24/54, 80-31/56, 291-38/59 a zlomek pravděpodobně olivovité perly se nacházel v hrobě 389-75/60⁵². Tento druh šperku byl vyráběn ze sodno-výpenato-křemičito-natronového skla ($\text{Na}_2\text{O}-\text{CaO}-\text{SiO}_2$), které bylo navíjeno na tyčinku a zbarveny zeleně. Tyto vícelaločné perly byly celkem běžným pohřebním inventářem na raně středověkých pohřebištích, většinou v dětských a ženských hrobech. Olivovité perly se velmi vzácně vyskytují s inventářem, který indikuje tzv. velkomoravský horizont, tudíž lze jejich nástup klást do pozdější doby, čili někdy okolo poloviny 9. století. Vyznívání tohoto druhu perel lze klást do doby okolo 2. poloviny 10. století, kdy jejich výskyt na raně středověkých pohřebištích klesá. Toto datování by potvrzoval i fakt, že se tyto perly téměř nevyskytují pohromadě s tzv. jantarovými korálky nebo perlami⁵³, které se naopak vyskytují s esovitými záušnicemi, jejichž nástup klademe někdy do průběhu 10. století, jak již bylo zmíněno výše. (*Košta-Tomková 2011*, 307-354)

Naopak jantarové korálky či perly obsahovalo celkem deset hrobů⁵⁴, z nichž se v šesti hrobech vyskytovaly společně se záušnicemi, kdy lze tyto hroby rámcově datovat do období okolo poloviny 10. století, spíše tedy do druhé poloviny. V tomto případě by pak hroby obsahující olivovité perly či korálky reprezentovaly nejstarší horizont hrobů a mladší horizont pak reprezentují hroby s jantarovými perlami či korálky a záušnicemi.

4.3.II.iii. Náušnice

Další kategorie šperků, náušnice, se vyskytly celkem v 10 hrobech u 11 jedinců, kdy nejčastěji byly nalezeny v ženských hrobech. V hrobech 30-1/55⁵⁵, 151-

---

⁵² *Krumphanzlová a kol. 2013*, 81-169.

⁵³ V případě lahovického pohřebiště se kombinace olivovitých perel a jantarové perly vyskytla pouze v jednom hrobě a to v hrobě 80-31/56.

⁵⁴ Jednalo se o hroby 63-14/56, 68-19/56, 80-31/56, 213-59/58, 253-99/58, 294-41/59, 307-57/59, 310-57/59, 362-48/60 a 394-80/60.

⁵⁵ *Krumphanzlová a kol. 2013*, 88

63/57⁵⁶, 389-75/60⁵⁷ a 393-79/60⁵⁸ byly uloženy náušnice velkomoravského typu. V hrobě 30-1/55 se nacházela stříbrná náušnice z tenkého drátu se zbytkem hrozníčku a esovitým ukončením, kdy tento exemplář nebyl při revizi nalezen a jeho podoba je známa pouze podle kresby⁵⁹. Hrob 151-63/57 obsahoval dvě stříbrné náušnice se třemi filigránovými košíčky⁶⁰, hrob 389-75/60 pak jednu stříbrnou náušnici s hrozníčkem ze tří kuliček a háčkovitým uzávěrem⁶¹ a hrob 393-79/60 bronzovou náušnici s hrubým granulovaným hrozníčkem⁶². V ostatních případech se jednalo buď o náušnice z drátu nebo ve dvou případech o exempláře zakončené vícenásobnou kličkou.

Náušnice byly vyrobeny buď z bronzu nebo ze stříbra, z čehož jejich poměr je celkem vyrovnaný, i když o jeden exemplář převažoval bronz. Ve více případech byly stříbrnými náušnicemi vybaveny ženy.

S keramikou se vyskytly náušnice v hrobě ve třech případech⁶³. V kategorii šperků se náušnice vyskytla nejčastěji v kombinaci se záušnicí, a to v šesti případech, jak již bylo rozebráno výše. Dále se náušnice ve třech případech vyskytla náušnice s perlou⁶⁴, v jednom s korálkem⁶⁵, s kroužkem nebo prstenem⁶⁶ a v jednom s gombíkem⁶⁷. V kategorii předmětů denní potřeby se náušnic nejčastěji vyskytovaly v kombinaci s nožem, a to celkem ve čtyřech případech⁶⁸. S přeslenem se náušnice vyskytla v hrobě 362-48/60 a kombinace náušnice a kování vědra se vyskytla v hrobě 30-1/55. Kombinace náušnice a dalších druhů pohřební výbavy nebyla na lahovickém pohřebišti nalezena nebo zachována.

V kategorii náušnic jsou zajímavé náušnice, které lze zařadit do tzv. velkomoravského horizontu, který reprezentuje nejstarší fázi lahovického pohřebiště,

---

⁵⁶ Krumphanzlová a kol. 2013, 114

⁵⁷ Krumphanzlová a kol. 2013, 164

⁵⁸ Krumphanzlová a kol. 2013, 165

⁵⁹ Krumphanzlová a kol. 2013, 88

⁶⁰ Krumphanzlová a kol. 2013, 114

⁶¹ Krumphanzlová a kol. 2013, 164

⁶² Krumphanzlová a kol. 2013, 165

⁶³ Konkrétně v hrobech 27-27/54, 384-70/60 a 393-79/60.

⁶⁴ Hroby 30-1/55, 362-48/60 a 389-75/60.

⁶⁵ Hrob 389-75/60.

⁶⁶ Hrob 13-13/54.

⁶⁷ Hrob 151-63/57.

⁶⁸ Jednalo se o hroby 27-27/54, 30-1/55, 389-75/60 a 393-79/60.

kdy datačen lze tyto pohřby zařadit přibližně do poloviny 9. století. Jak bylo zmíněno výše, tento typ náušnic obsahovaly čtyři hroby, z nichž tři se nacházely v jižní části pohřebiště. Zbylé hroby z náušnicemi pak reprezentují mladší horizont a datačně spadají přibližně do stejného období jako hroby vybavené záušnicemi.

4.3.II.iv. Korálky

Korálky byly na lahovickém pohřebišti nalezeny v 8 hrobech⁶⁹ u 11 jedinců, kdy se nejčastěji vyskytovaly v ženských a dětských hrobech, kdy se jednalo vždy o 7 pohřbů. U jedinců, u kterých se nepodařilo určit pohlaví, se korálky vyskytly ve 4 případech a v jednom případě byl korálek nalezen v mužském hrobě. Korálky stejně jako perly byly pravděpodobně součástí náhrdelníků nebo oděvu, kdy v hrobech 340-26/60 a 380-66/60 se vyskytovaly více kusech⁷⁰. Prostorově se korálky vyskytovaly stejně jako perly spíše v jižní polovině pohřebiště.

Ze šperků byly korálky nejčastěji kombinovány s perlami a to v 5 případech. Se záušnicemi byly korálky nalezeny ve třech hrobech a v jednom hrobě byl korálek zkombinován s náušnicí. Společně s keramikou se korálek vyskytl ve dvou případech. Z kategorie předmětů denní potřeby byl korálek zkombinován s nožem ve 4 hrobech a s kovářským vědra v jednom hrobě.

4.3.II.v. Přezky

Ve 4 hrobech a u 4 jedinců na pohřebišti byly nalezeny opaskové přezky, a to v hrobech 129-41/57, 307-54/59, 360-46/60 a 368-54/60. Dva hroby náležely mužům, jeden dítěti a u jednoho se nepodařilo pohlaví určit. Přezka byla nejčastěji zkombinována s nožem a to ve 3 hrobech. Se záušnicí, perlou, keramikou a zbraní se vyskytla přezka vždy v jednom případě. Přezky byly vyrobeny ze železa a bronz.

4.3.III.vi. Další šperky

---

⁶⁹ Hroby 24-24/54, 68-19/56, 72-23/56, 80-31/56, 294-41/59, 340-26/60, 380-66/60 a 389-75/60.

⁷⁰ V hrobě 340-26/60 bylo uloženo sedm korálků a v 380-66/60 se nacházela devět korálků.

Další kategorie šperků, tedy náramky, kroužky nebo prsteny, gombík nebo kaptorga byly na lahovickém pohřebišti nalezeny v několika málo případech, Konkrétně náramek se vyskytl v hrobech 310-57/59 a 356-42/60, kdy v obou případech byly náramky vyrobeny z bronzového drátu. Hrob 310-57/59 patřil dítěti a hrob 356-42/60 byl mužský. Kroužek nebo prsten byl nalezen také ve dvou hrobech, a to v hrobě 13-13-13/54, který náležel ženě a v hrobě 310-57/59, který náležel dítěti. V případě ženského pohřbu byl prsten vyroben ze stříbrného drátu s uzlíčky na konci a v dětském hrobě se jednalo o páskový prsten z bronz. Gombík se nacházel v hrobě 151-63/57, který náležel dítěti a byl vyroben z bronz. Kaptorga byla nalezena v hrobě 310-57/59, který také náležel dítěti. Kaptorga byla lichoběžníkovitého tvaru a byla vyrobena z bronz.

4.3.III. Předměty denní potřeby

Mezi předměty denní potřeby byly zařazeny nože, přesleny, pozůstatky kování, srpy a zbraně.

4.3.III.i. Nože

Nejčastějším předmětem denní potřeby, který se na pohřebišti vyskytoval byl nůž, který byl nalezen v 58 hrobech⁷¹ u 59 jedinců. Nejvíce zdokumentovaných exemplářů nožů bylo odhaleno v mužských hrobech, a to v pětadvaceti, v ženském hrobě se nůž vyskytl celkem 15krát, v dětském hrobě 11 krát a v 7 případech se pohlaví jedince nepodařilo určit. Prostorově se nože nacházely celkem rovnoměrně v obou polovinách pohřebiště.

Nejčastěji se nůž vyskytl v kombinaci s keramikou, a to celkem v 24 hrobech. Z kategorie šperků byla nejčastější kombinace nože a perel, celkem v osmi případech. V pěti hrobech byl nůž nalezen společně se záušnicemi, ve čtyřech s náušnicemi a s korálky se také vyskytoval ve čtyřech hrobech. Kombinace s

---

⁷¹ Hroby 26-26/54, 27-27/54, 28-28/54, 30-1/55, 32-3/55, 35-6/55, 41-12/55, 47-18/55, 49-19/55, 56-7/56, 57-8/56, 64-15/56, 67-18/56, 68-19/56, 69-20/56, 80-31/56, 85-36/56, 86-37/56, 86-37/56, 97-9/57, 100-12/57, 108-20/57, 114-26/57, 119-31/57, 129-41/57, 130-42/57, 132-44/57, 136-48/57, 150-62/57, 178-24/58, 183-29/58, 185-31/58, 186-32/58, 207-53/58, 208-54/58, 209-55/58, 211-57/58, 250-96/58, 253-99/58, 266-13/59, 267-14/59, 291-38/59, 301-48/59, 307-54/59, 310-57/59, 314-61/59, 322-8/60, 327-13/60, 333-19/60, 335-21/60, 360-46/60, 361-47/60, 364-50/60, 367-53/60, 376-62/60, 380-66/60, 386-72/60, 389-75/60 a 393-79/60.

náramkem byla nalezena v jednom hrobě, stejně tak jako s kaptorgou. Co se týče předmětů denní potřeby, zde byl nůž nejčastěji kombinován s částmi kování, a to celkem v 6 hrobech. Se zbraněmi byl nůž uložen celkem ve čtyřech hrobech. Uložení společně s přeslenem nebo srpem nebylo na lahovickém pohřebišti prokázáno.

Nože na lahovickém pohřebišti byly všechny vyrobeny ze železa s jednalo se o typický tvar nože s trnem různých velikostí, který se celkem běžně objevuje v pohřebních výbavách v raném středověku v Čechách. V některých případech se zachovaly i zbytky dřevěné pochvy, a to celkem u 18 exemplářů.

4.3.III.ii. Kování

Pozůstatky železných kování byly nalezeny v 11 hrobech⁷², ve 4 mužských hrobech, ve 4 ženských hrobech, ve 2 dětských hrobech a u jednoho hrobu nebylo pohlaví jednice určeno. Hroby, ve kterých byly pozůstatky kování nalezeny se koncentrovaly spíše v jižní polovině pohřebiště a až na jeden případ se s velkou pravděpodobností jedná o kování vědra. Části kování vědra byly v hrobech nejčastěji kombinovány s noži, a to celkem v 6 hrobech. V případě hrobu 67-18/56 byly nalezené pozůstatky interpretovány jako kování, které sloužily jako držadlo štítu⁷³. V tomto hrobě byly kromě zbytků kování nalezeny nůž a zbytky železného okutí, které bylo interpretováno jako pozůstatek meče⁷⁴, na kterém se zachovaly i otisky hrubé tkaniny⁷⁵. S keramikou se zbytky kování vyskytla ve třech hrobech, co se týče kategorie šperků, byly zbytky kování nalezeny v jednom hrobě s náušnicí, v jednom s korálky a v jednom s perlami.

4.3.III.iii. Zbraně

Předměty, které byly zařazeny do kategorie zbraní byly nalezeny ve čtyřech hrobech, a to hrobě 67-18/56, 114-26/57, 129-41/57 a 250-96/58, z čehož dva hroby

---

⁷² Jednalo se o hroby 30-1/55, 60-11/56, 67-18/56, 69-20/56, 72-23/56, 85-36/56, 237-83/58, 327-83/58, 335-21/60, 347-33/60 a 374-57/60.

⁷³ Krumphanzlová a kol. 2013, 96.

⁷⁴ Krumphanzlová a kol. 2013, 96.

⁷⁵ Krumphanzlová a kol. 2013, 96.

byly mužské⁷⁶, jeden náležel dítěti⁷⁷ a jeden ženě, ovšem v případě ženského hrobu nebylo pohlaví určeno s jistotou⁷⁸. V hrobech 114-26/57 a 129-41/57 byly nalezeny pozůstatky železných šipek, kdy v hrobě 129-41/57 byly zachovány zbytky toulce s jednou lichoběžníkovitou plochou šipkou s řapem, dvěma trojúhelníkovými protáhlými šipkami s řapem a dvěma šipkami listovitými (*Krumphanzlová a kol. 2013*, 110). U hrobu 114-26/57 nebyl typ šipky blíže specifikován⁷⁹ (*Krumphanzlová a kol. 2013*, 107). Hroby vybavené zbraněmi se nacházely spíše ve střední části pohřebiště, či spíše v jeho severní polovině.

4.3.III.iv. Přesleny

Přeslen byl uložen ve dvou hrobech, a to v hrobě 24-24/54 a 362-48/60. Exemplář nalezený v hrobě 24-24/54 byl vyroben ze světle zeleného skla, v tomto případě se ale také mohlo jednat o skleněnou perlu⁸⁰. Podle tvaru tohoto předmětu spíše usuzuji, že se jedná o přeslen. (*Krumphanzlová a kol. 2013*, 248 TAB.54/9, *Krumphanzlová a kol. 2013*, 299 TAB 105/5). V případě hrobu 362-48/60 s jednalo o dvojkónický hliněný přeslen⁸¹. Z takto analyzovaných milodarů lze konstatovat, že hroby vybavené přesleny se nacházely spíše v jižní polovině pohřebiště.

4.3.III.v. Srpy

Jediný exemplář železného srpu byl nalezen v hrobě 192-38/58, který náležel muži a nacházel se v severní polovině pohřebiště.

4.3.IV. Další předměty výbavy

4.3.IV.i. Železné předměty

---

⁷⁶ Hroby 114-26/57 a 129-41/57.

⁷⁷ Hrob 250-96/58.

⁷⁸ Hrob 67-18/56, *Krumphanzlová a kol. 2013*, 96.

⁷⁹ Podle kresebné dokumentace byl fragment šipky hodně zkorodovaný, díky čemuž bylo znemožněno typ šipky přesněji specifikovat (*Krumphanzlová a kol. 2013*, 262, TAB. 68/4)

⁸⁰ *Krumphanzlová a kol. 2013*, 87.

⁸¹ *Krumphanzlová a kol. 2013* 159.

Kromě nožů, pozůstatků kování a srpů se ve 22 hrobech⁸² našly další pozůstatky železných předmětů, kde se jednalo lyrovité ocílky, které byly zachyceny celkem v osmi případech, železné hřeby nebo jejich pozůstatky v osmi případech, zbytky okovů se zachovaly celkem ve čtyřech hrobech a další nespecifikovatelné úlomky železa se nacházely ve třech hrobech. Z těchto 22 hrobů patřilo 9 mužům, 5 ženám, 3 dětem a u pěti jedinců se nepodařilo pohlaví určit. Hroby se železnými předměty se nacházely na obou polovinách pohřebiště, z čehož mírně převažovaly na straně severní.

4.3.IV.ii. Tkaniny

Na analyzované ploše pohřebiště v Praze-Lahovicích byly dále nalezeny otisky nebo zbytky tkanin. Tyto pozůstatky se zachovaly celkem ve 4 hrobech, a to v hrobě 85-36/56, 310-57/59, 322-8/60 a 386-72/60. V hrobech 85-36/56⁸³, 322-8/60⁸⁴ a 386-72/60⁸⁵ se jednalo o zbytky, které se zachovaly na dřevěné pochvě nože a v hrobě 310-57/59 byl nalezen zbytek textilní látky, která byla založena v kaptorze⁸⁶. Prostorově se tyto pohřby nacházely v jižní polovině pohřebiště, kdy dva náležely dětem, jeden muži a jeden ženě.

4.3.IV.iii. Zvířecí kosti

Zvířecí kosti se na pohřebišti v hrobě vyskytly v osmi případech⁸⁷. Určení druhu zvířete se podařilo pouze u dvou případů, a to v hrobě 51-2/56⁸⁸, kde se nacházela část čelisti z divokého prasete a v hrobě 356-42/60⁸⁹, kde byly nalezeny

---

⁸² Hroby 47-18/55, 60-11/56, 69-20/56, 72-23/56, 104-16/57, 108-20/57, 114-26/57, 129-41/57, 171-17/58, 183-29/58, 184-30/58, 194-40/58, 209-55/58, 210-56/58, 224-70/58, 232-78/58, 239-85/58, 294-41/59, 327-13/60, 333-19/60, 356-43/60 a 360-46/60.

⁸³ Krumphanzlová a kol. 2013, 100-101.

⁸⁴ Krumphanzlová a kol. 2013, 150.

⁸⁵ Krumphanzlová a kol. 2013, 164.

⁸⁶ Krumphanzlová a kol. 2013, 146-147.

⁸⁷ Hroby 43-14/55, 51-2/56, 137-49/57, 195-41/58, 254-1/59, 261-8/59 a 356-42/60.

⁸⁸ Krumphanzlová a kol. 2013, 93.

⁸⁹ Krumphanzlová a kol. 2013, 157.

pozůstatku zubu, který pravděpodobně náležel skotu. Stopy opracování zvířecí kosti byly patrné v hrobech 195-41/58⁹⁰, 257-4/59⁹¹ a 261-8/59⁹². U hrobů 43-14/55⁹³, 137-49/57⁹⁴ a 254-1/59⁹⁵ nebyly zvířecí kosti vůbec předány do MMP. Hroby se zvířecími kostmi patřily většinou mužům, a to v šesti případech, zbylé dva pohřby náležely dětem. Prostorově se pohřby nacházejí na obou polovinách, ale mírně převažují v polovině severní.

4.3.IV.iv. Štípaná industrie

Zbytky opotřebovaného pazourkového úštěpu, který byl pravděpodobně užíván jako křesací kámen, se objevily v hrobech 171-17/58⁹⁶, 183-29/58⁹⁷, 360-46/60⁹⁸ a 376-62/60⁹⁹. Dva hroby patřily ženám a dva mužům. Hroby se nacházely většinou na severní polovině pohřebiště.

4.3.IV.v. Ostatní předměty

Dalšími předměty, které byly na lahovickém pohřebišti nalezeny jsou ohlazené kamínky do tvaru kuličky. Tyto kamínky se nacházely v hrobech 181-27/58, 194-40/58 a 307-54/59. První hrob náležel ženě a ve zbylých dvou byly pohřbeny děti. Prostorově se tyto pohřby, vybavené takto opracovaným kamínkem, nacházely na severní polovině, až na hrob 307-54/59, který se nacházel spíše na polovině jižní.

---

⁹⁰ Krumphanzlová a kol. 2013, 123.

⁹¹ Krumphanzlová a kol. 2013, 135.

⁹² Krumphanzlová a kol. 2013, 136.

⁹³ Krumphanzlová a kol. 2013, 91.

⁹⁴ Krumphanzlová a kol. 2013, 112.

⁹⁵ Krumphanzlová a kol. 2013, 134-135.

⁹⁶ Krumphanzlová a kol. 2013, 118.

⁹⁷ Krumphanzlová a kol. 2013, 121.

⁹⁸ Krumphanzlová a kol. 2013, 158.

⁹⁹ Krumphanzlová a kol. 2013, 162.

Ojedinelý byl nález lastury škeble říční, konkrétně jejích obou polovin, který se nacházel v hrobě 166-12/58¹⁰⁰. Tento hrob náležel dítěti a byl odhalen v severní polovině pohřebiště.

V hrobě 291-38/59 byla nalezena bronzová hřebíkovitá jehlice¹⁰¹, která se nacházela na hrudi pohřbeného jedince, jehož pohlaví se nepodařilo určit, ale jednalo se o osobu starší 50ti let, tedy v kategorii senilis¹⁰². Dokumentovaný hrob se nacházel v severní polovině pohřebiště. Uvnitř zásypu byla také odhalena hrudka pryskyřice, která se na lahovickém pohřebišti vyskytla ještě v hrobě 335-21/60, který patřil muži ve věku 35-50 let¹⁰³, kategorie matus I, který se nacházel v jižní polovině pohřebiště.

V hrobě 291-38/59 byl také nalezen kovový plíšek s poutkem, který byl interpretován jako falsum mince a nacházel se v zásypu hrobu¹⁰⁴, kdy vzhledem ke stavu zachování tohoto předmětu nelze tuto interpretaci potvrdit, spíše se jedná o jiný předmět, který mohl sloužit jako přívěšek nebo talisman. Dále vzhledem k tomu, že se tento předmět nacházel v zásypu, je zde také možnost, že se jedná o mladší artefakt, který se sem mohl dostat jako intruze.

4.4. Úprava hrobových jam

Následující kapitola se bude věnovat podrobnějšímu popisu úpravy hrobových jam na raně středověkém pohřebišti v Praze - Lahovicích.

Hrobová jáma byla zdokumentována u 298 hrobů, kdy se jí podařilo zachytit buď v celku nebo pouze její část. Tvary hrobových jam na pohřebišti byly buď obdélné, většinou se zaoblenými rohy, dále oválné a v některých případech i nepravidelné (*Krumphanzlová a kol 2013*, 16-17). Vzhledem k písčitému terénu, do kterého byly jámy z velké části hloubeny, docházelo i k borcení jejich stěn, nebo ke vzniku schodovitých výčnělků (*Krumphanzlová a kol 2013*, 16-17). Většinou se také stěny hrobových jam směrem k jejich dnu zužovaly, což mohlo být také způsobeno písčitém prostředím (*Krumphanzlová a kol 2013*, 16-17).

---

¹⁰⁰ *Krumphanzlová a kol. 2013*, 117.

¹⁰¹ *Krumphanzlová a kol. 2013*, 141-142.

¹⁰² *Krumphanzlová a kol. 2013*, 141-142.

¹⁰³ *Krumphanzlová a kol. 2013*, 153.

¹⁰⁴ *Krumphanzlová a kol. 2013*, 141-142, 277 TAB. 83/23, 302 TAB.108/1.

Výplň hrobových jam byla ve střední části pohřebiště tvořena z velké části pískem, který byl v prostoru mimo hroby prostoupen plástevným podzolem (*Krumphanzlová a kol 2013, 16-17*). V severní polovině hřbitova, v prostoru okolo hrobů 207-53/58, 208-54/58, 209-55/58, 210-56/58 a 211-57/58 byly zásypy a prostor okolo hrobů prostoupen bahnitou vrstvou, která sem pravděpodobně v průběhu let prosákla z prostoru, kde byla prováděná zemědělská činnost. (*Krumphanzlová a kol 2013, 16-17*) Okraj jižní poloviny pohřebiště částečně zasahoval do prostoru, který byl každoročně zaplavován. Jednalo se o prostor okolo hrobů 30-1/55, 33-4/55 a 49-20/55, kde do okolí a výplň hrobů tvořila z části parahnědozemě, která byla doplňovaná šterkem, přičemž celý tento prostor byl také prostoupen bahnitou vrstvou, která je dokladem každoročních záplav, které sem do 19. století zasahovaly¹⁰⁵ (*Krumphanzlová a kol 2013, 16-17*).

Rozměry hrobových jam na lahovickém pohřebišti odpovídaly skoro v naprosté většině tělesné výšce pohřbených jedinců. Ze zachovaných rozměrů hrobových jam je také evidentní, že při přípravě jámy se případně počítalo s dřevěnou nebo kamennou úpravou, jako například s rakví nebo kamenným sarkofágem. Výjimku tvoří hrob 180-26/58, ve kterém bylo uloženo dítě v kategorii *Infans II*, tedy ve věku 7-8 let, které bylo uloženo na šikmo v horní části hrobové jámy, která byla původně určena spíše pro dospělého jedince¹⁰⁶. Velikostně hrobové jámy odpovídaly i v případech vícenásobných hrobů, na lahovickém pohřebišti tedy dvojhrobů, trojhrobů a v jednom případě i čtyřnásobného pohřbu. Z. Krumphanzlová ve své práci uvádí, že se v různých částech lahovického pohřebiště, především v mladší části, nacházelo několik dalších – osm prázdných hrobových jam, odpovídajících velikostně jak dospělým jedincům, tak i dětem¹⁰⁷. V katalogu hrobů ani v celkovém plánu pohřebiště tyto hroby zahrnuty nejsou, tudíž není ani jejich bližší popis. Mohlo se tedy jednat buď o připravené hrobové jámy na další pohřby anebo o tzv. kenotafy, které měly sloužit jako symbolické hroby v případech, kdy z nějakého důvodu nebylo tělo zemřelého nalezeno. Varianta kenotafů se ale zdá nepravděpodobná a vzhledem k poměrně dlouhému časovému úseku, ve kterém bylo lahovické pohřebiště využíváno, je podle mého názoru je pravděpodobnější varianta, že těchto osm prázdných

---

¹⁰⁵ Do 19. století se koryto řeky Berounky nacházelo asi o dva kilometry jižněji, než dnes (*Krumphanzlová a kol. 2013, 6*).

¹⁰⁶ *Krumphanzlová a kol 2013, 17.*

¹⁰⁷ *Krumphanzlová a kol. 2013, 17.*

hrobových jam různých velikostí bylo připraveno pro další pohřby, ale již nebyly využity (tato část plochy není zakreslena na celkovém plánu¹⁰⁸).

Vnitřek hrobových jam na lahovickém pohřebišti byl konstrukčně upraven za pomoci kamene nebo dřeva. Pozůstatky dřevěné úpravy byly zachyceny celkem u 20 hrobů, kdy celkový stav zachování dřeva byl na lahovickém pohřebišti špatný, kdy se ve většině případů jednalo o pruh tmavě zbarveného písku, ve kterém byla někdy patrná dřevěná vlákna¹⁰⁹. Pouze v ojedinělých případech byly zachovány celé kusy dřev¹¹⁰.

U hrobů 52-3/56¹¹¹, 72-23/56¹¹², 229-75/58¹¹³, 337-23/60¹¹⁴ a 359-45/60¹¹⁵ byly stopy dřeva nalezeny pod těly zemřelých. V čísle 52-3/56 bylo uloženo dítě, ldy pod jeho tělem byly zachovány zbytky dřevěné desky. Hrob 72-23/56 obsahoval zbytky pravděpodobně dřevěné podložky a byla zde uložena žena starší 50 let. Hrob 229-75/58 patřil dítěti ve věku 7-8 let a kromě kamenného obložení zde byly nalezeny i stopy po dřevě, které by snad mohly indikovat dřevěnou podložku pod kamenným obložením. Stopy dřeva byly nalezeny i po pravé straně lebky na opukové desce. Mohlo se tedy i jednat o dřevěné obložení kamenné konstrukce, která bude rozebrána níže. Stopy dřeva za hlavou a pod chodidly byly nalezeny v hrobě 337-23/60, ve kterém byla pohřbena žena ve věku 35-50 let. Na dně hrobu 359-45/60 byly kromě kamenné úpravy nalezeny stopy dřeva, které mohly indikovat přítomnost dřevěné podložky, hrob patřil dítěti ve věku 8-10 let.

U hrobu 67-18/56¹¹⁶ byly stopy dřeva nalezeny nad tělem pohřbeného, konkrétně v oblasti hrudi. Podle původní interpretace se jednalo o zbytky rukojeti dřevěného štítu¹¹⁷, ale spíše se jednalo o zbytky dřevěné úpravy vnitřního prostoru, například dřevěné desky, kterou mohlo být tělo překryto. Tento hrob patřil pravděpodobně ženě¹¹⁸, kdy kromě keramického hrnce, nože a části nákončí, zde měl

---

¹⁰⁸ Krumphanzlová a kol. 2013, celkový plán pohřebiště část 1-4.

¹⁰⁹ Krumphanzlová a kol. 2013, 19.

¹¹⁰ Krumphanzlová a kol. 2013, 19.

¹¹¹ Krumphanzlová a kol. 2013, 93.

¹¹² Krumphanzlová a kol. 2013, 97-98.

¹¹³ Krumphanzlová a kol. 2013, 130.

¹¹⁴ Krumphanzlová a kol. 2013, 153.

¹¹⁵ Krumphanzlová a kol. 2013, 158.

¹¹⁶ Krumphanzlová a kol. 2013, 96.

¹¹⁷ Krumphanzlová a kol. 2013, 96.

¹¹⁸ Krumphanzlová a kol. 2013, 96.

být nalezen ještě pás železného kování, které mělo být součástí dřevěného štítu, ale které se nepodařilo vyjmout a bohužel díky této skutečnosti nelze původní interpretaci potvrdit. Podle mého názoru se spíše jednalo o dřevěnou desku, kterou bylo tělo zemřelé překryto a která mohla obsahovat kovové součásti.

V hrobě 88-39/56 byly kolem kostry muže staršího padesáti let nalezeny pozůstatky po dřevěné rakvi nebo dřevěném obložení. Nad hrobem se nacházela kamenná stavba, která bude rozebrána dále v textu. (viz kapitola 4.6)

Stopy dřeva za hlavou byly na lahovickém pohřebišti zaznamenány celkem ve třech případech, a to v hrobech 200-26/58¹¹⁹, 242-88/58¹²⁰ a 370-56/60¹²¹. V těchto případech se mohlo jednat buď o pozůstatky dřevěných podložek anebo i rakví, ale nelze s jistotou říci, o jakou variantu úpravy hrobu se jednalo. V případě hrobu 200-26/58 byla přítomnost dřevěné úpravy zachycena jako tmavý pruh za hlavou pohřbeného. V tomto případě zde byla uložena žena ve věku 35-50 let. U hrobu 242-88/58 byly nepatrné stopy dřeva zachyceny za hlavou na pravé straně a hrob patřil dítěti ve věku 5-6 let. Stopy břevna nebo dřevěné desky byly zachyceny za hlavou ženy ve věku 20-35 let, která byla uložena v hrobě 370-56/60.

U sedmi hrobů byly nalezeny stopy buď po dřevěném obložení nebo po rakvi. Jednalo se o hroby 227-73/58¹²², 233-79/58¹²³, 237-83/58¹²⁴, 334-20/60¹²⁵, 338-24/60¹²⁶, 380-66/60¹²⁷ a 382-68/60¹²⁸. U hrobu 227-73/58, kde byl uložen pravděpodobně muž ve věku 35-50 let, byla odkryta mocná černá vrstva, která se nacházela na dně hrobu i na kamenech, které se nacházely okolo kostry¹²⁹. V případě hrobu 233-79/58 byly stopy dřeva zachyceny okolo celé kostry. V hrobě byl pohřben pravděpodobně muž ve věku 35-50 let. V hrobě 237-83/58 bylo v dřevěné rakvi uloženo tělo pravděpodobně muže ve věku 35-50 let. Rakev se zachovala pravděpodobně proto, že byla zakryta kameny. Rozměry byly 165x43 cm a síla stěn

---

¹¹⁹ Krumphanzlová a kol. 2013, 124.

¹²⁰ Krumphanzlová a kol. 2013, 132.

¹²¹ Krumphanzlová a kol. 2013, 160-161.

¹²² Krumphanzlová a kol. 2013, 130.

¹²³ Krumphanzlová a kol. 2013, 131.

¹²⁴ Krumphanzlová a kol. 2013, 132.

¹²⁵ Krumphanzlová a kol. 2013, 152.

¹²⁶ Krumphanzlová a kol. 2013, 153.

¹²⁷ Krumphanzlová a kol. 2013, 162-163.

¹²⁸ Krumphanzlová a kol. 2013, 163.

¹²⁹ Kombinace kamenné a dřevěné úpravy bude rozebrána v dalším textu.

2-3 cm. Zbytky rakve nebo dřevěného obložení se dochovaly v hrobě 334-20/60, kde byla pohřbena dospělá žena, u které se nepodařilo bližší věk určit. Hrob 338-24/60 obsahoval stopy po rakvi, jejíž rozměry byly 180x45-50 cm a byla vysoká přibližně 12 cm. Hrob patřil dospělému jedinci, jehož pohlaví ani věk se nepodařilo určit. V hrobě 380-66/60 byly stopy po rakvi nebo obložení zachovány ve formě tmavých pruhů okolo kostry, která patřila ženě ve věku 35-50 let. V hrobě 382-68/60 byly také okolo kostry dítěte ve věku 9-11 let nalezeny stopy po dřevěné rakvi nebo obložení, s velkou pravděpodobností také ve formě tmavých pruhů, ale z dokumentace není přesná podoba stop jasná.

Stopy po rakvi vyrobené z fošen byly nalezeny v hrobech 335-21/60¹³⁰ a 349-35/60¹³¹. V hrobě 335-21/60 byl pohřben muž ve věku 35-50 let, který byl uložen v dřevěné rakvi, která se skládala ze dvou kratších fošen v čelech a dvou delších fošen po stranách. V případě hrobu 349-35/60 byla odkryta rakev složená z jedlových fošen bez pozůstatků železných spojů a byl zde uložen muž ve věku 35-50 let. U obou hrobů byla také zachycena kamenná úprava hrobových jam, což bude rozebráno níže.

V čísle 338-24/60¹³² byly kromě dřevěné rakve¹³³ nalezeny i stopy fošen, které se nacházely pravděpodobně pod rakví. V tomto případě se mohlo jednat o pohřební máry.

V hrobě 340-26/60¹³⁴ byly nalezeny v prostoru nad hrudí tmavé skvrny, kdy se mohlo jednat buď o zbytky dřeva nebo o zbytky textilu a byla zde pohřbena žena ve věku 35-50 let.

Kamenná úprava hrobových jam se na lahovickém pohřebišti vyskytla častěji než úprava dřevěnými prvky, a to celkem ve 243 případech. Kamenné obložení tvořila z velké části opuka a nespécifikované druhy kamenů. V menší míře byly užity jako součást úpravy hrobu valouny, křemence, oblázky nebo bulížník.

Obložení kameny kolem těla bylo zachyceno celkem u 70 hrobů, kdy se kameny nacházely na různých místech okolo kostry, ale netvořily souvislejší konstrukci, jako například ohrazení nebo kryt. U hrobu 5-5/54 byla kostra ženy ve věku 35-50 let obložena jedenácti kameny, kdy tři kameny se nacházely za hlavou,

---

¹³⁰ Krumphanzlová a kol. 2013, 153.

¹³¹ Krumphanzlová a kol. 2013, 156.

¹³² Krumphanzlová a kol. 2013, 153.

¹³³ Viz text výše.

¹³⁴ Krumphanzlová a kol. 2013, 154.

šest kamenů bylo uloženo po stranách kostry a dva kameny byly nalezeny pod chodidly zemřelého¹³⁵. Hrob 6-6/54 obsahoval dva kameny v oblasti levého lokte dospělého jedince ve věku nad 50 let¹³⁶. Kostra dítěte ve věku přibližně 4 let v hrobě 7-7/54 byla obložena celkem pěti kameny, z nichž se dva nacházely u hlavy a dva v oblasti chodidel¹³⁷. V hrobě 8-8/54 byl nalezen jeden kámen v prostoru za lebkou dítěte ve věku 5-6 let¹³⁸. Další kámen blíže neurčeného typu v prostoru lebky jedince ve věku 35-50 let se nacházel v hrobě 10-10/54¹³⁹. Za lebkou ženy ve věku 35-50 let v hrobě 11-11/54 se nacházel jeden kámen¹⁴⁰. Tři kameny byly nalezeny okolo skeletu dítěte ve věku 5-6 let, které bylo uloženo v čísle 12-12/54¹⁴¹. Hrob 17-17/54 patřil ženě ve věku 35-50 let, která měla dva kameny po levé straně hlavy, jeden po pravé straně hlavy a jeden se nacházel u kolene pravé nohy¹⁴². Typ kamenů nebyl v tomto případě přesněji určen. Čtyři kameny se nacházely okolo kostry dítěte ve věku 6-9 měsíců v hrobě 39-10/55¹⁴³. V tomto případě se jeden kámen nacházel na pravé straně lebky, dva kameny byly po levé straně podél těla a jeden kámen se nacházel pod nohama. Hrob 46-17/55 obsahoval jeden kámen blíže neurčeného typu, který se nacházel vedle lebky kostry dítěte ve věku 4-5 let¹⁴⁴. Dalším hrobem, kde se vyskytlo obložení kostry byl hrob 61-12/56¹⁴⁵, zde se nacházelo devět suťových kamenů, které byly rozloženy okolo těla. Podle kresby hrobu¹⁴⁶ kameny byly umístěny i za hlavou skeletu, který patřil muži staršímu 50 let. Hrob 59-10/56 obsahoval dva kameny, které byly zdokumentovány v prostoru lebky kostry dítěte ve věku 4,5-5 let¹⁴⁷. V hrobě 91-3/57 byly dva kameny, kdy jeden byl odkryt nad lebkou a druhý u levé paže, kde byla uložena žena starší 50 let¹⁴⁸. Asi šest kamenů bylo nalezeno u lebky kostry dítěte

---

¹³⁵ Krumphanzlová a kol. 2013, 83.

¹³⁶ Krumphanzlová a kol. 2013, 83.

¹³⁷ Krumphanzlová a kol. 2013, 83-84.

¹³⁸ Krumphanzlová a kol. 2013, 84.

¹³⁹ Krumphanzlová a kol. 2013, 84.

¹⁴⁰ Krumphanzlová a kol. 2013, 84.

¹⁴¹ Krumphanzlová a kol. 2013, 84.

¹⁴² Krumphanzlová a kol. 2013, 86.

¹⁴³ Krumphanzlová a kol. 2013, 90.

¹⁴⁴ Krumphanzlová a kol. 2013, 92.

¹⁴⁵ Krumphanzlová a kol. 2013, 95.

¹⁴⁶ Krumphanzlová a kol. 2013, 200.

¹⁴⁷ Krumphanzlová a kol. 2013, 94.

¹⁴⁸ Krumphanzlová a kol. 2013, 102.

starého 2,5-3 roky v hrobě 90-2/57¹⁴⁹. Hrob 92-4/57 obsahoval celkem sedm kamenů. Dvě opuky se nacházely na levé straně u hlavy a levé paže, na pravé straně v oblasti kolene se nacházel další opukový kámen, za hlavou se nacházely dva kameny a pod nohama byl další kámen¹⁵⁰. Hrob 106-18/57 obsahoval celkem osm kamenů, které se nacházely na úrovni dna hrobu okolo kostry dítěte ve věku 7-8 let, z čehož dva kameny podle původní interpretace patřily k jinému hrobu¹⁵¹, což by potvrzovala i kresba hrobu, kde je patrných pouze šest kamenů¹⁵². Třináct kamenů bylo nalezeno okolo kostry dospělého jedince ve věku 35-50 let, který byl uložen v hrobě 110-22/57¹⁵³. Žena ve věku 35-50 let v hrobě 112-24/57 byla obložena jedenácti kameny¹⁵⁴. Čtyři kameny byly nalezeny okolo kostry muže ve věku 35-50 let, který byl uložen v hrobě 120-32/57¹⁵⁵. Kameny byly v tomto případě umístěny za hlavou a okolo pravého chodidla. Nad samotným pohřbem se ještě nacházel blok kamenů, který bude rozebrán dále v textu. Za lebku kostry dítěte ve věku 0-6 let¹⁵⁶ v hrobě 122-34/57 nalezen křemenec¹⁵⁷. Hrob 125-37/57 obsahoval celkem 5 kamenů, z čehož 4 se nacházely v prostoru za lebku a jeden byl na pravé straně u nohou¹⁵⁸. V hrobě byl pohřben dospělý jedinec neurčeného pohlaví ve věku 35-50 let¹⁵⁹. Hrob 133-45/57 obsahoval celkem dva kameny, které se ale s největší pravděpodobností nacházely nad kostrou ženy ve věku 35-50 let¹⁶⁰. Jeden kámen byl umístěn za hlavou a podle původní interpretace byl viditelný na původním povrchu pohřebiště a druhý se nacházel nad chodidly pohřbené. V tomto případě nebyl přesný typ kamenů určen. V hrobě 137-49/57 bylo nalezeno celkem šest kamenů, z nichž se pět opukových nacházelo v prostoru lebky a jeden suťový pod nohama kostry muže ve věku 35-50 let.¹⁶¹ Čtyři suťové kameny byly nalezeny okolo kostry muže ve věku 35-50 v hrobě

¹⁴⁹ Krumphanzlová a kol. 2013, 102.

¹⁵⁰ Krumphanzlová a kol. 2013, 102.

¹⁵¹ Krumphanzlová a kol. 2013, 105.

¹⁵² Krumphanzlová a kol. 2013, 206.

¹⁵³ Krumphanzlová a kol. 2013, 106.

¹⁵⁴ Krumphanzlová a kol. 2013, 106.

¹⁵⁵ Krumphanzlová a kol. 2013, 108.

¹⁵⁶ Přesnější věk se nepodařilo určit, dítě spadalo do kategorie infans I (Krumphanzlová a kol. 2013, 108).

¹⁵⁷ Krumphanzlová a kol. 2013, 108.

¹⁵⁸ Krumphanzlová a kol. 2013, 109.

¹⁵⁹ Krumphanzlová a kol. 2013, 109.

¹⁶⁰ Krumphanzlová a kol. 2013, 111.

¹⁶¹ Krumphanzlová a kol. 2013, 112.

145-57/57, kdy se jeden kámen nacházel u pravého ramene, další v oblasti levé kyčle a tři pod nohama¹⁶². V prostoru za lebkou kostry muže ve věku nad 50 let v hrobě 150-62/57 byly nalezeny dva kameny blíže neurčeného typu¹⁶³. Hrob 151-63/57 obsahoval celkem čtyři kameny, z nichž se jeden bulžník nacházel u lebky, dva suťové kameny v oblasti nohou a jeden kámen se nacházel nad kostrou a mohl označovat hrob na původním povrchu pohřebiště¹⁶⁴. Celkem pět opuk bylo nalezeno v hrobě 152-64/57, kdy se všechny opuky nacházely v prostoru okolo lebky ženy ve věku nad 50 let¹⁶⁵. V hrobě byl pohřben dospívající jedinec ve věku 15-19 let. V hrobě 154-66/57 byly nalezeny tři kameny podél pravého boku kostry muže staršího padesáti let¹⁶⁶. Hrob 161-7/58 obsahoval celkem 4 kameny, z čehož jeden kámen se nacházel za hlavou, jedna opuka a dva suťové kameny byly okolo nohou kostry, která patřila ženě ve věku 20-35 let¹⁶⁷. V hrobě 163-9/58 byly u lebky kostry ženy nad padesát let nalezeny dva suťové kameny, které se nacházely v prostoru za lebkou. Kostra muže staršího 50 let z hrobu 165-11/58 byla obložena celkem 4 kameny, z čehož jeden suťový kámen se nacházel vedle pravého předloktí, dva suťové kameny a jedna opuka byly rozmístěny okolo nohou¹⁶⁸. Další hrob, ve kterém bylo odkryto kamenné obložení, byl hrob 167-13/58, kde se kolem kostry dítěte ve věku přibližně 5-6 let nacházely suťové kameny, konkrétně v oblasti hlavy, těla a u nohou¹⁶⁹. Přesný počet kamenů není známý, ale podle kresby hrobu¹⁷⁰ bylo těchto kamenů přibližně 12 nebo 13. Hrob 168-14/58 obsahoval tři kameny a dvě opuky, které se nacházely v oblasti hlavy a ramen kostry, a další suťový kámen se nacházel u pravého chodidla¹⁷¹. Další kámen se nacházel v oblasti nad levým ramenem zemřelého a pravděpodobně nacházel na původním povrchu pohřebiště¹⁷². Celkem dva kameny byly nalezeny v hrobě 169-15/58, kdy se jeden kámen nacházel v prostoru okolo lebky a jeden suťový

---

¹⁶² Krumphanzlová a kol. 2013, 113.

¹⁶³ Krumphanzlová a kol. 2013, 114.

¹⁶⁴ Krumphanzlová a kol. 2013, 114-115.

¹⁶⁵ Krumphanzlová a kol. 2013, 115.

¹⁶⁶ Krumphanzlová a kol. 2013, 115.

¹⁶⁷ Krumphanzlová a kol. 2013, 116-117.

¹⁶⁸ Krumphanzlová a kol. 2013, 117.

¹⁶⁹ Krumphanzlová a kol. 2013, 118.

¹⁷⁰ Krumphanzlová a kol. 2013, 213.

¹⁷¹ Krumphanzlová a kol. 2013, 118.

¹⁷² Krumphanzlová a kol. 2013, 118.

kámen se nacházel nad koleny kostry ženy ve věku nad 50 let¹⁷³. V hrobě 172-18/58 byla nalezena jedna opuka za hlavou a další kameny se nacházely kolem těla¹⁷⁴. Přesný počet kamenů nebyl v katalogu uveden, ale podle kresby hrobu se jednalo celkem o pět kusů¹⁷⁵. V hrobě byl pohřben muž ve věku 35-50 let. Dva blíže neurčené kameny byly nalezeny v hrobě 178-24/58, kde se u kostry muže ve věku nad 50 let nacházel jeden u lebky a jeden v oblasti nohou¹⁷⁶. Tři kameny blíže neurčeného typu se nacházely v prostou lebky dítěte ve věku 4-5 let v hrobě 179-25/58¹⁷⁷. Kostra dítěte ve věku 9- 10 let v hrobě 182-28/58 byla obložena celkem jedenácti kameny, které se nacházely v oblasti kyčlí, pod chodidly a za hlavou¹⁷⁸. Jednalo se o tři opuky a osm suťových kamenů. V hrobě 184-30/58 se nacházely celkem čtyři kameny, jedna opuka byla za hlavou, jedna opuka se nacházela v oblasti levého boku a pod nohama byla zdokumentována ještě jedna opuka a jeden blíže neurčený kámen¹⁷⁹. Kostra patřila dospělému jedinci ve věku 20-40 let. Hrob 185-31/58 obsahoval dva suťové kameny, z čehož jeden se nacházel za lebkou a druhý pod nohama kostry ženy ve věku 35-50 let¹⁸⁰. Celkem dvanáct opukových kamenů tvořilo obložení kostry muže ve věku 35-50 let v hrobě 187-33/58¹⁸¹. Podle kresby hrobu se kameny nacházely po stranách těla a jeden pod nohama¹⁸². V hrobě 188-34/58 se u pravé ruky dítěte ve věku 4-5 let nacházela jedna opuka¹⁸³. Jeden kámen nad lebkou a další suť a křemeny okolo nohou byly nalezeny v hrobě 197-43/58¹⁸⁴, kdy přesný počet kamenů není znám a nelze jej odhadnout ani podle kresby hrobu¹⁸⁵. Tento hrob patřil ročnímu dítěti. Kostra dospívajícího dítěte ve věku 15-19 let odhalená v hrobě 201-47/58 byla obložena devíti kameny, dva valouny se nacházely v oblasti lebky, jeden suťový kámen u levého femuru, jedna opuka ležela přes pravý kotník, pod nohama se

---

¹⁷³ Krumphanzlová a kol. 2013, 118.

¹⁷⁴ Krumphanzlová a kol. 2013, 119.

¹⁷⁵ Krumphanzlová a kol. 2013, 214.

¹⁷⁶ Krumphanzlová a kol. 2013, 120.

¹⁷⁷ Krumphanzlová a kol. 2013, 120.

¹⁷⁸ Krumphanzlová a kol. 2013, 120.

¹⁷⁹ Krumphanzlová a kol. 2013, 121.

¹⁸⁰ Krumphanzlová a kol. 2013, 121.

¹⁸¹ Krumphanzlová a kol. 2013, 121-122.

¹⁸² Krumphanzlová a kol. 2013, 217.

¹⁸³ Krumphanzlová a kol. 2013, 122.

¹⁸⁴ Krumphanzlová a kol. 2013, 124.

¹⁸⁵ Krumphanzlová a kol. 2013, 220.

nacházel jeden valoun a jedna opuka¹⁸⁶. Hrob 209-55/58 obsahoval dva suťové kameny, kdy se jeden kámen nacházel v prostoru za lebkou a jeden pod nohama kostry dospělého jedince neurčeného pohlaví ve věku 20-35 let¹⁸⁷. Další valoun se naházel v rohu hrobové jámy¹⁸⁸. Žena ve věku 35-50 let v hrobě 215-61/58 byla obložena jedním velkým plochým opukovým kamenem, který se nacházel u levého ramene, dále se další plochá opuka nacházela pod tělem na dně hrobové jámy a dvě opuky a jeden křemenec se nacházely v oblasti nohou¹⁸⁹. Hrob 228-74/58, který patřil dospělému jedinci staršímu 35 let, obsahoval obložení, které se skládalo z pěti kamenů¹⁹⁰. Jedna opuka se nacházela v oblasti za hlavou, dva kameny a další dvě opuky se nacházely po pravé straně ve směru podél těla. Z kostry se zachovala pouze část lebky, konkrétně calva¹⁹¹. V hrobě 230-76/58 byly odkryty dvě opuky, které se nacházely na pravé a levé straně hlavy kostry dítěte ve věku 2-3 let a další tři kameny se nacházely pravděpodobně v oblasti nohou, ale díky špatnému zachování kosterních pozůstatků¹⁹² nelze přesné umístění určit¹⁹³. Kostra dalšího dítěte, tentokrát ve věku 1,5-2 roky, z hrobu 232-78/58 byla obložena celkem deseti opukami, které se nacházely okolo trupu, pět na pravé straně a pět na levé straně¹⁹⁴. Hrob 243-89/58 obsahoval jedenáct opuk a jeden křemenec, které tvořily obložení okolo těla, ale hrob nebyl při revizi v roce 2009 nalezen, a tudíž nejsou ani bližší informace o zemřelém¹⁹⁵. Dva kameny byly nalezeny v hrobě 247-93/58 a oba se nacházely v prostoru lebky kostry dítěte ve věku do tří let¹⁹⁶. Kostra pravděpodobně muže ve věku 35-50 let v hrobě 256-3/59 byla obložena celkem devíti kameny, z čehož bylo pět opuk a zbylé čtyři kameny se nacházely na dně hrobu¹⁹⁷, což bude ještě zmíněno dále v textu. Hrob 270-17/59 obsahoval jednu opuku, která se nacházela nad zbytky lebky

---

¹⁸⁶ Krumphanzlová a kol. 2013, 124.

¹⁸⁷ Krumphanzlová a kol. 2013, 126.

¹⁸⁸ Krumphanzlová a kol. 2013, 124.

¹⁸⁹ Krumphanzlová a kol. 2013, 127.

¹⁹⁰ Krumphanzlová a kol. 2013, 130.

¹⁹¹ Krumphanzlová a kol. 2013, 130.

¹⁹² Z kostry se zachovaly pouze zbytky lebky a některé kosti trupu.

¹⁹³ Krumphanzlová a kol. 2013, 130.

¹⁹⁴ Krumphanzlová a kol. 2013, 131.

¹⁹⁵ Krumphanzlová a kol. 2013, 133.

¹⁹⁶ Krumphanzlová a kol. 2013, 133.

¹⁹⁷ Krumphanzlová a kol. 2013, 135.

přibližně ročního dítěte¹⁹⁸. Čtyři suťové kameny byly nalezeny v prostoru za lebku kostry dítěte ve věku od 7 do 9 let v hrobě 279-26/59¹⁹⁹. V hrobě 280-27/59 byly nalezeny čtyři větší opuky, které tvořily obložení pravděpodobně ženské kostry, ve věku 20-35 let, kdy opuky tvořily náznak jakéhosi krytu a zasahovaly i do hrobu 289-36/59 v němž byl pohřben novorozenec²⁰⁰. Hrob 288-35/59 obsahoval jeden velký valoun, který se nacházel v prostoru nad hlavou, další čtyři suťové kameny se nacházely v prostoru nohou a nad levým ramenem se nacházel další suťový kámen²⁰¹. Kameny obklopovaly kostru pravděpodobně ženy ve věku 35-50 let²⁰². V hrobě 294-41/59 se nacházely celkem tři kameny, dvě opuky a další kámen, kdy se jeden kámen nacházel na lebce a dva se nacházely u levého ramene kostry dospělého jedince staršího 35 let²⁰³. Kamenné obložení hlavy bylo odkryto v hrobě 315-1/60, kde bylo pohřbeno dítě ve věku 9-11 let²⁰⁴. Podle kresby hrobu se zdá, že obložení bylo tvořeno přibližně 8-9 kameny²⁰⁵. V hrobě 316-2/60 byly nalezeny dva valouny, jeden nad samotným pohřbem a jeden nad hlavou dospělého jedince ve věku 20-35 let²⁰⁶. Dva suťové kameny se nacházely v prostoru za rakví, konkrétně za hlavou, muže ve věku 35-50 let v hrobě 322-8/60²⁰⁷. V tomto případě byl také nalezen blok opuk, který spočíval pravděpodobně na původním povrchu pohřebiště, jak bude rozebráno dále v textu. Obložení kostry dítěte ve věku 6-8 let, která byla uložena v hrobě 325-11/60, tvořilo šest kamenů a jeden malý oblázek²⁰⁸. Kameny se nacházely na pravé straně těla, jak vyplývá z kresby hrobu²⁰⁹. V hrobě 327-13/60, kde byl uložen muž ve věku 35-50 let, bylo nalezeno kamenné obložení, které se skládalo z osmi kamenů, které se nacházely v prostoru za hlavou a dva štípané kameny a jeden valoun byly odhaleny u nohou a zasahovaly pod hroby 361-47/60 a 364-50/60²¹⁰. Další kameny

---

¹⁹⁸ Krumphanzlová a kol. 2013, 137.

¹⁹⁹ Krumphanzlová a kol. 2013, 139.

²⁰⁰ Krumphanzlová a kol. 2013, 139, 141.

²⁰¹ Krumphanzlová a kol. 2013, 141.

²⁰² Krumphanzlová a kol. 2013, 141.

²⁰³ Krumphanzlová a kol. 2013, 142-143.

²⁰⁴ Krumphanzlová a kol. 2013, 148.

²⁰⁵ Krumphanzlová a kol. 2013, 234.

²⁰⁶ Krumphanzlová a kol. 2013, 148.

²⁰⁷ Krumphanzlová a kol. 2013, 150.

²⁰⁸ Krumphanzlová a kol. 2013, 150.

²⁰⁹ Krumphanzlová a kol. 2013, 235.

²¹⁰ Krumphanzlová a kol. 2013, 151.

byly v prostoru nad hrobem, jak bude rozebráno dále v textu. Hrob 330-16/60 obsahoval celkem tři kameny, z čehož se jeden nacházel v oblasti nad koleny kostry jedince neurčeného pohlaví ve věku 40-50 let²¹¹. Dále byly v hrobě nalezeny dva kameny, které se nacházely v prostoru nad hrobem a dá se tudíž předpokládat, že byly viditelné na původním povrchu pohřebiště²¹². Hrob 336-22/60 obsahoval dva opukové kameny, z nichž se jeden byl situován za lebkou a jeden pod nohama kostry dítěte ve věku 8-10 let²¹³. V hrobě 348-34/60 byl v prostoru nad lebkou kostry jedince neurčeného pohlaví ve věku 35-50 let nalezen jeden valoun²¹⁴, dále byla v hrobě nalezena opuka, která se nacházela v prostoru levého kotníku²¹⁵. Hrob 363-49/60²¹⁶ obsahoval celkem šest kamenů, z nichž byly čtyři kameny v prostoru lebky a jeden valoun a další kámen se nacházel v prostoru nohou kostry dítěte ve věku od 0 do 6 let²¹⁷. Další kostra muže ve věku 35-50 let v hrobě 364-50/60 byla obložena šesti kameny, které byly rozmístěny přibližně rovnoměrně okolo těla²¹⁸. Šest kamenů, pět opuk a jeden valoun, bylo rozmístěno okolo lebky kostry pravděpodobně muže ve věku 35-50 let v hrobě 375-61/60²¹⁹. Hrob 391-77/60 obsahoval kostru ženy ve věku 35-50 let, která byla obložena celkem třemi kameny, z nichž se jeden nacházel za hlavou a dva u pravého boku²²⁰. Jedenáct kamenů tvořilo obložení kostry dítěte v hrobě 392-78/60²²¹.

U 49 hrobů byly kameny umístěny po celé ploše hrobové jámy. Hrob 9-9/54 obsahoval celkem 13 kamenů, které byly rozmístěny v prostoru hrobové jámy, z čehož čtyři kameny se nacházely přímo na těle kostry pravděpodobně ženy ve věku nad 50 let. Kameny byly položeny přímo na pravém rameni, pravé části hrudi, pravé dlani a na pravém kotníku. Další kámen byl situován pod pravým loktem, tři kameny byly hlavou a dalších šest rozptýleno v oblasti nohou²²². V hrobě 43-13/55 bylo

---

²¹¹ Pohlaví jedince nebylo při revizi v roce 2009 určeno, stejně jako jeho přesný věk. Pohřbený spadl do kategorie maturus I (*Krumphanzlová a kol. 2013, 151-152*).

²¹² *Krumphanzlová a kol. 2013, 151-152*.

²¹³ *Krumphanzlová a kol. 2013, 153*.

²¹⁴ Valoun se nacházel přibližně 23 cm nad lebkou (*Krumphanzlová a kol. 2013, 155*).

²¹⁵ *Krumphanzlová a kol. 2013, 155-156*.

²¹⁶ *Krumphanzlová a kol. 2013, 159*.

²¹⁷ Podle revize roku 2009 bylo dítě zařazeno do kategorie infans I (*Krumphanzlová a kol. 2013, 159*).

²¹⁸ *Krumphanzlová a kol. 2013, 159*.

²¹⁹ *Krumphanzlová a kol. 2013, 161-162*.

²²⁰ *Krumphanzlová a kol. 2013, 165*.

²²¹ *Krumphanzlová a kol. 2013, 165*.

²²² *Krumphanzlová a kol. 2013, 84*.

nalezeno sedmnáct kamenů. Okolo kostry muže ve věku nad 50 let se nacházely tři kameny po pravé straně těla, jeden na levé straně těla a pět kamenů bylo rozptýleno pod chodidly. Přímo na trupu kostry se nacházelo osm kamenů, které mělo podle interpretace Z. Krumphanzlové tvořit důkladné zatížení těla²²³. Hrob 45-16/55 obsahoval dva ploché suťové kameny, které byly umístěny v prostoru hrobové jámy, kde byl uložen dospělý jedinec neurčeného pohlaví ve věku 35-50- let²²⁴. V případě hrobu 51-2/56 nebylo obložení hrobu nalezeno, ale podle plánu hrobu byla kostra překryta kameny v místě hlavy, hrudi a pánve²²⁵. V hrobě 52-3/56 bylo nalezeno sedmnáct kamenů²²⁶. Devatenáct kamenů se nacházelo v hrobě 56-7/56, který patřil pravděpodobně muži ve věku nad 50 let²²⁷. Podle kresby hrobu se zdá, že kameny byly rozprostřeny spíše okolo kostry a jen pár jich bylo uloženo přes kostru²²⁸. Kameny a oblázky se nacházely v hrobě 58-9/56, ale jejich přesný počet nebyl v původní dokumentaci uveden²²⁹. Podle kresby hrobu se dá usuzovat, že jich bylo více jak dvacet²³⁰. Hrob 60-11/56 měl obsahovat pět velkých kamenů, ale kosterní pozůstatky nebyly při revizi v roce 2009 nalezeny a podle původní interpretace Z. Krumphanzlové se jednalo o sklad kostí. Nebyla zachována ani kresba hrobu²³¹. Kostra pravděpodobně muže ve věku nad 50 let v hrobě 65-16/56 byla obklopena celkem šestnácti kameny, které tvořila směs nespecifikovaných kamenů a opuky.²³² V hrobě 66-17/56 byl pohřben dospělý jedinec ve věku 35-50 let, který měl přes pánev položen jeden velký kámen, další dva kameny se nacházely v prostoru lebky a jeden kámen se nacházel u pravého boku kostry. V tomto případě se jednalo o suťový materiál²³³. Hrob 76-27/56 obsahoval celkem třináct kamenů, kombinace suťového a říčního materiálu, které byly rozmístěny okolo kostry muže ve věku nad 50 let²³⁴. Ve dvojhrobě 77-28/56 bylo nalezeno dvacet sedm kamenů a byly zde pohřbeny dvě

---

²²³ Krumphanzlová a kol. 2013, 91.

²²⁴ Krumphanzlová a kol. 2013, 91.

²²⁵ Krumphanzlová a kol. 2013, 93.

²²⁶ Krumphanzlová a kol. 2013, 93.

²²⁷ Krumphanzlová a kol. 2013, 94.

²²⁸ Krumphanzlová a kol. 2013, 200.

²²⁹ Krumphanzlová a kol. 2013, 94.

²³⁰ Krumphanzlová a kol. 2013, 200.

²³¹ Krumphanzlová a kol. 2013, 94-95.

²³² Krumphanzlová a kol. 2013, 96.

²³³ Krumphanzlová a kol. 2013, 96.

²³⁴ Krumphanzlová a kol. 2013, 98.

ženy, jedna ve věku 35-50 let a druhá ve věku nad 50 let. Kameny se nacházely okolo koster, přičemž na kostře mladší ženy se nacházely čtyři kameny, a to na lebce a na hrudi²³⁵. Devět menších kamenů bylo nalezeno v hrobě 82-33/56, kde byl pohřben dospělý jedinec, možná žena, ve věku 35-50 let. Kameny ležely okolo těla a jeden velký kámen byl položen na pánvi zemřelého²³⁶. Hrob 83-34/56, kde bylo pohřbeno dítě ve věku 11-13 let, obsahoval celkem 40 kamenů, které až na tři opuky nebyly přesně specifikovány. Kameny byly v tomto případě rozprostřeny v prostoru celé hrobové jámy²³⁷. Celkem devět suťových kamenů bylo rozloženo okolo kostry ženy ve věku nad 50 let v hrobě 97-9/57. Jeden z kamenů zasahoval do prostoru hrobu 96-8/57²³⁸. Hrob 98-10/57 obsahoval několik kamenů, které se nacházely v různých částech hrobové jámy, kde bylo uloženo dítě ve věku 3 let²³⁹. Podle kresby hrobu nelze přesný počet kamenů určit²⁴⁰. V hrobě 99-11/57 byly nalezeny čtyři kameny, z nichž byl jeden situován nad pánví, jeden u levého kotníku a dva kameny se nacházely za lebkou kostry muže ve věku 35-50 let²⁴¹. Hrob 105-17/57 obsahoval celkem devět kamenů, které byly odkryty v prostoru hrobové jámy nad kostrou dítěte starého přibližně 12 let²⁴². Čtyři suťové kameny se nacházely u dna hrobové jámy hrobu 109-21/57, dva v prostoru okolo lebky a dva po stranách kostry dítěte ve věku okolo devíti let²⁴³. Třinácti kameny byla obklopena kostra pravděpodobně ženy ve věku nad 50 let, která byla pohřbena v hrobě 117-29/57²⁴⁴. Suťové kameny a jedna opuka tvořily obložení okolo kostry dítěte ve věku 2-3 let v hrobě 134-46/57²⁴⁵. Přesný počet kamenů nebyl uveden a podle kresby hrobu jich mohlo být okolo deseti, ale některé kameny zasahovaly ještě do hrobu 136-48/57, takže podle kresby nelze přesně určit, jaké kameny patřily k hrobu 134-46/57²⁴⁶. Pět křemenců, opuková deska a kamenný blok byly nalezeny v hrobě 157-3/58. Křemence se nacházely v oblasti

---

²³⁵ Krumphanzlová a kol. 2013, 99.

²³⁶ Krumphanzlová a kol. 2013, 100.

²³⁷ Krumphanzlová a kol. 2013, 100.

²³⁸ Krumphanzlová a kol. 2013, 103.

²³⁹ Krumphanzlová a kol. 2013, 103.

²⁴⁰ Krumphanzlová a kol. 2013, 205.

²⁴¹ Krumphanzlová a kol. 2013, 104.

²⁴² Krumphanzlová a kol. 2013, 105.

²⁴³ Krumphanzlová a kol. 2013, 106.

²⁴⁴ Krumphanzlová a kol. 2013, 107.

²⁴⁵ Krumphanzlová a kol. 2013, 111.

²⁴⁶ Krumphanzlová a kol. 2013, 209.

lebky a nohou, opuková deska byla položena přes levou paži a kamenný blok se nacházel v prostoru nad pávní kostry dítěte ve věku 5-6 let²⁴⁷. Sklad kostí, hrob 162-8/58, byl překryt opukovým kamenem²⁴⁸. V hrobě 164-10/58 byla kostra dítěte ve věku 5-6 let obložena opukovými kameny, jejichž přesný počet nebyl uveden²⁴⁹. Podle kresby hrobu se zdá, že se zde bylo něco okolo šesti opuk²⁵⁰. Další obložení tvořené opukami se našlo v hrobě 170-16/58, kde se opuky převážně rozkládaly nad dolní částí kostry dospívajícího jedince ve věku 15-19 let, jak vyplývá z kresby hrobu²⁵¹. Přesný počet nebyl opět přesně uveden, ale podle kresby hrobu se zdá, že se jednalo přibližně o jedenáct opuk či více. Celkem padesát kamenů²⁵² se nacházelo v hrobě 174-20/58, kde byla pohřbena žena ve věku 20-35 let, kdy kameny byly rozmístěny v prostoru celé hrobové jámy²⁵³. Hrob 177-23/58 obsahoval celkem šest kamenů, tři opuky, dva valouny a jeden blíže nespecifikovaný kámen, které tvořily obložení kostry dítěte ve věku 2-2,5 roku²⁵⁴. Kamenný blok a dva křemence byly odkryty hrobě 181-27/58, kde byla pohřbena žena ve věku 35-50 let²⁵⁵, křemence byly položeny oblasti ramen kostry a kamenný blok byl nad tělem²⁵⁶. Jedenáct suťových kamenů bylo nalezeno v hrobě 205-51/58, které tvořily obložení kostry muže ve věku 35-50 let²⁵⁷, podle kresby hrobu se jeden z kamenů z části nacházel nad lebkou²⁵⁸. V hrobě 231-77/58 bylo nalezeno celkem šest opukových kamenů, které se nacházely okolo kostry dítěte ve věku 1-1,5 roku²⁵⁹. Šestnáct opuk a dva křemence byly nalezeny v hrobě 233-79/58, kde tvořily obložení kostry pravděpodobně muže ve věku 35-50 let²⁶⁰. Podle kresby hrobu se některé kameny nacházely nad kostrou v oblasti krku, ramen a pravé paže zemřelého²⁶¹. Hrob 234-80/58 obsahoval celkem

---

²⁴⁷ Krumphanzlová a kol. 2013, 115.

²⁴⁸ Krumphanzlová a kol. 2013, 117.

²⁴⁹ Krumphanzlová a kol. 2013, 117.

²⁵⁰ Krumphanzlová a kol. 2013, 213.

²⁵¹ Krumphanzlová a kol. 2013, 118, 214.

²⁵² Kombinace suťových kamenů, valounů a opuky (Krumphanzlová a kol. 2013, 119).

²⁵³ Krumphanzlová a kol. 2013, 119.

²⁵⁴ Krumphanzlová a kol. 2013, 119.

²⁵⁵ Krumphanzlová a kol. 2013, 120.

²⁵⁶ Krumphanzlová a kol. 2013, 120.

²⁵⁷ Krumphanzlová a kol. 2013, 125.

²⁵⁸ Krumphanzlová a kol. 2013, 220.

²⁵⁹ Krumphanzlová a kol. 2013, 130.

²⁶⁰ Krumphanzlová a kol. 2013, 131.

²⁶¹ Krumphanzlová a kol. 2013, 225.

deset opukových kamenů, které byly situovány v prostoru za lebkou, nad levým ramenem, nad chodidly a po pravé straně kostry dítěte ve věku 8-9 let²⁶². Devět opuk a dva křemence se nacházely okolo a přes kostru dítěte ve věku 7-8 let v hrobě 236-82/58²⁶³. V hrobě 237-83/58 krylo dvaadvacet opuk a jeden suťový kámen tvořily obložení dřevěné rakve, ve které byl pohřben pravděpodobně muž ve věku 35-50 let²⁶⁴. V prostoru hrobové jámy hrobu 238-84/58 bylo nalezeno celkem patnáct kamenů, z čehož bylo devět opuk a zbytek suťový materiál. Kameny se nacházely kolem kostry dítěte ve věku 4-5 let²⁶⁵. Hrob 254-1/59 obsahoval celkem čtrnáct kamenů, z nichž bylo šest opuk, dva valouny, dva suťové kameny a čtyři kameny nebyly přesněji určeny. V hrobě bylo pohřbeno dítě staré maximálně dva roky²⁶⁶. Podle interpretace Z. Krumphanzlové byl tento hrob společně s hrobem 278-25/59 součástí kamenného systému, který měl oddělovat řady hrobů od severní části pohřebiště²⁶⁷, problematika kamenných systémů na pohřebišti bude rozebrána dále v textu. Patnáct kamenů blíže neurčeného typu se nacházelo v hrobové jámě s číslem 259-6/59, z čehož se dva kameny nacházely v prostoru okolo lebky, jeden uprostřed těla, jeden nad chodidlem, další dva kameny se nacházely na pravé straně u nohou, čtyři kameny byly v prostoru pod chodidly a pět kamenů se nacházelo podél levého bohu kostry dítěte ve věku 4-5 let²⁶⁸. Hrob 262-9/59 obsahoval celkem dvacet kamenů, suťový materiál a valouny, které se nacházely v prostoru chodidel, dva kameny v prostoru ramen a další dva kameny byly položeny u lebky kostry dítěte ve věku 2-3 let²⁶⁹. Další kostra dítěte ve věku 2-3 let v hrobě 263-10/59 byla obložena celkem třinácti kameny, z toho kromě nespecifikovaných kamenů byly dvě opuky a dva valouny, které se rozprostíraly v prostoru hrobové jámy okolo kostry²⁷⁰. Čtyřicet tři kamenů tvořilo obložení kostry muže ve věku 35-50 let v hrobě 264-11/59²⁷¹, některé z kamenů byly pravděpodobně viditelné i na původním povrchu

---

²⁶² Krumphanzlová a kol. 2013, 131.

²⁶³ Krumphanzlová a kol. 2013, 131.

²⁶⁴ Krumphanzlová a kol. 2013, 132.

²⁶⁵ Krumphanzlová a kol. 2013, 132.

²⁶⁶ Krumphanzlová a kol. 2013, 134.

²⁶⁷ Krumphanzlová a kol. 2013, 134.

²⁶⁸ Krumphanzlová a kol. 2013, 135.

²⁶⁹ Krumphanzlová a kol. 2013, 136.

²⁷⁰ Krumphanzlová a kol. 2013, 136.

²⁷¹ Krumphanzlová a kol. 2013, 136.

pohřebiště. V hrobě 285-32/59 bylo nalezeno pět opuk a jeden říční kámen, které tvořily obložení kostry dítěte starého přibližně okolo dvou let²⁷². Kostra muže ve věku 35-50 let v hrobě 287-34/59 byla obložena celkem osmnácti kameny²⁷³. Třináct kamenů se nacházelo u dna hrobu okolo kostry, dolní končetiny byly zatíženy čtyřmi kameny a jedna opuka ležela na hrudi zemřelého. Hrob 293-40/59 obsahoval celkem devatenáct kamenů, kdy jedna opuka byla pravděpodobně viditelná na původním povrchu pohřebiště, dvě opuky se nacházely v oblasti nad levým bokem, dvě opuky v oblasti chodidel. Dále se na dně hrobu nacházelo pět suťových kamenů v oblasti lebky, další tři na levé straně těla, čtyři pod nohama a dva po levé straně nohou²⁷⁴. Celkem pět kamenů bylo nalezeno v hrobě 309-56/59, kdy jeden suťový kámen ležel na středu těla, tři suťové kameny se nacházely v prostoru za lebkou a jeden kámen ležel trochu stranou od kostry dítěte ve věku přibližně od 0-6 let, přesněji se věk u jedince určit nepodařilo²⁷⁵. Hrob 311-58/59 obsahoval celkem 18 kamenů, kde patnáct kamenů vymezovalo prostor hrobové jámy, jeden kámen se nacházel v oblasti nad koleny a jedna velká opuka ležela přes pravou část lebky a pravé rameno, kam se podle interpretace Z. Krumphanzlové skácela vahou působícího nadloží²⁷⁶. V hrobě byl uložen muž ve věku 35-50 let. Dvanáct kamenů tvořilo obložení kostry ženy ve věku 35-50 let v hrobě 324-10/60, kdy se kameny nacházely převážně okolo těla²⁷⁷. Celkem tři kameny se nacházely v prostoru hrobové jámy hrobu 326-12/60, kde byl pohřben muž ve věku 35-50 let²⁷⁸. Z porušeného hrobu 331-17/60 se z jeho obložení dochovaly pouze dva valouny, které překrývaly hliněnou nádobu²⁷⁹. Hrob patřil dospívajícímu jedinci ve věku 15-18 let, kdy hrob byl porušen při ukládání pohřbu 330-16/60²⁸⁰. K hrobu 381-67/60 patřila podle Z. Krumphanzlové skupina říčních kamenů²⁸¹. V tomto hrobě byly nalezeny drobné úlomky dětské mozkovny, které

---

²⁷² Krumphanzlová a kol. 2013, 140.

²⁷³ Krumphanzlová a kol. 2013, 141.

²⁷⁴ Krumphanzlová a kol. 2013, 142.

²⁷⁵ Krumphanzlová a kol. 2013, 146.

²⁷⁶ Krumphanzlová a kol. 2013, 147.

²⁷⁷ Krumphanzlová a kol. 2013, 150.

²⁷⁸ Krumphanzlová a kol. 2013, 151.

²⁷⁹ Krumphanzlová a kol. 2013, 152.

²⁸⁰ Krumphanzlová a kol. 2013, 152.

²⁸¹ Krumphanzlová a kol. 2013, 163.

patřily dítěti v kategorii infans²⁸², blíže se věk nepodařilo určit. Podle kresby hrobu²⁸³ skupina přibližně dvaceti říčních kamenů kryla především nohy kostry hrobu 380-66/60, kde byla pohřbena žena ve věku 35-50 let²⁸⁴.

V oblasti nohou se kamenné obložení koncentrovalo ve 20 případech a to v různém počtu. V hrobě 16-16/54 se u nohou kostry ženy ve věku 20-35 let nacházely dva kameny²⁸⁵. Další dva kameny byly položeny v prostoru pravého kotníku kostry muže ve věku 35-50 let byly nalezeny v hrobu 53-4/56²⁸⁶. Hrob 57-8/56 obsahoval jeden plochý kámen, který se nacházel pod nohama kostry dítěte ve věku 2-2,5 roku²⁸⁷. U hrobu 86-37/56 se jeden suťový kámen nacházel v oblasti nad levým kolenem kostry muže staršího 50 let²⁸⁸. Šest kamenů bylo nalezeno v oblasti chodidle a nad koleny kostry pravděpodobně ženy ve věku nad 50 let²⁸⁹. V hrobě 107-19/57²⁹⁰, kde bylo pohřbeno dítě ve věku 6-7 let, kde se v oblasti pod chodidly nacházel jeden suťový kámen, jak vyplývá z kresby hrobu²⁹¹. U pravé nohy kostry dospělého jedince ve věkové kategorii maturus I-II²⁹² v hrobě 108-20/57 se nacházely dva říční kameny²⁹³. Jeden valoun se nacházel pod nohama kostry muže ve věku 35-50 let v hrobě 129-41/57²⁹⁴. U levého femuru skladu kostí, který byl označen jako hrob 139-51/57, se našel jeden kámen. Zbytky kostí patřily muži ve věku 35-50 let²⁹⁵. Pět suťových kamenů bylo nalezeno v oblasti nohou u kostry muže ve věku 20-35 let v hrobě 144-56/57. Jeden kámen se nacházel v oblasti pravého femuru, dva kameny se nacházely u levého femuru a další dva kameny se nacházely u levé kyčle²⁹⁶. Hrob 171-17/58 obsahoval jeden kámen, který se nacházel pod nohama kostry

---

²⁸² V tomto případě se stáří dítěte mohlo pohybovat od 0-14 let.

²⁸³ Krumphanzlová a kol. 2013, 243.

²⁸⁴ Krumphanzlová a kol. 2013, 162-163.

²⁸⁵ Krumphanzlová a kol. 2013, 85.

²⁸⁶ Krumphanzlová a kol. 2013, 93.

²⁸⁷ Krumphanzlová a kol. 2013, 94.

²⁸⁸ Krumphanzlová a kol. 2013, 101.

²⁸⁹ Krumphanzlová a kol. 2013, 103.

²⁹⁰ Krumphanzlová a kol. 2013, 105.

²⁹¹ Krumphanzlová a kol. 2013, 205.

²⁹² Bližší věk jedince se nepodařilo určit, stáří jedince neurčeného pohlaví se pohybovalo od 40-60 let.

²⁹³ Krumphanzlová a kol. 2013, 105-106.

²⁹⁴ Krumphanzlová a kol. 2013, 110.

²⁹⁵ Krumphanzlová a kol. 2013, 112.

²⁹⁶ Krumphanzlová a kol. 2013, 113.

pravděpodobně ženy ve věku 35-50 let²⁹⁷. Dva kameny blíže neurčeného typu se nacházely v oblasti nohou kostry muže ve věku 35-50 let v hrobě 189-35/58²⁹⁸. U nohou dospělého jedince blíže neurčeného pohlaví a věku v hrobě 193-39/58 se nacházela jedna opuka a jeden štípaný kámen²⁹⁹. V hrobě 217-63/58 byly nalezeny dva kameny, jeden valoun se nacházel u levého kotníku a jeden suťový kámen se nacházel u pravého kotníku kostry pravděpodobně ženy dospělého věku, kdy se přesný věk nepodařilo určit³⁰⁰. Skupina sedmi kamenů se nacházela v prostoru nad chodidly dospělého jedince blíže neurčeného pohlaví ve věku nad 35 let v hrobě 219-65/58³⁰¹. Hrob 252-98/58 obsahoval s určitostí jeden kámen blíže neurčeného typu, který se nacházel u levého chodidla kostry ženy ve věku 35-50 let. Tento hrob se nacházel v blízkosti hrobu 223-69/58, který obsahoval kamenné obložení a podle původní interpretace mohly některé kameny, tři až čtyři, patřit ještě k hrobu 252-98/58³⁰². Šest opuk se nacházelo v oblasti nohou a pravého boku kostry novorozence v hrobě 296-43/59³⁰³. U nohou kostry pravděpodobně ženy ve věku 20-35 let v hrobě 320-6/60 se nacházel jeden suťový kámen v pravé oblasti nohou³⁰⁴. Přibližně sedm opukových kamenů se nacházelo v oblasti stehen a nad koleny kostry ženy ve věku 35-50 let v hrobě 340-26/60³⁰⁵. Hrob 368-54/60 obsahoval celkem tři suťové kameny, které se nacházely pod pravým chodidlem kostry dospělého jedince neurčeného pohlaví ani věku³⁰⁶.

Dalším typem kamenné úpravy hrobových jam bylo vymezení hrobu a jeho označení na původním povrchu pohřebiště. V tomto případě kamenné obložení již tvořilo souvislejší konstrukci, až na pár výjimek, kdy byly hroby označeny pouze pár kameny, které byly viditelné na původním povrchu. Tento typ obložení mělo na lahovickém pohřebišti celkem 68 hrobů³⁰⁷.

---

²⁹⁷ Krumphanzlová a kol. 2013, 118.

²⁹⁸ Krumphanzlová a kol. 2013, 122.

²⁹⁹ Krumphanzlová a kol. 2013, 123.

³⁰⁰ Krumphanzlová a kol. 2013, 128.

³⁰¹ Krumphanzlová a kol. 2013, 128.

³⁰² Krumphanzlová a kol. 2013, 134.

³⁰³ Krumphanzlová a kol. 2013, 143.

³⁰⁴ Krumphanzlová a kol. 2013, 149.

³⁰⁵ Krumphanzlová a kol. 2013, 154.

³⁰⁶ Krumphanzlová a kol. 2013, 160.

³⁰⁷ Krumphanzlová a kol. 2013, 81-245.

Kamenný zával se na lahovickém pohřebišti vyskytl celkem v 15 případech, kdy se kameny ve většině případech překrývali kostru. Dále v některých případech závaly poškodily kosterní pozůstatky zemřelých³⁰⁸.

Na lahovickém pohřebišti se vyskytly i případy hrobů, ve kterých byla nalezena souvislá kamenná konstrukce, která tvořila jakýsi kryt těla. U některých hrobů byla tato konstrukce označena jako stavba nebo sarkofág, což ale na základě dochované dokumentace nelze prokázat³⁰⁹.

Kameny mimo hrob se vyskytly ve dvou případech, a to u hrobu 180-26/58³¹⁰ a 244-90/59³¹¹.

Kombinace kamenné a dřevěné úpravy hrobu se na lahovickém pohřebišti vyskytla celkem v 15 případech, kdy se kombinovaly různé typy úprav. U hrobu 52-3/56 byly nalezeny stopy dřeva na dně hrobu a v prostoru hrobové jámy bylo nalezeno sedmnáct kamenů, které byly rozmístěny okolo kostry dítěte v kategorii infans I-II³¹². Hrob 72-23/56 obsahoval také zbytky pravděpodobně dřevěné podložky a kameny, které pravděpodobně označovaly hrob na původním povrchu pohřebiště³¹³. V případě dvojhrobu 88-39/56 byly nalezeny zbytky dřevěné rakve a kamenná konstrukce, která obklopovala dřevěnou rakev. V tomto hrobě byl uložen muž ve věku nad 50 let a dítě staré přibližně 3 roky³¹⁴. Kombinace stop dřeva za lebkou a kamenného obložení hrobové jámy se vyskytla v hrobě 200-46/58³¹⁵. Hrob 227-73/58 obsahoval zbytky dřevěného obložení, pravděpodobně rakve, a čtrnáct opukových a blíže nespecifikovaných kamenů, které tvořily obložení hrobové jámy a kostry pravděpodobně muže ve věku 35-50 let³¹⁶. Kamenná konstrukce překrývající kostru dítěte ve věku 7-8 let a stopy dřevěné podložky, nebo možná rakve³¹⁷, byly zachyceny v hrobě 229-75/58³¹⁸. Zbytky dřevěné rakve, šestnáct opuk a dva křemence tvořily

---

³⁰⁸ Krumphanzlová a kol. 2013, 81-245.

³⁰⁹ Krumphanzlová a kol. 2013, 81-245.

³¹⁰ Krumphanzlová a kol. 2013, 120.

³¹¹ Krumphanzlová a kol. 2013, 133, 222.

³¹² Krumphanzlová a kol. 2013, 93, 199.

³¹³ Krumphanzlová a kol. 2013, 97-98.

³¹⁴ Krumphanzlová a kol. 2013, 101.

³¹⁵ Krumphanzlová a kol. 2013, 124.

³¹⁶ Krumphanzlová a kol. 2013, 130.

³¹⁷ Podle popisu Z. Krumphanzlové se v hrobě nacházely stopy dřeva, ale není přesně řečeno, v jaké části hrobu se přesně nacházely a jejich poloha není zaznamenána ani n kresbě hrobu (Krumphanzlová a kol. 2013, 130, 224.

³¹⁸ Krumphanzlová a kol. 2013, 130.

úpravu hrobu 233-79/58, kde byl pohřben pravděpodobně muž ve věku 35-50 let³¹⁹. Další zbytky dřevěné rakve a kamenné úpravy celé hrobové jámy bylo nalezeno v hrobě 237-83/58, který patřil pravděpodobně muži ve věku 35-50 let³²⁰. Stopy dřeva za hlavou a kamenný kryt kostry dítěte ve věku 5-6 let se nacházely v hrobě 242-88/58³²¹. Kostra dospělé ženy v hrobě 334-20/60, jejíž věk nebyl s přesností určen, byla obložena kamennou konstrukcí, která byla pravděpodobně viditelná i na původním povrchu pohřebiště a v hrobě byly nalezeny i zbytky dřevěné rakve nebo obložení³²². Rakev z fošen a kamenná úprava v prostoru hrobové jámy byly nalezeny v hrobě 335-21/60, kde byl pohřben muž ve věku 35-50 let³²³. Přibližně sedm opukových kamenů v oblasti nohou a stopy dřeva nebo textilu v oblasti hrudi kostry ženy ve věku 35-50 let se nacházely v hrobě 340-26/60³²⁴. Kostra muže ve věku 35-50 let byla uložena v rakvi z jedlových fošen a nad tělem byl vytvořen kamenný kryt, který byl tvořen třemi úrovněmi kamenů³²⁵ a na pravé straně v prostoru u lebky byla nalezena čtvrtina mlýnského kamene³²⁶. Zbytky dřeva pod tělem, kdy se mohlo jednat o dřevěnou podložku nebo popřípadě rakev a kamenný kryt se nacházely v hrobě 339-45/60, kde bylo pohřbeno dítě ve věku 8-10 let³²⁷. Stopy dřevěného obložení nebo rakve a kameny, které se nacházely nad lebkou a byly pravděpodobně viditelné na původním povrchu pohřebiště, obsahoval hrob 380-66/60, který patřil ženě ve věku 35-50 let³²⁸.

V další části se bude text zabývat případnou souvislostí mezi úpravou hrobové jámy, pohlavím a hrobovou výbavou. Jak již bylo zmíněno výše, tak na lahovickém pohřebišti byla nějaká forma úpravy hrobové jámy zachycena celkem u 250 hrobů³²⁹. Nejdříve se budeme zabývat hroby, ve kterých byly nalezeny stopy po úpravě hrobové jámy dřevem.

---

³¹⁹ Krumphanzlová a kol. 2013, 131.

³²⁰ Krumphanzlová a kol. 2013, 132.

³²¹ Krumphanzlová a kol. 2013, 132.

³²² Krumphanzlová a kol. 2013, 152.

³²³ Krumphanzlová a kol. 2013, 153.

³²⁴ Krumphanzlová a kol. 2013, 154.

³²⁵ V tomto případě se jednalo o kombinaci opuk a suťového materiálu (Krumphanzlová a kol. 2013, 156).

³²⁶ Krumphanzlová a kol. 2013, 156.

³²⁷ Krumphanzlová a kol. 2013, 158.

³²⁸ Krumphanzlová a kol. 2013, 162-163.

³²⁹ Viz Tab. 5

Z výše uvedeného vyplývá, že pozůstatky po dřevěné úpravě hrobové jámy byly zachyceny celkem u 20 hrobů. Z toho pět hrobů patřilo dětem, šest mužům, osm ženám a u jednoho pohřbu se nepodařilo pohlaví jedince určit. Ovšem vzhledem k tomu, že podmínky na lahovickém pohřebišti nejsou ideální k zachování organických materiálů, tak nelze s jistotou říci, zda mohla dřevěná úprava hrobové jámy převládat u určitého pohlaví, a tudíž zde ani nelze hledat jakoukoli spojitost. Co se týče výbavy, tak z šesti dětských hrobů obsahovaly hrobovou výbavu dva hroby, z šesti mužských hrobů byla výbava nalezena také ve dvou hrobech, z osmi ženských hrobů byly předměty hrobové výbavy nalezeny v šesti hrobech a hrob, kde se nepodařilo pohlaví jedince určit neobsahoval výbavu žádnou. Ovšem ani v tomto případě nelze usuzovat, že se úprava dřevem vztahovala k pohlaví nebo sociálnímu statutu pohřbeného, jak již bylo naznačeno výše³³⁰.

Kamenná úprava hrobové jámy byla zachycena celkem u 243 hrobů, jak již bylo zmíněno výše v textu. Z toho 99 hrobů bylo dětských, 56 mužských, 56 ženských a u 32 hrobů se nepodařilo pohlaví pohřbeného jedince určit³³¹. V tomto případě tedy převažovala kamenná úprava hrobu u dětí. Co se týče výbavy, tak pokud se zaměříme na dětské hroby, které obsahovaly kamennou úpravu hrobové jámy, tak situace vypadá následovně. Z 99 dětských hrobů obsahovalo výbavu celkem 29 hrobů³³², z nichž se jako bohatěji vybavené dá označit třináct hrobů, které obsahovaly záušnice, popřípadě náušnice a gombík³³³. V hrobě 83-34/56 bylo nalezeno 5 bronzových a jedna stříbrná záušnice, hrob 90-2/57 obsahoval jednu bronzovou záušnici, v hrobě 98-10/57 bylo devět bronzových a jedna stříbrem plátovaná záušnice, v hrobě 140-52/57 čtyři bronzové záušnice, v hrobě 151-63/57 šest stříbrem plátovaných záušnic, dvě stříbrné náušnice zdobené filigránovými košíčky a jeden nezdobený bronzový gombík, v hrobě 157-3/58 deset bronzových záušnic, v hrobě 194-40/58 čtyři bronzové záušnice, v hrobě 229-75/58 tři bronzové záušnice, v hrobě 234-80/58 osm bronzových záušnic, v hrobě 261-8/59 jedna stříbrem plátovaná záušnice a pět bronzových záušnic, v hrobě 278-25/59 sedm bronzových záušnic, v hrobě 286-33/59 osm bronzových záušnic a v hrobě 315-1/60 jedna bronzová

---

³³⁰ Viz Tab. 1

³³¹ Viz Tab. 5

³³² Viz Tab. 1

³³³ Ostatní hroby s pohřební výbavou obsahovaly vesměs tradiční předměty, jako například keramiku, železný nožík nebo zbytky věderka.

záušnice³³⁴. Z 56 mužských hrobů byla hrobová výbava nalezena celkem v 22 hrobech, z nichž ve většině byla uložena běžná výbava, jako například keramika a železný nůž. Výjimky tvoří hrob 76-27/56, který obsahoval podlouhlou perlu žluté barvy, dále hrob 129-41/57 obsahoval kromě keramické nádoby také železný nůž, zbytky ocílky, pět šipek³³⁵ a železnou přezku a hrob 356-42/60, ve kterém byla nalezena keramická nádoba, zbytek železného hřebu, dva kousky zvířecího zubu a zbytek bronzového náramku³³⁶. Z 56 ženských hrobů byla hrobová výbava objevena v 34 hrobech, kdy většina hrobů obsahovala záušnice, méně další šperky, keramiku a další předměty, ale jednalo se celkem o běžně vybavené ženské hroby³³⁷. Z 32 hrobů, u kterých se nepodařilo pohlaví jedince určit, obsahovalo výbavu celkem 13 hrobů³³⁸. Z výše uvedeného vyplývá, že nejvíce hrobů, kde se kombinovala forma kamenné úpravy a výbava patřilo ženám, ale podle mého názoru se nedá usuzovat, že by se kamenná úprava hrobu byla vázaná na pohlaví nebo sociální statut zemřelého.

Kombinace úpravy hrobové jámy jak kamenem, tak dřevem, zde nebudu rozebírat ve smyslu vazby na pohlaví nebo výbavu, protože stejně jako u jednotlivých kategorií formy úpravy hrobových, které byly rozebrány výše, tak ani zde se podle mého názoru nedá vypožorovat souvislost mezi pohlavím či sociálním statutem zemřelého.

4. 5. Kamenné systémy na pohřebišti

Podle interpretace Z. Krumphanzlové³³⁹ se na lahovickém pohřebišti nacházely tzv. kamenné systémy, které měly pohřebiště rozdělovat na několik úseků. První systém měl oddělovat severní a jižní část hřbitova. Tento systém měl podobu mírně lomené, v některých místech přerušované linie, která měla být tvořena jednotlivými kameny nebo jejich skupinami ničím nespojených kamenů. Linie měla

---

³³⁴ Krumphanzlová a kol. 2013, 81-245.

³³⁵ V tomto případě se jednalo o jednu lichoběžníkovou plochou šipku s řapem, dvě trojúhelníkové protáhlé šipky s řapem a dvě listovité šipky (Krumphanzlová a kol. 2013, 110).

³³⁶ Krumphanzlová a kol. 2013, 81-245.

³³⁷ Krumphanzlová a kol. 2013, 81-245.

³³⁸ Krumphanzlová a kol. 2013, 81-245.

³³⁹ Krumphanzlová a kol. 2018, 13-16.

probíhat západovýchodním směrem a podle Z. Krumphanzlové byla budována během fungování hřbitova, byla udržována po celou dobu jeho fungování a byla viditelná na původním povrchu pohřebiště. Tato linie měla vzniknout koncem 9. a počátkem 10. století, kdy se původní skupiny hrobů začaly měnit v nepravidelné řady, čili se pohřbívání začíná z jižní poloviny přesouvat do té severní, i když se po celou dobu fungování pohřebiště pohřbívalo a obou jeho polovinách³⁴⁰.

Další menší kamenné systémy se měly nacházet mezi některými hroby. Tyto menší systémy měly mít podobu kamenných závalů, pod kterými nebyly nalezeny žádné hroby a připomínaly dlažbu nebo zídku. Tyto systémy měly být také viditelné na původním povrchu pohřebiště, minimálně v době jeho fungování. Nacházely se u západního okraje pohřebiště a podle interpretace Z. Krumphanzlové mohly fungovat jako oplocení některé fáze fungování lahovického pohřebiště. Časově měly tyto menší systémy vzniknout později, protože v některých místech měly narušovat starší hroby, takže měly vzniknout po konci 9. století³⁴¹.

Poslední systémy, které fungovaly jako rozdělovací prvek v rámci pohřebiště, měly být menší skupiny kamenů, které se nacházely mezi řadami hrobů a měly vzniknout současně s hroby, u kterých se nacházely³⁴².

Z. Krumphanzlová kromě kamenných systémů, které měly fungovat jako rozdělovací prvek uvnitř lahovického pohřebiště ještě zmiňuje skladiště opuky, která byla využívána při úpravě hrobů nebo hrobových jam a nacházela se v severní části hřbitova³⁴³.

Zda se opravdu jednalo o systémy, které byly záměrně postaveny, aby nějakým způsobem vizuálně oddělovaly vnitřní prostor pohřebiště, se dá dnes zhodnotit pouze na základě dochované dokumentace, kdy v tomto případě budu vycházet z celkového plánu pohřebiště³⁴⁴ a fotografií z průběhu výzkumu³⁴⁵. Podle dochovaných pramenů se podle mého názoru nedá usuzovat na to, že se na lahovickém pohřebišti nacházely souvislejší konstrukce, které by vydělovaly určité prostory uvnitř pohřebiště.

---

³⁴⁰ Krumphanzlová a kol. 2013, 14.

³⁴¹ Krumphanzlová a kol. 2013, 16.

³⁴² Krumphanzlová a kol. 2013, 16.

³⁴³ Krumphanzlová a kol. 2013, 16.

³⁴⁴ Krumphanzlová a kol. 2013, celkový plán pohřebiště část 1-4.

³⁴⁵ Krumphanzlová a kol. 2013, 303-368.

Když budeme postupovat od nejstarší části pohřebiště, čili jižní, tak první kumulace kamenů se nachází na jižním okraji mezi hroby 348-34/60, 349-35/60 a 394-80/60, tak se může jevit dle celkového plánu, že se jednalo o větší kumulaci kamenů, která může připomínat kamenný zával hrobu a je velmi pravděpodobné, že se některé z kamenů nacházely v době fungování pohřebiště na jeho povrchu. Další skupina kamenů, která by mohla vzdáleně připomínat linii, se nacházela v jižní části pohřebiště mezi hroby 349-35/60, 346-32/60, 347-33/60, 350-36/60 a 394-80/60. V tomto případě se jednalo spíše o jednotlivé kameny, popřípadě malou kumulaci, které velmi pravděpodobně nepatřily k žádnému z hrobů. Zda se tyto kameny nacházely na původním povrchu pohřebiště nelze z určitostí říci. Menší kumulace kamenů se nacházela mezi hroby 353-39/60 a 367-53/60, spíše u lebky hrobu 367-53/60. Velká skupina kamenů se nacházela u hrobu 339-25/60, ale opět se jednalo spíše o nahodilou kumulaci, než o kompaktnější systém. Mezi hroby 341-27/60, 357-43/60, 358-44/60, 372-58/60 a 382-68/60 se podle celkového plánu nacházela další skupina kamenů, která opět netvořila žádnou souvislejší konstrukci. Další skupina kamenů se nacházela mezi hroby 37-8/55, 40-11/55, 333-19/60, 341-27/60, 358-44/60 a 366-52/60. Větší kumulace kamenů se nacházela mezi hroby 332-18/60, 333-19/60, 334-20/60, 335-21/60 a 341-27/60. Kameny, ať už jednotlivé, nebo ve větších či menších skupinách se nacházely v prostoru okolo hrobů 72-23/56, 73-24/56, 83-34/56, 87-38/56, 317-3/60, 318-4/60, 321-7/60 a 377-63/60. (*Krumphanzlová a kol. 2013, celkový plán pohřebiště část 1-4*)

Podle celkového plánu pohřebiště není jižní polovina, kde se hroby nacházely v nepravidelných skupinách, a severní polovina, kde hroby již vykazují určitou tendenci k pravidelným řadám, viditelně oddělena kamenným systémem. Dvě poloviny pohřebiště jsou odděleny spíše prázdným prostorem. (*Krumphanzlová a kol. 2013, celkový plán pohřebiště část 1-4*)

V severní polovině pohřebiště vypadala situace podle celkového plánu následovně. Okolo hrobů 93-5/57, 96-8/57, 98-10/57, 101-13/57, 102-14/57, 104-16/57, 105-17/57, 106-18/57, 108-20/57, 117-29/57, 127-39/57 a 154-66/57 se nacházely kameny, které se v menších skupinkách táhly okolo výše zmíněných hrobů, ale podle mého názoru také tvoří souvislejší konstrukci, i když by mohly popřípadě tvořit zahnutou linii. Mezi hroby 119-31/57 a 144-56/57 se nacházela větší skupina kamenů, která netvořila žádnou souvislejší konstrukci. Velká kumulace kamenů, ve které se nacházel hrob 128-40/57, ležela mezi hroby 121-33/57, 136-48/57, 138-

50/57, 139-51/57, 149-61/57, 150-62/57, 151-63/57, 168-14/58 a 228-74/58. Menší kumulace jednotlivých kamenů se nacházela v prostoru okolo hrobů 187-33/58, 188-34/58, 198-44/58 a 239-85/58. Další skupina kamenů v severní polovině pohřebiště se nacházela mezi hroby 164-10/58 a 225-71/58, kdy tato skupina byla uspořádána do přibližné linie. Mezi hroby 181-27/58 a 250-96/58 byla další skupina kamenů, která ale mohla patřit k obložení některého z výše uvedených hrobů, protože se nacházela blízko u nohou obou z hrobů. Větší skupina kamenů se nacházela u hrobů 201-47/58, 206-52/58 a 214-60/58. Další velká skupina byla mezi hroby 215-61/58, 253-99/58, 272-19/59 a 299-46/59. Kumulace kamenů se táhla mezi hroby 257-4/59 a 293-40/59. Větší skupina kamenů se nacházela okolo hrobu 292-39/59, spíše přes něj. Další kameny byly roztroušeny okolo hrobu 296-43/59, ale zde se nacházely hroby pod kamennými kryty, takže se zde mohlo jednat i o kameny, které se z těchto krytů uvolnily. (*Krumphanzlová a kol. 2013, celkový plán pohřebiště část 1-4*)

Další dvě větší kumulace kamenů se nacházely ve východní části pohřebiště v oblasti mimo samotné hroby, kdy tyto dvě kumulace byly podle interpretace Z. Krumphanzlové součástí kultovního objektu, jehož existenci ale na základě dokumentace nelze prokázat. (*Krumphanzlová a kol. 2013, celkový plán pohřebiště část 1-4*)

Dle provedené analýzy se podle mého na lahovickém pohřebišti nenacházely souvislejší systémy, které by nějakým způsobem rozdělovaly vnitřní část pohřebiště. Spíše se jednalo skupiny kamenů, které byly přesouvány po pohřebišti kvůli tomu, aby byl dostupnější materiál na úpravu jednotlivých hrobů, sloužily tedy spíše jako skladiště kamenného materiálu, protože na pohřebišti byl kámen využíván hojně.

4. 6. Pohanská kultovní stavba a tzv. „memorium“

Na raně středověkém pohřebišti v Praze-Lahovicích byly při jeho výzkumu odkryty tři objekty, které velmi pravděpodobně patří k pohřebišti, takže buď vznikly současně s ním nebo postupně v době jeho fungování. Jedná se o tři kúlové jámy, přibližně kruhový objekt s kúlovou jámou uprostřed a kumulace kamenů, která

tvořila pomyslný půlkruh. Tyto objekty se nacházely v severovýchodní až východní části, mimo prostor pohřbívání³⁴⁶.

Z. Krumphanzlová interpretovala tyto tři objekty jako pohanské kultovní místo, nebo místo pohanského kultu. Podle dochované dokumentace se jeden z objektů, označen na celkovém plánu pohřebiště písmenem B, nacházel v blízkosti nejvyššího bodu duny, východně od severní poloviny pohřebiště. Jednalo se o objekt jámového charakteru, na jehož dně se nacházela kúlová jáma. Ústí jámy bylo téměř kruhové a objekt byl hluboký 85-115 cm. Výplň objektu tvořila tmavá hlinitopísčitá vrstva, ve které byly nalezeny čtyři uhlíky, tři keramické střepy bez výzdoby, kousek lidské prstní kůstky, kousek mazanice a nástroj vyrobený ze štípaného opálu. Podle původní interpretace byla hrobová jáma z počátku zaplňována po částech a poté byla zasypána jednorázově, ovšem zda k jednorázovému zásypu došlo ještě během funkce pohřebiště nebo až po jeho zániku není z dochované dokumentace možné určit. Na dně objektu se dále nacházela kumulace kamenů, která se podle dochovaného popisu vršila ve směru od severozápadu k jihovýchodu, kde měla vybíhat ve dvě pilířovité skupiny, které dosahovaly skoro až k okraji jámy a byly od sebe vzdáleny přibližně 150 cm. Tyto dva pomyslné pilíře měly v jihovýchodní části tvořit jakési oltářovité vyvýšení. Kameny, které vyplňovaly objekt se skládaly z valounů, štípaného materiálu, suťových kamenů a méně z opuky. Kúlová jáma, která se nacházela na dně objektu byla pravděpodobně vyplněna kameny, které měly upevňovat dřevěný kůl, který měl být ve své spodní části zahrocen. Kúlová jáma byla hluboká přibližně 85 cm. Kůl měl stát uprostřed mezi dvěma výše zmíněnými pilířovitými konstrukcemi. (Krumphanzlová a kol. 2013, 29-30)

Tři kúlové jámy, které jsou na celkovém plánu pohřebiště označeny písmenem A, se nacházely přibližně 7 m západně od jámového objektu B. Průměr kúlových jam se pohyboval okolo 20 cm. Jamky tvořily rovnostranný trojúhelník a byly od sebe ve vzdálenosti 50 cm a při jejich úpatí nebo v jejich výplni nebyly nalezeny žádné artefakty. (Krumphanzlová a kol. 2013, 29-30)

Třetí objekt, na celkovém plánu označený písmenem C, se nacházel přibližně 5 m východně od jámového objektu B, a přibližně 12 m východně od tří kúlových jamek označených na celkovém plánu písmenem A. Tento objekt měl

---

³⁴⁶ Až na tři kúlové jámy, které se nacházely u skladu kostí, označeného jako hrob 304-51/59. Na celkovém plánu jsou tyto tři objekty označeny písmeny A, B, C. (Krumphanzlová a kol. 2013, celkový plán pohřebiště část 1-4)

podobu kumulace kamenů, která vykazovala znaky půlkruhového uspořádání. V tomto případě tvořily konstrukci z větší části valouny a z menší kameny, které byly v některých místech poskládány ve více vrstvách. Žádné artefakty nebyly v tomto objektu nalezeny. Podle popisu měl být tento půlkruhový útvar tvořen dvěma oddělenými čtvrtkruhy, kdy mezera, nebo průzor mezi nimi, měla být orientována východním až severovýchodním směrem. Kameny neměly být zapuštěny a pravděpodobně se nacházely na původním povrchu pohřebiště. Vnější průměr jednoho čtvrtkruhu se měl pohybovat okolo 320 cm, čili celkový vnější průměr pomyslného půlkruhu se pohyboval okolo 640 cm. (*Krumphanzlová a kol. 2013, 29-30*)

Datování dvou výše zmíněných objektů není na základě dochovaných informací o nich možné, takže nelze určit, zda vznikají a zanikají v rámci fungování pohřebiště.

Z. Krumphanzlová viděla mezi těmito třemi objekty prostorovou souvislost a interpretovala je jako pohanské kultovní místo nebo stavbu. Jámový objekt s kůlovou jámou³⁴⁷ nesl sloup, na jehož vrcholu se měl nacházet pohanský idol. K tomuto idolu měli být přinášeny oběti v podobě jídla nebo dokonce krve obětních zvířat. V době výzkumu nebyla provedena analýza makrozbytků, tudíž nebyly zjištěny žádné stopy obilných zrněk či jiných zbytků, které by naznačovaly přítomnost jídla. Hypotézu zvířecích obětí založila autorka výzkumu na faktu, že se na pohřebišti nacházely i zvířecí kosti, které byly ovšem na pohřebišti nalezeny pouze ojediněle. Nalezené kosti měly pocházet z vepře, telete nebo drobné drůbeže. Zbytek lidské prstní kůstky, který se v objektu nacházel, se sem dostal pravděpodobně z nějakého rozrušeného hrobu na pohřebišti. Dřevěné uhlíky, keramické střepy, kousek mazanice a štípaný nástroj se sem pravděpodobně také dostaly z některého z porušených okolních hrobů. Celková podoba kultovního objektu měla být následující. Objekt byl situován na vrcholu písčité duny ve východní části pohřebiště, částečně v závětrné části písečného přesypu. Do objektu se mělo vstupovat ze severní poloviny pohřebiště, i když Z. Krumphanzlová nevyloučila vchod ani z jihu podél východní části hřbitova. Do objektu se tedy mělo vcházet přes místo, kde byly ve třech kůlových jamkách umístěny tři kůly³⁴⁸, které na svých vrcholech měly nést buď

---

³⁴⁷ Objekt B.

³⁴⁸ Objekt A.

zvířecí lebky, jejichž pozůstatky ale nebyly u kůlových jam nalezeny, anebo plastiky pohanských božstev. Kůly měly být vysoké přibližně 220 cm. Další část objektu tvořil jámový objekt s kůlovou jámou³⁴⁹, který byl zbudován na místě původního hrobu označeného jako hrob 304-51/59, který byl posléze jako sklad kostí přesunut ke třem výše popsaným kůlovým jamkám. Tento objekt měl být zasypán kameny, které zde tvořily jakousi dlažbu a dva pilíře, které podíraly dřevěný kůl, který na svém vrcholu nesl plastiku pohanského idolu, jak již bylo zmíněno výše. Tento kůl měl být vysoký přibližně 175 cm a k němu měly být přinášeny oběti, jejichž podoba byla popsána výše. Poslední část objektu tvořily dva čtvrtkruhové násypy³⁵⁰ z kamenů, mezi nimiž se nacházel průzor, který směřoval na východ. Podle Z. Krumphanzlová interpretuje tuto konstrukci jako pomůcku při určování východního směru při ukládání pohřbů a mohlo se jednat i o stavbu, která již měla křesťanský význam. Celkově měl být tento areál přibližně 17 m dlouhý a 3 m široký a autorka výzkumu datuje trvání tohoto místo od 9. století do první poloviny století 10. (*Krumphanzlová a kol. 2013, 30*)

Na základě dochované dokumentace ovšem nelze interpretaci Z.

Krumphanzlové potvrdit a nelze tyto objekty ani spojit s kultovními aktivitami. V případě objektu A, tedy tří kůlových jam, není dostatek podkladů pro to, aby bylo možno určit, jaká nadzemní konstrukce se zde mohla nacházet. Zda se jednalo o tři samostatně stojící sloupy nebo se zde nacházela jednoduchá zastřešená konstrukce. Stejně tak se lze o funkci objektu dohadovat a nelze tedy určit, zda sloužil náboženským aktivitám či nějakým jiným způsobem souvisel s fungováním pohřebiště. Situace ohledně objektu B je v podstatě stejná jako u objektu A. Jáma vyplněná kameny, na jejímž dně se nacházela kůlová jáma. Ve výplni jámy byl nalezen kousek lidské prstní kůstky, kousek mazanice, pár uhlíků, pár nezdobených středověkých keramických střepů a štípaný nástroj z mléčného opálu. Tyto předměty se sem mohly dostat z okolních porušených hrobů při postupném zaplňování jámy, stejně jako kamenný zával, který se nacházel na dně jámy. Vzhledem ke stavu dochované dokumentace nelze ani s přesností určit dobu vzniku a zániku objektu, stejně jako jeho funkci. Pomyslný kamenný půlkruh, respektive půlkruh tvořený dvěma čtvrtkruhy, který tvořil objekt C, také nemusel být vůbec spojen s náboženskými aktivitami. V tomto případě se mohlo jednat i o skladiště kamene,

---

³⁴⁹ Objekt B.

³⁵⁰ Objekt C.

který byl na pohřebišti hojně využíván k úpravě hrobů. Stejně jako u předchozích dvou objektů, nedovoluje stav dochované dokumentace přesněji určit datování a ani funkci tohoto objektu. Prostorově sice spolu mohly tyto tři objekty prostorově souviset, ale také nemusely, protože jejich vzájemný vztah nelze prokázat.

Dalším výraznějším prvkem na lahovickém pohřebišti byla kamenná stavba, která obklopovala hrob 88-39/56, ve kterém byl pohřben jednak muž starší padesáti a později při revizi byla k tomuto hrobu přiřazena ještě kostra dítěte ve věku přibližně 3 roky. I když v tomto případě nelze vyloučit, že došlo k pozdějšímu smíchání hrobů 88-39/56 a 89-1/57. Tento hrob se nacházel v jižní polovině pohřebiště na jeho jižním okraji, kostry měly být orientovány JJZ-SSV a v hrobě nebyla nalezena pohřební výbava. (*Krumphanzlová a kol. 2013, 101*)

Tuto stavbu interpretovala Z. Krumphanzlová jako tzv. memorium. Tato stavba se podle popisu skládala z dvou či třech vrstev na sebe kladených kamenů, na kterých se měly nacházet tři mohutné dřevěné trámce, jejichž existenci měly dokazovat pruhy černě probarvené vrstvy, která se nacházela na povrchu svrchní kamenné vrstvy. Tato stavba měla obdélný půdorys 180 cm vysoký, 130 cm široký a 290 cm dlouhý. Podle autorky výzkumu byly ještě v této konstrukci svisle zapuštěny stěny z dřevěných fošen, ale nebyly zde nalezeny žádné stopy po dřevěných kůlech. Stavba mohla být zastřešena sedlovou střechou. Vchod do této konstrukce byl pravděpodobně ze západu, ale žádné stopy brány či dveří nebyly objeveny. Pod vrstvou udusané hlíny se nacházel hrob muže, jak již bylo zmíněno výše. Muž ležel v poloze nznak s končetinami nataženými podél, takže ve standartní poloze. Kostra byla uložena buď v dřevěné rakvi nebo byla obehnána dřevěným obložením. Hrob muže byl na povrchu označen větším suťovým kamenem. Podle Z. Krumphanzlové se tato kamenná stavba podobala stavbám, které se v západní Evropě vyskytovaly na pohřebištích pozdní doby římské a byly označovány jak tzv. memoria. Tyto stavby měly sloužit jako určitá forma hrobky významné osoby a jsou spojovány již s vlivem křesťanství. (*Krumphanzlová a kol. 2013, 31-32*)

Zda lahovická stavba vznikla před nebo po uložení těla muže, nelze určit, ale podle Z. Krumphanzlové je pravděpodobnější pozdější výstavba. Co se týče sociálního statutu pohřbeného muže, tak se podle autorky výzkumu muselo jednat o významnější osobu v rámci své komunity. Z. Krumphanzlová s pohřbeným spojuje i některé okolní hroby, ve kterých byly pohřbeny ženy, muži i děti a tudíž by se mohlo jednat o roidnné příslušníky zesnulého. (*Krumphanzlová a kol. 2013, 31-32*)

Na základě dochované dokumentace se dá o stavbě nad hrobem 88-39/56 říci následující. Jednalo se o kamennou stavbu obdélného půdorysu, která byla na své západní straně otevřena. Mezi vodorovnou konstrukcí a na kamenech samotných se objevovala tmavší vrstva, která mohla indikovat zbytky dřevěných prvků, které mohly sloužit ke zpevnění konstrukce. Uvnitř této stavby se nacházela vrstva z udusané hlíny, která tvořila jakousi podlahu této stavby. Pod podlahou byl nalezen pohřeb muže staršího muže, který byl pravděpodobně uložen v dřevěné rakvi a nebyla zde nalezena žádná hrobová výbava. Nelze s přesností určit, zda stavba vznikla před a nebo až po uložení hrobu 88-39/56. Okolo se nacházely další pohřby jedinců různého věku a pohlaví, ale přímá souvislost s mužem uloženým v kamenné konstrukci nelze bez analýzy DNA prokázat.

Co se týče sociálního statutu pohřbeného, mohlo se jednat o vysoce postaveného jedince nebo váženou osobu v rámci své komunity. V tomto bych se k interpretaci Z. Krumphanzlové přikláníla a vzhledem k tomu, že v hrobě nebyla nalezena žádná výbava, lze se s určitou dávkou představivosti přiklonit k hypotéze, že se jedná o počáteční vlivy křesťanství a tudíž by muž patřil mezi poslední osoby, které byly na lahovickém pohřebišti pohřbeny. Ovšem vzhledem k tomu, že nelze určit bližší dataci jak kamenné stavby, tak hrobu samotného, nelze tuto hypotézu potvrdit ani vyvrátit.

5. Raně středověké pohřebiště v Praze-Lahovicích a jeho význam v rámci pražské kotliny

Fungování raně středověkého pohřebiště v Praze-Lahovicích lze především na základě hrobové výbavy zasadit do období zhruba od poloviny 9. století do poloviny 11. století. Počátky existence pohřebiště spadají tedy těsně před počátek a do počátku středohradištního období s přesahem do období mladohradištního, dle všeobecně používaného rozčlenění období raného středověku od J. Eisnera. V tomto časovém úseku již předpokládáme existující základní sídlení síť v rámci pražské kotliny, která se v následujících letech začala ještě více zahušťovat³⁵¹. S velkou pravděpodobností se jednalo o klasická raně středověká sídliště, která se skládala z několika málo usedlostí a zemědělského zázemí³⁵². Výběr písčité duny jako pohřebního místa se zdá v tomto případě celkem logickou volbou, protože hloubení hrobů do písčitého podkladu bylo snadnější a písčná duna byla oddělena vodní plochou, rameny řek Berounky a Vltavy, přičemž bylo zachováno i symbolické oddělení světa živých a mrtvých.

Pohřebiště raného středověku se nacházela v místech, kde končily zemědělské plochy a byla umístěna 300-500 metrů od sídliště³⁵³, kde byla oddělena buď pásem lesa, vodním tokem nebo jiným krajinným útvarem. Z počátku tedy o zvolení písčité duny v Lahovicích jako nekropole mohla rozhodnout jeho výhodná poloha a později lze předpokládat, že se pohřební místo stalo tradičním až přibližně do poloviny 11. století, kdy je fungování pohřebiště poměrně náhle přerušeno. Tento jev může souviset s tím, že v této době se díky postupnému šíření křesťanské víry začínala formovat farní organizace, kdy narůstá počet vysvěcených sakrálních staveb, ke kterým vesnické obyvatelstvo přesouvá své funerální aktivity³⁵⁴.

Období vzniku lahovického pohřebiště spadá přibližně do doby, kdy se v rámci českého knížectví začíná budovat síť raně středověkých hradišť, která představovala místa s centrální funkcí, kdy tato místa mohla představovat opěrné mocenské body pro pozdější přemyslovský stát³⁵⁵. Nejbližším místem k pohřebnímu

---

³⁵¹ *Sláma 2006*, 9-20.

³⁵² *Klápště 2005*, 163-289.

³⁵³ *Klápště 2005*, 183-184.

³⁵⁴ *Štefan-Varadzin 2014*, 357-372.

³⁵⁵ *Sandanusová 2014*, 116-117.

areálu v Praze-Lahovicích, kde je archeologicky doložena existence raně středověkého hradiště, jsou Dolní Břežany. Vznik hradiště lze na základě archeologického materiálu klást přibližně do druhé třetiny 10. století a jeho zánik do období okolo třetí třetiny 10. století³⁵⁶. Další raně středověké centrum v okolí Lahovic byla samozřejmě samotná Praha, ale ta je od pohřebiště velmi vzdálena, a navíc máme z raného středověku doloženy v pražském okolí pohřební areály, které sloužily místním obyvatelům. Co se týče hradiště v Dolních Břežanech, ani s tímto hradištěm nelze lahovické pohřebiště přímo spojit. Dolní Břežany jsou od Lahovic vzdáleny přibližně 6 km vzdušnou čarou, což je dopravu zemřelého poměrně velká vzdálenost.

Dalším faktorem, který napovídá, že lahovický pohřební areál nebyl spojen s místem centrální funkce, je výbava zemřelých. Výbava zemřelých na pohřebišti v Praze-Lahovicích odpovídala vesměs vesnické komunitě, v rámci které se s velkou pravděpodobností vyskytovala vrstva jedinců, kteří disponovali větším majetkem, který se mohl odrazit v pohřební výbavě, jak bude rozebráno dále v textu. Pokud srovnáme pohřební výbavu nekropolí, které měly prokazatelnou vazbu na centrální lokalitu, jako například pohřebiště v Lumbeho zahradě na Pražském hradě³⁵⁷. Na pohřebišti bylo celkem odkryto 141 hrobů a doba jeho fungování spadá do konce 9. až do počátku 11. století, tedy přibližně do stejné doby, jako pohřební areál v Praze-Lahovicích.

Relativní chronologie pohřebiště v Lumbeho zahradě je stejně jako u Lahovic opřena o hmotný inventář, kdy starší horizont pohřbívání reprezentují hroby vybavené velkomoravským šperkem a záušnice s očkem, kdežto mladší etapu pohřbívání reprezentovaly hroby vybavené ostruhami s dlouhým bodcem a malé masivnější esovité záušnice. Mezi nejmladší nálezy z Lumbeho zahrady se řadily dvojkónické polygonální perly, denár knížete Jaromíra I. a trapezoidní kaptorga³⁵⁸. A právě na hmotném inventáři lze pozorovat velký rozdíl mezi pohřebištem v Lumbeho zahradě na Pražském hradě a pohřebištem v Praze-Lahovicích. Pokud nejprve vyhodnotíme kategorii velkomoravského šperku, která v obou případech reprezentuje nejstarší fázi pohřbívání, je rozdíl mezi oběma nekropolemi zřejmý. Zatímco v

---

³⁵⁶ Varadzin 2010, 535-554

³⁵⁷ Pohřebiště se nacházelo na severní hraně Jeleního příkopu v prostoru bývalé Bažantnice. (Frolík-Smetánka 2014, 7-8)

³⁵⁸ Frolík a kol. 2014, 44

Lahovicích obsahovaly velkomoravský šperk čtyři hroby³⁵⁹, tak v Lumbeho zahradě je těchto hrobů daleko více, konkrétně se velkomoravský šperk nacházel v 16-19 hrobech³⁶⁰. Tuto kategorii reprezentovaly v Lumbeho zahradě hrozníčkovité náušnice, bubínkové náušnice, jednoduché kroužkové/oválné náušnice, gombíky a kaptorgy s řetězy³⁶¹. Rozdíl ale není pouze v počtu nalezených předmětů, ale i v jejich zhotovení a v místě jejich původu. Na lahovickém pohřebišti byly nalezeny dva typy náušnic – hrozníčkovité a se třemi košíčky, jak bylo popsáno výše. Tyto šperky velkomoravského typu byly vyrobeny ze stříbra a v jednom případě z bronzu. Podle vzhledu se spíše jednalo o místní výrobky, ne příliš precizně vyrobené, výjimku tvoří dvě náušnice se třemi filigránovými košíčky z hrobu 151-62/57, jejichž zpracování je ze všech exemplářů z lahovického pohřebiště nejlepší. Na pohřebišti v Lumbeho zahradě byly velkomoravské šperky vyrobeny také ze stříbra ale i ze zlata. Na první pohled je zřejmé, že exempláře pocházející z pohřebiště na Pražském hradě jsou zpracované daleko precizněji a luxusněji než lahovické nálezy. Co se týče původu, tak jako přímé velkomoravské importy byly v Lumbeho zahradě označeny stříbrné hrozníčkovité náušnice a zlaté bubínkové náušnice se šesti nebo sedmi bubínky. U ostatních předmětů se dá předpokládat místní výroba nebo jejich původ nebyl uveden a stejně jako u náušnic i ostatní šperky velkomoravského typu z Lumbeho zahrady se vyznačovaly velmi dobrým zpracováním a výzdobou³⁶². Stejná situace se opakovala od hrobů, které reprezentovaly mladší horizont pohřbívání, jak na lahovickém pohřebišti, tak na pohřebišti v Lumbeho zahradě. Jednalo se o hroby, které obsahovaly esovité záušnice a ostruhy. Při srovnání obou lokalit je tedy celkem zřejmé, že jedinci, kteří byli pohřbeni v Lumbeho zahradě, patřili k vrstvě lidí, která měla přístup k luxusním předmětům jak domácím, tak importovaným, které se daly získat obchodní směnou a dá se předpokládat, že se jednalo o jedince, kteří byli vyvázáni ze zemědělské produkce. Přístup k těmto předmětům je logický vzhledem k tomu, že se pohřebiště nacházelo u hlavní centrální lokality raně středověkých Čech, tedy Pražskému hradu.

---

³⁵⁹ Podrobněji viz Kap. 4.3.II.iii. *Náušnice*

³⁶⁰ O 19 hrobů se jedná v případě, že jsou do kategorie velkomoravského špeku počítány i kroužkovité náušnice. (Frolík a kol. 2014, 59)

³⁶¹ Podrobněji viz Frolík o kol. 2014, 44-81.

³⁶² Podrobněji viz Frolík o kol. 2014, 44-81.

Pohřebiště v Praze-Lahovicích nelze spojit z žádnou centrální lokalitou, na což ukazuje jak výbava zemřelých, tak i jejich zdravotní stav, který naznačuje, že se jednalo o jedince, kteří byli zvyklí na fyzickou práci, tudíž předpokládám, že se na zemědělské produkci podíleli. Stejně tak tomu napovídá i výbava, jak již bylo uvedeno výše. Předměty, které doprovodily zemřelé v Praze-Lahovicích, odpovídaly vesnické komunitě, v rámci které se velmi pravděpodobně vyskytovala sociální hierarchie, která se z části mohla projevit na předmětech, které byly ukládány do hrobů zemřelým.

Pohřební výbava ale sama o sobě nemusela přímo odrážet život zemřelého, jak je již v literatuře všeobecně známo. Přejít do světa mrtvých byl jedním z přechodových rituálů³⁶³ života jedince a u každé komunity podléhal pravidlům, která lze archeologickou cestou jen stěží postihnout a která byla jistě pro každou společnost v určitém podílu rozdílná a v určitém podílu asi velmi podobná. Ukládání předmětů, které byly zemřelému ukládány do hrobu, aby ho provázely na jeho poslední cestě, byla jistě část přechodového rituálu, kdy zemřelý přecházel ze světa živých do světa mrtvých. Výběr předmětů výbavy s velkou pravděpodobností ovlivňovalo více faktorů, jak již bylo naznačeno výše, tak předměty výbavy mohly být vybírány na základě pohlaví, věku a i příslušnosti k jisté sociální vrstvě či statutu. V případě dětských pohřbů se na pohřebištích raného středověku objevuje tendence dávat do hrobu předměty, které označovaly statut, kterého mělo dítě dosáhnout ve své dospělosti.

Tyto případy se většinou týkaly zbraní, které dítě nemohlo díky fyzickým předpokladům za svého užívat³⁶⁴. Na lahovickém pohřebišti byly zbraně reprezentovány šípkami a nákončím³⁶⁵. Jediný dětský hrob, kde byl nalezen zbytek šípky, byl hrob 250-96/58³⁶⁶. Tento případ ale nelze s jistotou přiřadit k prezentaci statutu bojovníka, kterého mělo dítě dosáhnout, protože se jednalo pouze o jeden zlomek, který se do hrobu se mohl dostat různými cestami. Všeobecně na lahovickém pohřebišti postrádáme hroby bojovníků, které se objevují na raně středověkých nekropolích, ve většině případů na těch, které jsou navázány na centrální lokality. Vrstva bojovníků představovala další sociální vrstvu, která byla vyvázána ze

---

³⁶³ Podrobněji viz. *Van Gennep* 1981

³⁶⁴ *Klápště* 2005, 21-41.

³⁶⁵ Viz Kap. 4.3.III.iii. *Zbraně*

³⁶⁶ *Krumphanzlová a kol.* 2013, 134.

zemědělské produkce a velmi pravděpodobně tvořily důležitou oporu státní moci. I tento fakt, že na lahovickém pohřebišti nebyly tyto hroby nalezeny napovídá tomu, že zde pohřbívala komunita vesnického charakteru. V tomto případě nebereme v úvahu údajné dva hroby s meči, jejichž přítomnost byla nahlášena ještě před začátkem samotného výzkumu a jejich pozůstatky nebyly nalezeny³⁶⁷.

Jak již bylo uvedeno, na lahovickém pohřebišti byla výbava nalezena celkem v 162 hrobech³⁶⁸, což netvoří ani polovinu prozkoumaných hrobů. Ve 20 hrobech bylo nalezeno více kusů pohřební výbavy, ve většině případů se jednalo o šperky³⁶⁹, většinou o kombinaci záušnic, náušnic, perel či korálek. Dá se tedy předpokládat, že těchto dvacet jedinců mohlo patřit k sociální skupině, která oplývala větším bohatstvím a měla přístup k lepším předmětům, než zbytek pohřbených. Z těchto hrobů je zajímavý hrob 129-41/57, ve kterém byl pohřben muž ve věku 35-50 let, kterého na jeho poslední cestu doprovodilo pět šipek³⁷⁰. V tomto případě lze uvažovat o tom, že pohřbený tvořil výjimku a mohl patřit k sociální skupině bojovníků, jak již bylo zmíněno výše. Hrob s největším počtem předmětů byl hrob 310-57/59, kde bylo pohřbeno dítě ve věku 8-10 let. Hrob obsahoval celkem deset bronzových esovitých záušnic, jeden železný nůž, lichoběžníkovitou bronzovou kaptorgu, zbytek textilu složeného v kaptorze, bronzový náramek, bronzový prsten a náhrdelník ze skleněných a jantarových perel³⁷¹. I u tohoto hrobu se lze zabývat úvahou, že pohřbené dítě, pravděpodobně dívka, pocházelo řekněme z majetnější rodiny. Za povšimnutí stojí i hrob 88-39/56, který ležel zahlouben do kamenné stavby³⁷², kdy se také dá předpokládat, že se jednalo i jedince, který byl pro komunitu určitým způsobem důležitý. Jiné ukazatele, které by nám nějakým způsobem více přibližovaly sociální strukturu uvnitř komunity nebo komunit, které v Lahovicích pohřbívaly své mrtvé, nebyly archeologicky podchyceny. Ani písemné prameny, které

---

³⁶⁷ Viz Kap. 3. Historie bádání

³⁶⁸ Viz. Kap. 4.2.III. Prostorové rozdělení pohřebiště na základě výbavy

³⁶⁹ Jednalo se o hroby 13-13/54, 24-24/54, 30-1/55, 80-31/56, 83-34/56, 98-10/57, 129-41/57, 135-47/57, 151-63/57, 157-3/58, 194-40/58, 225-71/58, 234-80/58, 261-8/59, 278-24/59, 286-24/59, 294-41/59, 310-57/59, 320-6/60 a 389-75/60.

³⁷⁰ Viz Kap. 4.3.III.iii. Zbraně

³⁷¹ Krumphanzlová a kol. 2013, 146-147.

³⁷² Viz Kap. 4. 6. Pohanská kultovní stavba a tzv. „memorium“

by nějakým způsobem blíže referovaly o životě lidí, kteří v okolí žili, nejsou zachovány³⁷³.

Pohřebiště v Praze-Lahovicích tedy sloužilo spíše sídlištím vesnického charakteru, která se nacházela v jeho bezprostředním okolí. Že se jednalo o více sídlišť lze usuzovat z velikosti pohřebiště samotného. Dochováno zůstalo 398 jedinců, ale Z. Krumphanzlová předpokládala, že pohřebiště mohlo mít mezi 470-480 hroby³⁷⁴, protože některé hroby mohly být zničeny již v dřívějších dobách a některé byly zničeny během počátku stavby silnice do Radotína³⁷⁵. Na lahovické nekropoli se pohřbívalo přibližně tři století, tedy zhruba od poloviny 9. do poloviny 11. století. Z celkového počtu pohřbených vyplývá, že se zde pohřbívalo celkem přibližně po 5,5 generace, kdy na každou generaci připadá přibližně 80 lidí³⁷⁶.

Běžné raně středověké sídliště se velmi pravděpodobně skládalo z několika málo usedlostí a jejich zemědělského zázemí³⁷⁷, které bylo s velkou pravděpodobností získáváno na úkor lesních ploch. Z blízkého okolí lahovického pohřebiště není formou archeologického odkryvu zatím potvrzeno žádné sídliště. Veškeré nálezy pocházejí ze starších povrchových sběrů a jedná se o zlomky sídlištní raně středověké keramiky. Dá se tedy předpokládat, že okolo písčitého náspu mezi soutokem Berounky a Vltavy existovala v době fungování raně středověké nekropole řada menších sídlišť, která měla ve svém okolí vybudováno zemědělské či pastevecké zázemí. Výběr písčitého přesypu kousek od soutoky Vltavy s Berounkou se pak logicky nabízel jako místo pohřbívání. Písčito-hlinitý podklad nebyl rozhodně ideální na pěstování jakýchkoli plodin a není ani vhodné jako pastvina. Tím pádem se v okolí sídlišť nacházela poměrně velká plocha, která nemohla být využitelná jako zdroj jakékoliv obživy a proto byla zvolena jako místo pohřbívání. Navíc v písčito-hlinitém podloží bylo celkem snadné hloubení hrobů a jak již bylo zmíněno výše, postupem času se lahovické pohřebiště stalo tradičním místem pro pohřbívání. Tato teorie ovšem nemá pevné opory v archeologické evidenci a ani v písemných pramenech. Je možné, že na lahovickém pohřebišti pohřbívala velká komunita, která byla

---

³⁷³ Podle zachovaných falz pocházejících z 12. a 13. století žili v osadě Lahovice rybáři, kteří postupně náleželi několika církevním institucím. (Krumphanzlová a kol. 2013, 6)

³⁷⁴ Krumphanzlová a kol. 2013, 13.

³⁷⁵ Krumphanzlová a kol. 2013, 6.

³⁷⁶ Krumphanzlová 1997, 394

³⁷⁷ Klápště 2005, 163-284.

koncentrovaná na jednom sídlišti, ale ani pro to žádné pevné opory zatím nemáme. Bez bližších přírodovědeckých a chemických analýz je také velmi složité určit míru příbuznosti jedinců, kteří byli v Lahovicích pohřbeni, stejně jako to, odkud pohřbení přesně pocházeli.

Raně středověké pohřebiště v Praze-Lahovicích tedy v rámci pražské kotliny mělo význam především v období, kdy se postupně formoval raně středověký stát. Nekropole sloužila jako místo pohřbívání obyvatelům zázemí rodící se přemyslovské domény, která se postupně transformovala na raně středověký přemyslovský stát.

Význam lahovické nekropole pak upadá v době, kdy postupné šíření křesťanství zasáhlo vzdálenější okolí pražské metropole a díky postupnému vytvoření farní organizace³⁷⁸ začaly být pro venkovské obyvatele dostupnější vysvěcené sakrální stavby, ke kterým po polovině 11. století začali přesouvat pohřbívání svých zemřelých. Co se týče dokladů sakrálních staveb v okolí lahovického pohřebiště, tak v jeho nejbližším okolí nemáme přímo žádnou sakrální stavbu doloženou. Nejbližší archeologicky doloženou sakrální stavbou je rotunda, která se nacházela v obci Karlík u Dobřichovic, která se nachází přibližně 10 km vzdušnou čarou od Lahovic³⁷⁹. Lze ale předpokládat, že sakrálních staveb bylo v okolí Lahovic daleko více, ale buď byly postaveny ze dřeva a nemusely se jejich pozůstatky dochovat anebo nebyly archeologickým výzkumem zatím potvrzeny. Přesunem pohřbívání k výše zmíněným vysvěcením sakrálním stavbám pak lze vysvětlit i poměrně náhlý zánik fungování lahovického pohřebiště někdy okolo poloviny 11. století.

---

³⁷⁸ Podrobněji viz *Štefan-Varadzin 2014*, 357-372.

³⁷⁹ *Sandanusová 2014*, 34-36.

6. Shrnutí

Výzkum zatím největšího vesnického pohřebiště v Praze-Lahovicích začal někdy na konci listopadu roku 1954, kdy bylo nahlášeno rozkrytí kostrových hrobů stavbou komunikace, která měla vést z Lahovic do Radotína. Archeologický výzkum v těchto místech nakonec probíhal od roku 1954 do roku 1960, kdy jeho vedením byl pověřen Bedřich Soudský, tehdejší ředitel pravěkého oddělení pražského Městského muzea³⁸⁰ a ten jej následně předal Zdeňce Krumphanzlové, která jej v roce 1960 po sedmi výzkumných sezónách dokončila. Celkem bylo na výzkumu odkryto a zdokumentováno na 400 hrobů, které byly znovu podrobeny analýze na počátku 21. století, jejíž výsledky byly publikovány v roce 2013³⁸¹. O výzkumu lahovické nekropole byly vydána řada studií, které však nepojaly analýzu pohřebiště kompletně, o což se snažila předkládaná práce.

Na základě zhodnocení výsledků dochované dokumentace, které se neobešlo bez dílčích potíží, které byly způsobeny především metodikou samotného terénního výzkumu, stavem dochování informací a také velkým časovým odstupem od doby archeologického odkryvu zkoumané nekropole, lze o raně středověkém pohřebišti v Praze-Lahovicích říci následující:

Písečná duna vzdálená asi 400 m od dnešního soutoku Berounky s Vltavou začala sloužit jako řadové raně středověké pohřebiště někdy v průběhu poloviny 9. století a pohřbívalo se zde až do průběhu poloviny 11. století. Pohřbívat se zde začalo na jižní polovině písčného přesypu, kdy nekropole rostla postupně směrem k severu, jak již určila autorka výzkumu Z. Krumphanzlová.

Rozdíl mezi jižní a severní polovinou nekropole je patrný v prostorovém uspořádání jednotlivých hrobů, které na jižní polovině tvoří nepravidelné skupiny, kdežto na polovině severní byly hroby uspořádány do více méně pravidelných řad, kdy i tento fakt potvrzuje teorii o prostorovém vývoji pohřebiště.

Podle výsledných analýz nelze na lahovické nekropoli vyzorovat jakoukoli souvislost mezi pohlavím zemřelých a prostorovým uspořádáním pohřebiště samotného. Ženské, mužské i dětské kostry se nacházely přibližně rovnoměrně na celé ploše pohřebiště. To platí samozřejmě i pro jedince, u nichž se nepodařilo pohlaví určit.

---

³⁸⁰ Dnes Muzeum hlavního města Prahy.

³⁸¹ *Krumphanzlová a kol. 2013*

Pohřební rítus v Lahovicích odpovídal typickému raně středověkému pohřebišti. Zemřelí byli ve většině případech ukládáni v poloze na zádech s rukama a nohama podél těla. U pohřbených jedinců mírně převažovala západovýchodní orientace, tedy lebka směřovala k západu a nohy k východu, mohly se ale vyskytnout i odchylky od tohoto základního směru a to většinou ve směru severozápad-jihovýchod. Obrácená orientace ve směru východ-západ, se i s mírnými odchylkami vyskytla celkem u deseti hrobů. Úplně odlišná, tedy jihoseverní orientace, byla zaznamenána u čtyřech hrobů a ve třech případech byla zaznamenána orientace ve směru sever-jih³⁸².

Kromě klasické polohy na zádech, s končetinami podél těla, kdy se mohly vyskytnout různé menší odchylky, jako například mírně pokrčené dolní končetiny nebo ruce položené lehce přes tělo, byla také ve čtyřech případech evidována poloha na boku a dva jedinci byli pohřbeni v poloze na břiše, která mohla naznačovat, že v době uložení byl zemřelý spoután³⁸³.

Z přibližně 400 hrobů byla pohřební výbava identifikována celkem ve 162 hrobech, tím pádem nebyla vybavena ani polovina dochovaných pohřbů. Prostorově se hroby, které obsahovaly pohřební výbavu vyskytovaly na obou polovinách pohřebiště v přibližně stejném množství³⁸⁴. Tudíž ani zde se nepodařilo prokázat náznak prostorového uspořádání mezi hroby obsahujícími hrobovou výbavu a mezi hroby, ve kterých nebyly žádné předměty nalezeny.

Celkově výbava lahovického pohřebiště odpovídala vesnické nekropoli raného středověku. Nebyly zde zdokumentovány pohřby, ve kterých by byly uloženy předměty, které by se daly nějakým způsobem spojit s elitním prostředím, které bylo vázáno především na centrální lokality raně středověké pražské kotliny³⁸⁵. Tvzení, že pohřebiště sloužilo s největší pravděpodobností vesnické komunitě nebo komunitám podporují následující skutečnosti.

Lahovickou nekropoli nelze prokazatelným způsobem spojit s žádnou centrální lokalitou, která by zde pohřbívala své obyvatele, kteří již byli vyvázáni ze zemědělské produkce. Dalším faktem je zdravotní stav jedinců, kteří našli místo posledního odpočinku v Lahovicích. Podle antropologické analýzy byli tito lidé zvyklí

---

³⁸² Podrobněji viz Tab. 1

³⁸³ Podrobněji viz Tab. 1 a Kap. 4.2.I. Pohřební rítus a jeho zvláštnosti

³⁸⁴ Viz Obr. 2

³⁸⁵ Viz Kap. 5. Raně středověké pohřebiště v Praze-Lahovicích a jeho význam v rámci pražské kotliny

na těžkou fyzickou práci, která byla s největší pravděpodobností spojena se zemědělským a pasteveckým prostředím, čili s venkovem.

Raně středověké pohřebiště v Praze-Lahovicích zatím tedy zůstává největší odkrytou nekropolí vesnického typu v rámci Čech. Právě vysoký počet pohřbených jedinců vedl k úvaze, že toto pohřebiště nemohlo sloužit pouze jednomu sídlišti, kdy by velikost tohoto sídliště musela být na raně středověké poměry rozsáhlá. Bohužel zatím v okolí nebyla archeologickým odkryvem zjištěny žádné doklady osídlení, které by spadaly do období raného středověku, takže tato úvaha zatím zůstane v rovině teoretické, kdy bližší informace může přinést až případný archeologický výzkum. Dalším zajímavým faktem, který by mohl napovídat tomu, že na pohřebišti pohřbívalo více komunit, je to, že se na lahovickém pohřebišti v minimální míře vyskytly superpozice hrobů, což by naznačovalo, že hroby byly s největší pravděpodobností označeny na povrchu. Nekropole byla s největší pravděpodobností velmi dobře zásobena kamenem a označení hrobů je na základě výsledků terénního odkryvu předpokládáno u většiny odkrytých celků. Vyznačení hrobů na povrchu tedy mohlo sloužit i k tomu, aby náhodou obyvatelé další komunity nenarušili omylem hrob komunity sousední, ale v tomto případě se jedná o úvahu čistě teoretickou, kterou nelze žádným způsobem ověřit.

V tomto případě se také nabízí otázka příbuznosti lidí, kteří na Lahovicích pohřbívali své mrtvé. Na tuto otázku bohužel nelze bez příslušných přírodovědeckých a chemických analýz odpovědět. Ani prostorové uspořádání hrobů neukazuje tendenci k vydělování skupin, které by se daly označit za rodinné příslušníky. To zodpoví až případné další analýzy.

Význam raně středověkého pohřebiště v Praze-Lahovicích lze tedy hledat především v období teprve se rodícího raně středověkého přemyslovského státu, kdy někdy v průběhu poloviny 9. století existovala již v oblasti soutoku Berounky a Vltavy základní sídelní síť malých sídlišť, která si za místo posledního odpočinku svých zemřelých zvolila písčnou dunu v místě, kterému se později (v období novověku) začalo říkat „Suchý“ či „Holý“ vrch. Výběr tohoto místa byl pro místní venkovské obyvatele celkem logickým krokem. V písčito-hlinité půdě bylo poměrně jednoduché hloubení hrobových jam, a navíc tato půda není příliš vhodná pro zemědělskou produkci či pro pastvu domácích zvířat. Další výhoda lahovického písčného přesypu spočívala v tom, že díky blízkosti vodního toku bylo zachováno symbolické oddělení světa živých a mrtvých. Vesničané si tak zachovali své

symbolické a rituální představy a zároveň nemuseli znehodnocovat půdu, kterou následně využili ke své obživě. V dalších stoletích se sídelní síť v rámci pražské kotliny dále zahušťovala a lahovický pohřební areál se postupně stával velmi pravděpodobně již tradičním místem pohřbívání. Nelze vyloučit, že i došlo ke spojení menších sídlišť, takže se mohl i zmenšit či naopak zvětšit počet sídlišť, která zde pohřbívala své zemřelé.

Situace se začíná měnit někdy okolo poloviny 11. století, kdy poměrně náhle končí pohřbívání na lahovické nekropoli. Tento jev si lze vysvětlit postupným šířením a přijímáním křesťanské víry na venkově. V tomto období se již začíná poměrně hustě formovat tzv. farní organizace, díky které mohou vesničtí obyvatelé přesunout své pohřební aktivity k vysvěceným sakrálním stavbám. Opět, stejně jako v případě sídlišť, není zatím z blízkého okolí Lahovic archeologicky potvrzena žádná sakrální stavba, ale nicméně jejich existenci lze již v této době předpokládat. S postupným budováním farní organizace tedy upadá i význam raně středověkého pohřebiště v Praze-Lahovicích, které je tedy někdy po polovině 11. století zcela opuštěno.

Výše uvedené závěry byly vysloveny na základě dochovaných informací a jejich zpřesnění či vyvrácení je otázkou případných dalších archeologických odkryvů v okolí písečného přesypu v Praze-Lahovicích. Ovšem některé otázky, které si lze v souvislosti s existencí tohoto rozsáhlého pohřebního areálu položit, zůstanou zodpovězeny pouze v rámci teoretických úvah.

7. Prameny a literatura

Brather, S. 2004 (2005): Kleidung und Identität im Grab. Gruppierungen innerhalb der Bevölkerung Pleidelsheims zur Merowingerzeit. Zeitschrift für Archäologie des Mittelalters. 1-58. Bonn.

Brather, S. 2009: Tod und Bestattung im frühen Mittelalter: Repräsentation, Vorstellungswelten und Variabilität am Beispiel merowingerzeitlicher Reihengräberfelder. In: Ethnographisch-archäologische Zeitschrift 50, 93-115.

Demek, J. et al. 1987: Hory a nížiny. Praha.

Dollhopf, K-D. 2002: Die verschwundenen Kinder, Bemerkungen zum Kinderdefizit bei Bestattungen auf frühmittelalterlichen Gräberfeldern. Archäologisches Korrespondenzblatt 32. 151-159. Mainz.

Effros, B. 2002: Caring for body and soul: burial and the afterlife in the Merovingian world. Park.

Effros, B. 2003: Merovingian Mortuary Archaeology and the Making of the Early Middle Ages. California.

Frolík, J. - Smetánka, Z. 2014: Pohřebiště v Lumbeho zahradě na Pražském hradě, díl I. Katalog. Castrum Pragense 12. Praha.

Frolík, J. a kol. 2014: Pohřebiště v Lumbeho zahradě na Pražském hradě, díl II. Studie. Castrum Pragense 12. Praha.

Goetz, H.-W., 1995: Frauen im frühen Mittelalter. Frauen im frühen Mittelalter. Frauenbild und Frauenleben im Frankenreich. Weimar.

Härke, H. 2003: Beigabensitte und Erinnerung: Überlegungen zu einem Aspekt des frühmittelalterlichen Bestattungsrituals. In: J. Jarnut (ed.): Erinnerungskultur im Bestattungsritual. Archäologisch-Historisches Forum, 107-125.

Innes, M. 2000: State and Society in the Early Middle Ages: The Middle Rhine Valley, 400–1000. Cambridge.

Klápště, J. 2005: Proměna českých zemí ve středověku. Praha.

Košta, J. – Tomková, K. – Hulínký, V. – Zavřel, J. 2011: G-korály v raně středověkých náhrdelnících z Čech v kontextu evropské sklářské produkce přelomu 9. a 10. století. Archeologické rozhledy LXII/IV. 586-607. Praha.

Košta, J. - Tomková, K. 2011: Olivovité korálky v raně středověkých Čechách a jejich postavení ve středoevropském kontextu. Památky archeologické CII. 307-354.

Kovářík, J. 1950-2002: Slovanské kostrové pohřebiště v Praze 5 – Motole. Archaeologica Pragensia, Supplementum. Claves archaeologicae ; Sv. 1. Praha.

Krumphanzlová, Z. 1961: K otázce vampyrismu na slovanských pohřebištích. Památky archeologické LII/2. 544-549. Praha.

Krumphanzlová, Z. 1964: Zvláštnosti ritu na slovanských pohřebištích v Čechách Vznik a počátky Slovanů 5. 177—212. Praha.

Krumphanzlová, Z. 1974: Chronologie pohřebního inventáře vesnických hřbitovů 9. – 11. věku v Čechách. Památky archeologické LXV, sv.1. 34-110. Praha.

Krumphanzlová, Z. 1997: Kultovní místo na pohřebišti v Lahovicích, Život v archeologii středověku. Praha. 394-401.

Krumphanzlová a kol. 2013: Raně středověké pohřebiště v Praze-Lahovicích. Praha.

Krutina, I. – Štefan, I. 2009: Raně středověké sídliště, hromadný hrob a pohřebiště na Budči (poloha Na Týnici): ke vztahu archeologie a “událostní historie”. Památky archeologické C. 119 – 212. Praha.

Měřinský, Z. 1948: Velkomoravské pohřebiště ve Velkých Bílovicích: k problematice venkovských pohřebišť 9. – 10. stol. na Moravě. Praha.

Moucha, V. – Nechvátal, B. – Varadzin, L. et al. 2015: Vyšehrad. Knížecí a královská metropole. Svědectví archeologie. Praha.

Parker-Pearson, M. 1999: The Archaeology of Death and Burial. Texas.

Sandanusová, A. 2014: Osídlení Zbraslavska v raném středověku. Archeologická regionální studie. Praha. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze. Filozofická fakulta. Vedoucí práce: Ivo Štefan.

Sláma, J. 1977: Mittelböhmen im frühen Mittelalter I. Katalog der Grabfunde. Praehistorica V. Praha.

Sláma, J. 2006: Příspěvek k vnitřní kolonizaci raně středověkých Čech – Ein Beitrag zur inländischen Besiedlung des frühmittelalterlichen Böhmens. Studia Mediaevalia Pragensia 6. 9-20. Praha

Smetánka, Z. 1992: Legenda o Ostojovi. Archeologie obyčejného života v raně středověkých Čechách. Praha.

Stránská, P. – Dobšíková, M. – Likovský, J. – Velemínský, P. 2010: Raně středověké pohřebiště v Lahovicích – základní antropologická charakteristika populační skupiny, Archeologica historica 35, č. 1 – 2. Praha. 141 – 157.

Štefan, I. 2007: Změna pohřebního ritu v raném středověku jako archeologický a kulturně-antropologický problém. Archeologické rozhledy LIX. 805-836. Praha.

Štefan, I. 2010: Příspěvek k chronologii a výpovědním možnostem esovitých záušnic. Studia Mediaevalia Pragensia 9. 171-205. Praha.

Štefan, I. - Varadzin, L. 2014: Super altare in ecclesia tua. Die Anfänge der Pfarrorganisation in den böhmischen Ländern aus archäologischer Sicht. Praehistorica XXXI/2. 357-372. Praha.

Tomášek, M. 2007: Půdy České republiky. Praha.

Unger, J. 2002: Pohřební ritus a zacházení s těly zemřelých v českých zemích (s analogiemi i jinde v Evropě) v 1.-16. století. Brno.

Varadzin, L. 2005: Značky na dnech keramických nádob ve středověku. Studia Mediaevalia Pragensia 5. 167-197. Praha.

Varadzin, L. 2010: K vývoji hradišť v jádru Čech se zřetelem k přemyslovské doméně (příspěvek do diskuze), Archeologické rozhledy LXII. 535-554. Praha.

Van Gennep, A. 1981: Přechodové rituály. Systematické studium rituálů. Paříž.

8. Seznam příloh

- I. Tabulka hrobových celků
- II. Tabulka hrobů obsahujících hrobovou výbavu
- III. Tabulka keramického inventáře hrobů
- IV. Tabulka keramických značek
- V. Tabulka úpravy hrobových jam
- VI. Tabulka hrobů se záušnicemi
- VII. Graf 1: Záušnice v hrobech v závislosti na věkové skupině
- Obr. 1: Rozdělení hrobů na základě pohlaví³⁸⁶
- Obr. 2: Hroby obsahující přební výbavu³⁸⁷
- Obr. 3: Hroby obsahující keramiku 1. pol. 9. - 1. pol. 10. století³⁸⁸
- Obr. 4: Hroby obsahující keramiku 2. pol. 10. - pol. 11. století³⁸⁹
- Obr. 5: Hroby obsahující keramiku s hrnčířskou značkou³⁹⁰
- Obr. 6: Hroby se záušnicemi o průměru 10-20 mm³⁹¹
- Obr. 7: Hroby se záušnicemi o průměru 21-35 mm³⁹²
- Obr. 8: Hroby se zbraněmi³⁹³
- Obr. 9: Hroby s kamennou úpravou hrobové jámy³⁹⁴
- Obr. 10: Hroby s dřevěnou úpravou hrobové jámy³⁹⁵

---

³⁸⁶ Celkový plán pohřebiště byl převzat z *Krumphanzlová a kol. 2013*, celkový plán část 1-4.

³⁸⁷ Celkový plán pohřebiště byl převzat z *Krumphanzlová a kol. 2013*, celkový plán část 1-4.

³⁸⁸ Celkový plán pohřebiště byl převzat z *Krumphanzlová a kol. 2013*, celkový plán část 1-4.

³⁸⁹ Celkový plán pohřebiště byl převzat z *Krumphanzlová a kol. 2013*, celkový plán část 1-4.

³⁹⁰ Celkový plán pohřebiště byl převzat z *Krumphanzlová a kol. 2013*, celkový plán část 1-4.

³⁹¹ Celkový plán pohřebiště byl převzat z *Krumphanzlová a kol. 2013*, celkový plán část 1-4.

³⁹² Celkový plán pohřebiště byl převzat z *Krumphanzlová a kol. 2013*, celkový plán část 1-4.

³⁹³ Celkový plán pohřebiště byl převzat z *Krumphanzlová a kol. 2013*, celkový plán část 1-4.

³⁹⁴ Celkový plán pohřebiště byl převzat z *Krumphanzlová a kol. 2013*, celkový plán část 1-4.

³⁹⁵ Celkový plán pohřebiště byl převzat z *Krumphanzlová a kol. 2013*, celkový plán část 1-4.